

Reivindicació del valencià. Una contribució
Abelard Saragossà, València, ed. Tabarca, 2007
[Capítol cinqué: versió publicada en *Eines de Llengua per gentilesa de l'autor*;
www.cdllpv.org/Fitxes/Textos/Arxius/haver-hi/entorn.htm]

5. La concordança del verb *haver* locatiu (*De persones com ell, {ja no en queden / ja no n'hi han}*): teoria i evolució

*A Emili Casanova,
que, incansable i noble,
no para de fer propostes
i de buscar la coordinació entre els valencians
a fi d' augmentar
l'assumpció social del valencià,
els interessos del qual
sempre posa per davant.*

5.1 Dades bàsiques

5.1.1 Objectius del treball i justificació del contingut

L'objectiu d'aquest capítol és argumentar si és preferible actuar com la immensa majoria dels parlants actuals, que fan variable el verb *haver* (*De persones com ell, {ja no en queden / ja no n'hi han}*), o si és millor mantindre la invariabilitat de l'Edat Mitjana. En diversos treballs, Joan Solà (1973: 14-15; 1994: 21-26 i 303-308; 1999: 165-171; 2000: 158-159 i 162) ha reflexionat sobre la concordança del verb ara anomenat *haver-hi*.¹ Les seues observacions són molt adequades per a il·lustrar dos fets units: d'una banda, una part de les normes que apliquen els correctors no tenen fonamentació objectiva; de l'altra, entre les regles infonamentades n'hi han que no beneficien la comunicació, ans al contrari: la compliquen inútilment. Com és natural, eixa realitat no pot tindre conseqüències positives, sinó al revés. En concret, tot plegat comporta efectes negatius en la llengua culta i, especialment, en la consciència dels parlants de cultura mitjana. Eixa negativitat social fa comprensible que, per ací i per allà, Solà use paraules dures descrivint els fets que ha trobat, com comprovarem al llarg del treball (§5.1.2, §5.1.3 i §5.3).

· He de donar les gràcies a Joan Solà pels comentaris crítics que va fer a una versió prèvia d'aquest treball, cosa que m'ha ajudat a superar una part de les limitacions.

¹ En les darreres dècades, s'ha estés el costum d'anomenar el verb que hem d'estudiar com a «el verb *haver-hi*». En rigor, *haver-hi* no és un verb, sinó un verb i un pronom (un «adverbi» –una paraula circumstancial– segons Fabra 1956: §72, DCVB entrada *haver*, GDLC en la mateixa entrada...), i la terminologia ha de ser rigorosa. La manera tradicional d'anomenar el nostre verb deu ser «el verb *haver* impersonal», expressió que apareix en Fabra (Conv. Fil. 217 –390–, de 1923): «Dues observacions cal fer tocant al verb *haver* impersonal». No recorreré a eixa terminologia perquè, quan estudiarem el concepte que expressa, arribarem al resultat que hi ha una contradicció entre la noció i el terme (§5.2.3). Definint el contingut semàntic que té el verb *haver* amb el pronom *hi* (§5.1.4 i §5.1.5), trobarem quins són els seus trets distintius (enfront dels verbs *ser* i *estar*), cosa que ens permetrà qualificar el nostre verb amb un adjectiu adequat («el verb *haver* locatiu»).

La característica dita (hi han regles que compliquen innecessàriament la comunicació) és tan important, que ja justificaria una exposició divulgativa del treball de Solà, objectiu a què ens encararem en la tercera secció (§5.3), després d'haver intentat explicar les dades empíriques i les interpretacions dels lingüistes (§5.1 i §5.2). Partirem de l'anàlisi dels estudis de Solà (§5.1.2 i §5.1.3) i mirarem d'omplir els buits que hi trobarem. Com ara, si la llengua ha anat des de l'absència de concordança cap a la presència haurem d'estudiar l'evolució: per què no féiem la concordança en el període de crear el verb i per quines raons, al cap d'uns segles, comença i es desplega una evolució cap a la concordança (§5.1.6–§5.1.8). La comprensió d'eixe objecte d'estudi demana que ja hàgem aclarit quin és el contingut semàntic del verb actual *haver* i quin tenia inicialment (§5.1.4–§5.1.5). L'anàlisi semàntica i l'aplicació a l'evolució farà que ens adonem que una bona part de les llengües romàniques no va triar el mitjà predictable (que és el de l'italià o l'anglès: el verb *ser*; *c'è* i *ci sono*, *there is* i *there are*), sinó un verb impredictible (l'antic *haver*, és a dir, l'actual *tindre*). L'aclariment d'eixa problemàtica exigix encarar-se a les dos preguntes dites (per què inicialment la llengua no concordava, mentre que finalment s'ha encaminat cap a la regularitat, §5.1.7).

Passem ara a justificar el contingut de la segona secció (§5.2). Els autors que s'han oposat a la concordança del verb amb el subjecte han apel·lat a la impersonalitat i a l'afirmació que el constituent nominal que va amb *haver* no seria el subjecte, sinó l'objecte directe. Per a deduir si eixes concepcions són coherents, mirarem com es definix la impersonalitat i si hi ha alguna relació entre la definició i la reducció a la tercera persona del singular (§5.2.2–§5.2.8). Com que l'adjectiu *impersonal* s'aplica a dades empíriques a primera vista molt diferents (les oracions impersonals, els verbs impersonals i les formes verbals impersonals), haurem de mirar si són classes del concepte general o si, contràriament, les oracions impersonals són una noció del tot independent dels verbs impersonals i les formes verbals impersonals (§5.2.4). Finalment, haurem de mirar si la caracterització dels conceptes *subjecte* i *objecte directe* possibilita que hi hagen oracions amb objecte directe i sense subjecte (§5.2.9).

Quan ja haurem estudiat les dades empíriques, focalitzarem la normativa (§5.3). Eixe objecte d'estudi apareix al final per dos raons complementàries: en primer lloc, perquè sense haver explicat les dades empíriques de la llengua no podem parlar objectivament sobre normes concretes; en segon lloc, perquè la concordança del verb *haver* és u dels casos en què allò que entenem com a normativa té en la base factors subjectius o creences i, com a conseqüència, cal tractar primer els factors objectius. Els lectors que només tinguen interès per una visió general del tema, poden passar a la secció de la normativa i a les conclusions (§5.3 i §5.4).

5.1.2 Estructura de Solà (1994)

En 1994, Solà va publicar, dins del llibre *Sintaxi normativa: estat de la qüestió* (p. 21-26), un estudi dedicat a la concordança del verb *haver* i, per tant, l'haurem de comentar. Quan analitzem un treball, hem de buscar sempre quina estructura té i hem de mirar si és coherent. Les parts indispensables de tota investigació són quatre: l'objecte d'estudi (sense saber què volem estudiar no podem estudiar res);² la causa de l'estudi (ha de ser o bé alguna deficiència de les propostes dels precedents,³ o bé alguna dada empírica que, encara que siga significativa, no havia sigut estudiada); el cos de la investigació (amb l'anàlisi de com a mínim un precedent i la solució d'una deficiència si més no);⁴ finalment, hi han les

² Quan un treball no expressa l'objecte d'estudi, habitualment és molt fluix.

³ En el cas que estudiem, hi han diverses deficiències, com ara no haver tractat l'evolució, o haver recorregut a una noció no pertinent (*impersonalitat*).

⁴ Pareix de sentit comú pensar que, si una investigació no fa cap aportació, l'autor no l'hauria de publicar.

conclusions (excepte que el desplegament siga curt, clar i simple). Les investigacions més profundes expliciten quina és la seua estructuració. En el cas del treball que hem d'analitzar, no he vist expressada la seua organització i, per tant, l'haurem de deduir. A tal fi, començarem per reproduir les paraules inicials:

1. La concordança de la construcció *hi ha* ha esdevingut un dels mites més curiosos de la nostra gramàtica. Un cop la normativa va haver dit que aquest verb no concordava, tothom s'ha dedicat a perseguir aquesta «falta», que és massiva i imparable al dialecte central i en algun altre [la major part del valencià]. (Solà 1994: 21)

Com que l'autor encara no ha mostrat cap dada ni ha fet cap anàlisi, haurem de convindre que la primera oració és una valoració. Tota la introducció del treball (la primera pàgina, la 21) és més pròpia de la darrera part de les investigacions (les conclusions) que no de la primera.

En les paraules que hi han a continuació de les transcrites, els lectors veuen que s'han produït variacions en la normativa:

2. Un dia Fabra insinua que potser caldrà admetre la concordança, i els detenedors del poder normatiu se n'esquincen els vestits. La generalitat dels catalans que han passat per un curs de gramàtica tenen molt clar que la concordança és una falta, malgrat els importants arguments que hi ha a favor de la concordança i malgrat les veus que han demanat la relaxació d'aquest punt de la sintaxi. (Solà 1994: 21)

Si hi han hagut canvis en les opinions, u espera veure-les exposades i, sobretot, analitzades: per quines raons tal autor pensava inicialment que era negativa la concordança del verb *haver*, i quines causes havien sigut proposades posteriorment per a recomanar-la. En canvi, els lectors no troben eixes operacions en Solà (1994: 21-26) i, per tant, no veuen quins són els «importants arguments» que haurien sigut aportats a favor de la concordança. La veritat és que, en el treball que es va publicar en 1994, no hi han anàlisis dels precedents. Solà esmenta una actitud de Fabra (citació de 2), però sense fer les passes pertinents: reproduir les seues paraules i, sobretot, analitzar-les. També informa que Sanchis Guarner (1950: §295c) afirmà que era un «vulgarisme» la concordança del verb *haver*, qualificació que, evidentment, no és una argumentació, sinó una opinió, i no cal dir que les investigacions i la ciència no es fan opinant, sinó argumentant.

Les observacions anteriors equivalen a dir que, en el treball de Solà (1994: 21-26), falta una part necessària en les investigacions: analitzar els precedents (u si més no) i, si hi han deficiències, mirar de solucionar-les (com a mínim una). En concret, cal saber qui ha establert la regla de l'absència de concordança i en què es va fonamentar. També és possible que la norma s'haja escampat sense que ningú l'haja formulada per escrit i que, per tant, no en sapiem les causes. Quan això passa, cal dir-ho als lectors a fi que sàpien que la norma no té justificació. Solà no s'encara a les exigències dites en el treball de partida, però sí en un apèndix llarg que va afegir a la segona edició del llibre (feta en el mateix any, Solà 1994: 303-308). En l'apèndix, mostra que Fabra només va fer una argumentació, i és a favor de la concordança, com comprovarem en la secció de la normativa (§5.3.2, 5).

Tornem a l'anàlisi del treball de Solà. En la introducció de la investigació, no he vist quins són els objectius específics que l'autor vol assolir. La lectura, però, de l'article permet deduir-los. El seu estudi inicial (és a dir, la part de les p. 21-26) consistix en un conjunt d'operacions que Solà pensaria que no havien fet els precedents: mirar si l'absència de concordança és justificable des dels dos punts de vista pertinents, el teòric (§1.1, que titula «Construccions relacionades en aquest aspecte») i l'empíric actual, és a dir, l'actuació de la llengua viva (§1.3, titulat «Comportament dels dialectes»). Els dos vessants de la ciència (objecte d'estudi i conceptes, és a dir, dades empíriques i teoria) es completen amb reflexions

sobre què ha passat en la llengua escrita (§1.2, «Comportament de la llengua estàndard»). La darrera secció és la «conclusió» (§1.4). Si volem saber si eixe camí és adequat, hem de tindre en compte dos factors. No podem parlar objectivament sobre la normativa sense primer haver explicat les dades empíriques i, per tant, el «comportament dels dialectes» (§1.3) hauria d'anar davant del «Comportament de la llengua estàndard» (§1.2).

Per a veure les aportacions i els buits del nostre autor, primer que res resumirem les dades sobre la llengua parlada, que és la primera exigència de tota norma: saber com actua la llengua real per excel·lència (§5.1.3). Pel que fa a les seues argumentacions lingüístiques (que són sobre verbs que poden no concordar), les analitzarem en la segona secció (§5.2.1); finalment, mostrarem les seues reflexions agudes sobre la normativa (§5.3).

5.1.3 La llengua viva

Abans d'intentar comprendre la realitat, cal descriure-la i, per tant, la primera operació que hem de fer és mirar com actua la llengua viva, encara que siga d'una manera genèrica. En les primeres línies, Solà dóna a entendre que la concordança és general en el català oriental, com hem vist en la primera citació («és massiva i imparabile al dialecte central», p. 21). Informa que, segons Sanchis (1950: §295c), «“el valencià parlat posa el verb en plural” quan està en plural el sintagma nominal» (p. 24), afirmació que li corroboren diversos valencians. Un alumne destacat (Felip Gumbau) m'ha informat que, en el valencià del nord, les manifestacions de la concordança arriben al cor del Maestrat (2004). Sobre la Vall d'Albaida, Antoni Navarro Espí m'ha comunicat que, entre la generació del seu avi, es poden sentir oracions sense concordança, contra l'actuació de la generació dels seus pares i la seua (2006). Pel que fa al balear, Solà diu que «sembla que no concorda» (p. 24), que és la mateixa situació que hi havia en el català occidental. I dic *hi havia* perquè el nostre lingüista informa, en la conclusió, que la concordança ja existix en el Pla d'Urgell, i «m'imagino que el fenomen ha de ser més general» en el català occidental (p. 25). En l'apèndix de la segona edició del llibre, Solà eixampla la informació:⁵

3. He de dir que la reculada de la manca de concordança del dialecte nord-occidental, a què em referia a la pàgina 25, l'he confirmada amb un grup de professionals d'aquell dialecte. (Solà 1994: 304)⁶

Resumim les dades del nostre autor. La concordança del verb *haver* es fa en valencià i en el català oriental, i s'expandix en el català occidental; per contra, en balear «sembla que no» n'hi ha. Fa la impressió, per tant, que la immensa majoria de parlants deuen fer la concordança.

Per a interpretar la descripció de la llengua viva, l'hem de posar en l'evolució. Si mirem els exemples medievals i moderns que dóna el DCVB en l'accepció IV de *haver*, trobarem que aleshores no hi havia concordança. Eixa informació comporta que l'evolució que s'ha produït és, des de l'absència de la concordança, cap a la presència i, per tant, ens hem de formular dos preguntes complementàries: per què la llengua medieval no feia la concordança i per quines raons la major part de l'idioma ha canviat eixa actuació. En el valencià i en el català oriental, la concordança es va propagar en la segona mitat del segle XIX (Ramos 2001: §4), cosa que deu haver tingut repercussions en les gramàtiques. Així, Fullana (1915: 157) només posa les formes del singular: *hi ha*, *hi havia*, etc. En canvi, en el manual

---

⁵ Coromines dedica una columna a la pronúncia de *n'hi ha* (DECLC, IV, 769b25-770a24), però no comenta la concordança.

⁶ En un llibre posterior, Solà insistix en l'expansió de la concordança en el català occidental (Solà 1999: 169).

que publica en 1922 incorpora les formes del plural en cada temps (*hi ha, hi han, etc.*, p. 67), i les practica en la llengua de la redacció:⁷

4. En valencià hi han alguns verbs que careixen de certs temps i persones o que han segut substituïts per atres formes o han canviat lo seu tema per atre diferent. (Fullana 1922: 66)

Trenta anys abans, Nebot (1894: 52 i 100) havia explicitat que hi ha concordança sense fer cap comentari, com si fóra un fenomen normal i general del valencià, cosa que fa pensar que la concordança que estudiem ja devia ser general al final del segle XIX com a mínim entre la Plana i l'Horta. Pel que fa a les llengües de l'entorn, Solà (1973: 14-15) informa que fan la concordança el llatí (*est / sunt*) i l'anglès (*there is / there are*), a les quals podem afegir l'italià (*C'è formaggio*, literalment *Hi és formatge* / *Ci sono cinque tabole*, literalment *Hi són cinc taules*).⁸

En el punt en què ens trobem, convé que fem una interrupció en el nostre camí. Com sap tothom, per causes només en part justificables el català oriental ha influït extraordinàriament sobre la llengua culta del segle XX. Solà (1994: 23) té en compte eixe factor i, justament per això, es pregunta per quina raó la llengua escrita no ha actuat com la llengua del carrer. Per a aclarir l'enigma, fa una proposta molt suggestiva (i, també, molt versemblant):

5. Sembla clarament una incongruència mantenir la prohibició en el cas de 1 [la concordança de *haver* amb el subjecte]. Llevat que hi hagués algun fonament per haver-la prohibida, que a mi em sembla que no hi és: hi ha, simplement, una primera malfixació, que després ha estat mantinguda per raons extralingüístiques. I aquella primera malfixació, es pot moralment assegurar que ens vingué provocada pel castellà: a finals del segle XIX les gramàtiques castellanques del Principat es preocupaven molt de prohibir la concordança que els catalans feien parlant en castellà. Vet aquí l'embolic: per culpa del castellà abandonàvem un tret que era totalment genuí i coherent. (Solà 1994: 23)

No cita cap font ni reproduïx cap fragment, però, si ho diu, prou que ha de ser perquè ha vist gramàtiques del castellà fetes per catalans que actuen així.

Ben mirat, diria que les paraules de Solà reflectixen una actuació molt negativa, que podríem formular d'aquesta manera: fora dels aspectes explícitament regulats, les estructures sintàctiques de la nostra llengua escrita sovint no resulten de seguir d'una manera conscient la llengua parlada, sinó que, en un grau elevat, provenen d'imitar d'una manera inconscient la sintaxi del castellà culte. Naturalment, la demostració d'eixa afirmació ja cau fora de l'objecte d'estudi d'aquesta investigació i, per tant, l'he de presentar com a opinió. Deixeu-me afegir que el fonament d'eixa convicció està en aquells castellanismes que són tan freqüents en la llengua escrita com absents de la parlada (com a mínim la llengua parlada que, tots els que tenim quaranta anys o més, hem après pels carrers). Alcover i Fabra n'eren conscients,⁹ mentres que, en la segona mitat del segle XX, em pense que ho hem tingut poc en compte. Fa una desena d'anys, ho vaig exposar així:

6. Podríem atrevir-nos a fer aquesta predicció: quan ens trobem que una construcció és habitual en el català escrit i rara en el català col·loquial, i que aquesta construcció no és una recomanació de la normativa ni un medievalisme ni cultisme, aleshores podem sospitar que ens trobem davant

⁷ Fullana no constata la variació que hi ha en la seua descripció i, com a conseqüència, no justifica el canvi que hi ha entre 1915 i 1922. La veritat és que en el manual de 1915 ja practicava la concordança: «Hi han tres formes per a senyalar la distancia en que s'encontren respècte de nosatros» (p. 79).

⁸ Més avant (§5.1.6), comentarem quin podria ser el factor que haguera impedit la concordança en francès.

⁹ D'Alcover (i també de Giner i de Valor), n'he posat diversos exemples en Saragossà (2002: §1.1 n. 7). Pel que fa a Fabra, vegeu Saragossà (1997: §2.3.3 i §2.3.4.2).

d'un castellanisme. Un exemple ja esmentat seria la construcció *Se'ns ha informat que...*, tan habitual en els informatius de Canal 9 i sobretot de la TV3 (i tan estranys en el català col·loquial, on s'usa la tercera persona del plural: *M'han dit que el València ha guanyat el Madrid*). A més, la construcció *escrita* (o *llegida*) viola l'ús col·loquial majoritari de la passiva col·loquial amb el pronom *es* en dos condicions: absència de concordança del verb amb el constituent que seria l'objecte directe en l'ús ple (*Se'ns ha informat això i allò*), i ús del pronom feble *el* (*Se l'ha considerat culpable*). N'hi ha més dades en §2.4.1. (Saragossà 1997: §2.3.3.2)

5.1.4 El verb *haver* locatiu en els diccionaris

Ara que ja tenim una idea general sobre la llengua viva, hem de mirar quin contingut semàntic té el verb que estudiem, perquè no podem explicar l'ús de cap verb sense exposar què significa. En el cas d'ara, el fet de precisar el contingut semàntic permetrà que ens encarem a dos qüestions centrals: per què la llengua antiga no feia concordar el verb *haver* quan anava amb el pronom *hi* i, complementàriament, quin factor ha impulsat la llengua contemporània a eliminar eixa irregularitat (§5.1.6). En l'article dedicat a la concordança de *haver*, Solà no tracta el seu contingut semàntic, però sí que fa eixa operació en un altre treball del mateix llibre (dedicat a l'ús de *ser*, *estar* i *haver*). En l'alternativa, partirem de la seua proposta i, ara, observarem que les gramàtiques diuen ben poc (sovint res) sobre el valor del verb *haver*,¹⁰ cosa que fa recomanable analitzar les propostes dels diccionaris. En mirarem quatre. El valor bàsic de *ser* és assenyalar existències, tal com indica el DGLC (7a):

7. Contingut semàntic de *ser*

- a. Existir, tenir realitat, tenir lloc com a fet. (DGLC)
- b. Existir; tenir realitat una cosa o un fet. *Allí on havia estada la batayla*, Crònica de Jaume I, cap. 60, *Que tots los hòmens qui són, amassen e servissen a Déu*, Ramon Llull, Blanquerna, 1, 16. (DCVB)

Per a analitzar la proposta de Fabra, ens podríem preguntar si *tindre realitat* i *tindre lloc* no són sinònims i, per tant, la proposta de (7a) seria redundant. Els redactors del DCVB ho degueren entendre així, ja que eliminaren la segona construcció (7b). Per una altra banda, quan «una cosa té realitat» ¿no és, necessàriament, *un fet*? Eixa observació implica que la construcció «tenir lloc com a fet» no seria tampoc adequada. Moll i Sanchis conserven la construcció *un fet*, però l'usen d'una manera molt diferent. Contra les comes de Fabra (7a), el punt i coma del DCVB indica que el verb *ser* té dos continguts semàntics, el bàsic («existir») i un altre, que és sinònim de *produir-se*, *fer-se*, *passar*, *esdevindre*. Així, el primer exemple de (7b) significa 'allí on s'havia produït la batalla'. Finalment, el subjecte del verb *ser* tant pot ser un nom actualitzat (l'exemple anterior) com una oració (*No és que no li ho haja dit*), dualitat que justifica la terminologia del DCVB: el subjecte del verb *ser* pot ser «una cosa o un fet» (7b). En definitiva, el DCVB fa dos aportacions: garbella la proposta del DGLC i la *precisa*.

Els diccionaris no solen expressar que un verb pot tindre com a subjecte un nom actualitzat o una oració. Com ara, el GDLC definix el verb *agradar* (*No m'agraden els*

¹⁰ Ací tenim una mostra d'actuació d'una gramàtica (GCC, p. 1424):

- (i) El verb *haver-hi* es construeix amb SNs escarits i quantificats, com en l'oració *A casa de Lluís no hi havia arròs*. (Todolí 2002: §6.5.9.2)

Les dos línies sobre el valor de la construcció es completen amb un paràgraf dedicat a les excepcions i un altre a la concordança, cosa que implica que, pel que fa al valor comunicatiu de *haver*, hi ha ben poc. Sobre la quantificació que apareix en (i), una miqueta més avant comprovarem que l'exigència que comporta el verb *haver* sobre el subjecte no és que estiga quantificat, sinó l'absència de determinació (§5.1.5, 15). Hi han remissions a les excepcions i a la concordança, però no al valor del verb.

pastissos, No m'agrada que arribes tard) així: «Ésser del grat, fer una impressió grata, satisfer el gust». Tenint en compte això, podem simplificar més la definició del DCVB, operació que ja ha fet el GDLC:

8. **ésser 1 intr** Existir, tenir realitat; haver-hi. (GDLC)

La definició de 8 dóna com a sinònims *ser* i *haver*. Per a veure si eixa operació és coherent, podem mirar si, quan diem *ser*, és factible canviar-lo per *haver*: en el segon exemple (i en molts altres), no podem dir *No *hi ha que no li ho haja dit*. En l'apartat següent, arribarem al resultat que la relació que hi ha entre *ser* i *haver* és la mateixa que hi ha entre *flor* i *rosa*: el verb *ser* és l'hiperònim de *haver* i, per tant, de la mateixa manera que *flor* i *rosa* no són sinònims, no ho són tampoc *ser* i *haver*. Pel que fa al DIEC, ha reproduït la proposta del DGLC i, per tant, no ha incorporat ni les millores teòriques del DCVB ni la del GDLC.

Acabarem l'anàlisi justificant per què és necessari que, en la definició del verb *ser*, posem dos continguts semàntics ('existir, produir-se'). La causa deu ser la següent: el valor del verb *ser* és expressar l'existència del subjecte, la qual pot ser o bé absoluta (sense estar en relació amb res) o bé derivada d'un esdeveniment, com a resultat d'un fet. El valor absolut no és d'ús especialment freqüent, però el diem més del que ens pensem. Així, quan algú ha actuat d'una manera que no ens agrada i voldríem que haguera actuat d'una manera diferent, és fàcil sentir aquesta oració: *Això no és. Has de canviar la manera de comportar-te*. També és relativament freqüent l'oració composta *És que...* per a expressar objeccions (*És que eixe menjar no m'agrada*). L'oració composta té pràcticament el mateix valor que l'oració que fa la funció de subjecte (en l'exemple, *Eixe menjar no m'agrada*). La diferència és purament d'èmfasi. L'oració composta posa en la realitat (funció de *ser*) el que diu l'oració que fa la funció de subjecte, objectiu que ja assolix l'oració simple per ella mateixa. Una tal duplicitat la interpretem com a reforç o èmfasi de l'oració que fa la funció de subjecte. Quan les dos oracions són negatives, el valor del conjunt és positiu: Així, l'oració *I no és que no li ho haja dit* vol dir realment *I ausades que li ho ha dit*. L'alternativa que deriva de les reflexions anteriors és aquesta:

9. **ser intr** Existir d'una manera absoluta (*Això no serà mai / Això no és. Has d'actuar d'una altra manera / És que eixe menjar no m'agrada / I no és que no li ho haja dit*) o com a resultat d'un esdeveniment (*Hagueren de tornar on havia sigut la batalla / ¿Em podries explicar com ha sigut l'accident?*).

Pel que fa al verb *haver* amb el pronom *hi*, començarem per notar que el DCVB informa que, a l'Edat Mitjana, la paraula anafòrica podia no aparèixer, encara que en eixe cas era obligatori que hi haguera un circumstancial locatiu. D'acord amb eixa observació, quan qualificarem el nostre verb l'anomenarem «*el verb haver locatiu*».¹¹ Ací tenim les propostes de tres diccionaris:

10. Contingut semàntic del verb *haver* locatiu

- a. Impersonal (acompanyat de l'adverbi *hi*) denota que quelcom existeix, es troba, es dóna, s'esdevé, s'acompleix. (DGLC)
- b. Impersonal, denota que quelcom existeix, es troba, s'esdevé o s'acompleix. **a)** ant. Podia usar-se sense el complement adverbial *hi*, però amb altres complements de lloc. *Que en la nau no haja gat*, Consolat de Mar. *E havia-i molta gent*, Tirant lo Blanch. (DCVB)
- c. [acompanyat de l'adverbi *hi*] *impers* Existir, ésser, trobar-se, aconseguir-se. (GDLC)

Quan un lector tranquil llegix la definició de Fabra, es pregunta si hi ha alguna diferència entre *es dóna*, *s'esdevé* i *s'acompleix*. Pareixen sinònims i, per tant, convé alleugerir la

¹¹ Coromines constata que, al principi del segle xv, el pronom feble *hi* ja estava «soldat» al verb *i*, com a conseqüència, «comencen a trobar-se casos on se suma amb altres determinacions de lloc» (DECLC, IV, 769b27): *En paraís, no.i ha malalties ne fam* (sant Vicent Ferrer, *Serm.* II, 65-23).

definició. De fet, Moll i Sanchis varen eliminar *es dona* (encara que varen incloure *o*, paraula que seria adequada en el cas que *esdevindre's* i *acomplir-se* representaren valors diferents). El GDLC actua com adés: simplificant més la proposta, per bé que, de la mateixa manera que posa la construcció «*haver-hi*» com a sinònim de *ser*, ara inclou *ser* en la definició de l'*haver* locatiu. Per una altra banda, el GDLC fa un altre canvi pertinent: si *haver* és un verb, la definició ha de començar per un verb. Com en el cas d'adés, el DIEC no ha incorporat cap dels canvis pertinents del DCVB i el GDLC, ja que repeteix la proposta del DGLC.

Per a saber si la definició del GDLC és adequada, recordarem que sobra *ser* i, per tant, els verbs que hem usat per a definir-lo (*existir* i *acomplir-se*, sinònim de *produir-se*). Pel que fa a *trobar-se*, és útil però insuficient. Eixe verb admet locatius (*Trobar-se una cosa en un lloc*), encara que no són indispensables (*Em trobe cansat*). En canvi, el circumstancial de lloc pareix obligatori en el cas de *haver*. Ara bé, amb això no n'hi ha prou. El contingut semàntic del verb *trobar-se* ha d'estar molt més prop de *ser* i *estar* que de *haver*, ja que eixos tres verbs poden conuiu: *Ací {és / està / es troba} el mocador que busques*. En canvi, eixa oració rebutja el verb *haver* (com a mínim en valencià): **Ací hi ha el mocador que busques*. Podem dir, com a resum, que, mentres les definicions que els diccionaris fan del verb *ser* van ben orientades, en el cas de *haver* fan propostes poc satisfactòries.

5.1.5 El verb *haver* locatiu: definició i implicacions

Una novetat teòrica important és l'aportació de Solà sobre el valor del verb *haver*:

11. Proposta de Solà (1994: 128-129)¹²

- a. Verb existencial-presentatiu. S'usa per indicar l'existència-presència d'un nominal, el qual fa de rema (va posposat al verb: en situació màximament remàtica, assertiva) i tant pot ser indeterminat (i, ii), com determinat (iii, iv), o pot ser un demostratiu (amb elisió del nom, iii), però no un altre pronom (vi).
  - i. ¿Que hi ha *petroli*?
  - ii. Allà baix hi ha *petroli*
  - iii. ¿Que hi ha *en Pere*?
  - iv. Allà baix hi ha *en Pere / els documents del cotxe*
  - v. A les festes de la Garriga hi ha *aquests, aquells* i els de més enllà
  - vi. *A les festes de la Garriga hi ha *tu / nosaltres / ells*
- b. Verb existencial. S'usa per indicar l'existència o no existència respecte d'un nominal, el qual fa de tema (està elidit o pronominalitzat i pot aparèixer duplicat amb desplaçament a l'esquerra o a la dreta: en situació tematitzada) i és indeterminat
  - i. No, no n'hi ha / No, de *petroli*, no n'hi ha / Sí que n'hi ha, de *petroli*

La dualitat exposada (11ab) és el resultat de tindre en compte les respostes i les oracions que afirmen o neguen una oració prèvia (11b). Com que eixos factors em pense que com a regla general no els hem de considerar a l'hora de definir un verb, podríem simplificar la caracterització. Per una altra banda, el verb *haver* discrepa molt dels verbs *ser*, *estar* i *trobar-se* perquè no admet atributius (*Rosa és alta / Rosa està contenta / *Hi ha perfecta {una pilota/la pilota}*). Una manera d'explicar eixa restricció és tindre en compte una informació del DCVB: si l'ús del verb *haver* demana un circumstancial de lloc («locatiu + *haver* + subjecte», 10b), el seu contingut semàntic haurà de ser, forçosament, indicar que el subjecte *existix en un lloc*. Per una altra banda, a la rematicitat del subjecte (proposada per Solà, 11a),

¹² Les característiques bàsiques de Solà han passat al tractament de Ramos (2002: §14.2.1.2), en la GCC.

hem d'afegir la propietat contrària al circumstancial de lloc: ser temàtic. Ací tenim els quatre exemples del DCVB (en 12cd, el locatiu temàtic és *on* i *a on*):

12. Tematicitat del locatiu. Exemples del DCVB

- a. *Que en aquest món hage hauts molts més hòmens* (Llull Felix, pt. i, c. 11)
- b. *Que en la nau no haia gat* (Consolat, c. 68)
- c. *Donà batalla als moros, hon hagué molt gran conflicte* (Tirant, c. 5)
- d. *Libre ahont havie setze querns de diversos comptes* (doc. a. 1518, Miret Templers 577)

En definitiva, el verb *haver* és un hipònim de *ser* i *estar* perquè afegix tres característiques: en primer lloc, el subjecte s'ha de trobar en un lloc; en segon lloc, la informació que conté el subjecte és nova o remàtica; finalment, la informació del locatiu és habitualment coneguda del receptor, siga perquè hi ha una recuperació anafòrica (cas de 12cd i probablement també de 12ab –ho confirmaria l'anàlisi del discurs previ–) o siga per causes dítiques (perquè el valor del locatiu està implicat per l'espai on parla l'emissor, cas en què normalment no el diem, com ara quan algú aguaita a una casa i diu *¿Hi ha algú?*). Eixes reflexions comporten la definició següent:¹³

13. **haver** [habitualment, amb el pronom *hi*] *v intr* Trobar-se una entitat desconeguda del receptor en un lloc recuperat anafòricament o implicat díticament.

Com comprovarem tot seguit, la rematicitat del subjecte justifica cinc propietats més.¹⁴

Com és sabut, podem alterar l'orde bàsic dels constituents sintàctics de l'oració (subjecte + verb + circumstancials) segons quina siga la importància comunicativa que tinguen el subjecte i els circumstancials. En l'entonació enunciativa (per oposició a la interrogativa i l'exclamativa: *¿Qui has vist en la fira?*), davant del verb apareix la informació ja coneguda del receptor (o amb un valor comunicatiu secundari per a l'emissor), cosa que altera l'orde sintàctic bàsic. En les oracions que diem quan parlem, el subjecte conté sovint informació coneguda i, com a conseqüència, apareix sovint davant del verb (14a). Però la informació del subjecte també pot ser nova, com ara en el diàleg de (14b):

14. Posició del subjecte

- a. *Rosa encara no m'ha dit res*
- b. *–¿Ha eixit algun vaixell hui? –D'este port, hui ja han eixit dos vaixells*

Pel que fa al circumstancial, pot ser informació temàtica (el locatiu de 14b) o, quan n'hi han dos, u pot ser temàtic i, l'altre, remàtic («circumstancial + subjecte + verb + circumstancial», *Allí, Toni va créixer en un ambient cordial*). I bé, si l'ús del verb *haver* implica que la informació del subjecte és necessàriament desconeguda del receptor, és natural que, com a conseqüència de la rematicitat necessària, el subjecte es trobe sistemàticament després del verb. Tenim, per tant, que la definició del contingut semàntic del verb *haver* locatiu justifica la posició en què diem el subjecte.

La segona propietat que fonamentarem és la incompatibilitat que hi ha entre el verb *haver* i els pronoms personals, que hem vist en un exemple de Solà (11.a.vi):

15. Incompatibilitat entre els pronoms definits (b) i el verb *haver* locatiu

- a. *Ací, no hi ha ningú que tu conegues*

¹³ He usat el verb que permet evitar l'escull de *ser* i *estar*. Cal dir que, el fet que el verb intransitiu *trobar-se* permeta ignorar les distincions que, segons els gramàtics, hi haurien entre uns certs usos de *ser* i *estar*, no és precisament un argument a favor de les tals distincions.

¹⁴ Hem de recordar que el coneixement del receptor no és només referencial: també pot ser discursiu. Quan presentem una entitat en el discurs (*Han vingut dos estrangers...*) i la recuperem posteriorment (*Eixos estrangers...*), el receptor ja la coneix discursivament i, com a conseqüència, usem un adjectiu demostratiu o l'article (*Els estrangers...*).

b. *Ací, no hi ha *ell*

L'ús dels pronoms indefinits (*algú, res...*) comporta entitats desconegudes del receptor i, per tant, són compatibles amb el verb que estudiem (15a). En canvi, els pronoms definits (tant els personals *-jo, tu, ell, nosaltres* i *vosaltres-* com els no personals *-açò, això* i *allò-*) comporten informació coneguda, siga per implicacions díctiques (en qualsevol pronom) o siga perquè recupera una informació del discurs previ (*ell* i *açò, això* i *allò*).¹⁵ A la vista que eixa característica viola el contingut semàntic de *haver*, haurem de convindre que és predictable que els parlants eviten eixe verb quan el subjecte és un pronom definit (11.a.vi, 15b).

El resultat a què hem arribat permet fer la tercera justificació, que és important: saber per què l'ús del verb *haver* locatiu demana la tercera persona. En efecte, si el contingut semàntic del nostre verb és incompatible amb els pronoms *jo, tu, nosaltres* i *vosaltres*, resultarà que el subjecte només podrà ser una tercera persona, siga del singular (com ara l'oració italiana *Qui, non c'è nessuna tabola*) o siga del plural (*Qui, ci sono poche tabole*).

En la proposta de Solà, hi han dos propietats: el subjecte ha de contindre informació remàtica i «tant pot ser indeterminat com determinat» (11a). En canvi, en la definició de 13 només apareix la rematicitat per la causa següent. La paraula *determinar* s'entén de diverses maneres en les gramàtiques. Si entenem que eixe concepte expressa el valor bàsic de l'article i els adjectius demostratiu i el definim dient que «indica que l'emissor fa saber al receptor que ja coneix l'objecte o objectes de què li parla» (Saragossà 2003: §2.4.1), aleshores els constituents nominals que tenen l'article o un adjectiu demostratiu (usats en el valor bàsic) expressen informació coneguda del receptor, és a dir, temàtica. Eixe resultat comporta que hi ha contradicció entre els conceptes *rematicitat* i *determinació*: si el subjecte del verb *haver* ha d'expressar informació no coneguda del receptor, aleshores ha de ser un nom indeterminat i, per tant, no pot ser un nom determinat, perquè aleshores la informació que contindria seria coneguda del receptor. De fet, l'actuació del nostre verb amb els pronoms definits i els indefinits és una manifestació particular del fenomen que comentem: el verb *haver* és compatible amb els pronoms que comporten indeterminació (15a), i rebutja els que impliquen determinació (15b).¹⁶

¹⁵ Qui parla sap sempre que parla ell (*jo*) i a qui parla (*tu*) i, com a conseqüència, els pronoms *jo* i *tu* són inherentment determinats; quant al pronom *ell*, només el podem usar si el receptor sap a quina entitat es referir; així, si algú diu *Això m'ho ha dit ell* i no sabem quina persona representa el pronom personal, tallarem el nostre interlocutor i li preguntarem qui és *ell*. Finalment, els pronoms *nosaltres* i *vosaltres* són combinacions dels tres pronoms que ja hem comentat (*nosaltres*: 'pluralitat de persones que conté l'emissor'; etc.).

¹⁶ Cal insistir que la propietat pertinent és que la informació del subjecte no siga coneguda del receptor. Per tant, la presència de l'article o d'un adjectiu demostratiu només viola eixa condició si estan usats en el valor bàsic. De fet, és factible recórrer al verb *haver* quan usem eixes paraules sense que el receptor conega la informació del subjecte. Així, l'article de (i) és el que indica unicitat (és a dir, la referència del nom actualitzat és única):

(i) *Des de Plató i Aristòtil, hi ha la idea que l'oració té dos parts*

En (i), la informació que conté el subjecte no és coneguda del receptor i, per tant, tenim les condicions per a usar el verb que estudiem. L'exemple següent afecta els adjectius demostratius:

(ii) *Davant d'una massa de parlants condemnada a la ignorància, hi han aquells pocs que tenen el privilegi de dominar les foscors laberíntiques de les normes*

La referència de *aquells pocs* no és tampoc coneguda del receptor. La mateixa característica hi ha en un exemple de Solà (11.a.v). Les reflexions anteriors comporten que no ens hem de fixar només en la presència de l'article i un adjectiu demostratiu, sinó en el fet discursiu que el constituent nominal siga informació nova o, contràriament, informació coneguda, cosa que exigeix analitzar el discurs previ per a saber si hi ha una recuperació anafòrica o, contràriament, no n'hi ha (com en els dos exemples vists en aquesta nota). En una investigació més profunda, convindria mirar quins casos particulars hi han, com ara les dos oracions següents:

(iii) *Si usem un adjectiu demostratiu o l'article però no hi ha el coneixement dit, recorrem al nostre verb*

Les dades empíriques que hem explicat comporten que els parlants que recorren al verb *estar* quan el subjecte és un nom determinat (16bc) actuen aplicant les mateixes propietats que fan evitar el verb *haver* quan el subjecte és un pronom personal (i, en general, un pronom definit):

16. Ús de *haver* i *estar* segons l'oposició $\pm$ *determinació*

- a. *¿Hi ha un xiquet ros per ací?*
- b. *¿Estan per ací els (tres) fills d'Elisa? / ¿Hi han per ací els (tres) fills d'Elisa?*
- c. *¿Està el fill de Sanchis Guarner per ací? / ¿Hi ha el fill de Sanchis Guarner per ací?*

En la primera oració (16a), preguntem per una persona que el receptor no coneix i, per tant, satisfem la caracterització del verb *haver*; en canvi, només podem fer les preguntes de (16bc) si el receptor coneix les persones representades en el subjecte. Cal remarcar que la propietat pertinent és l'exclusió de la determinació, i no la presència de quantificació (cf. §5.1.4, nota 148), com podem comprovar en l'exemple de (16b).¹⁷ Per una altra banda, la determinació també apareix en l'ús dels noms propis¹⁸ i, per tant, els parlants que recorren a *estar* quan el subjecte és un nom determinat (16bc) actuaran de la mateixa manera quan el subjecte serà un nom propi, siga topònim (17a) o siga antropònim (17b):

17. Noms propis

- a. *¿On està Dénia, en la Safor o en la Marina?*
- b. *Ací, no està Clara*

Finalment, és previsible que, els parlants que recorren al verb *estar* quan el subjecte és una entitat coneguda del receptor, actuaran de la mateixa manera quan el subjecte serà un pronom personal (18bc):

18. Pronoms personals

- a. *Aparta't un poc, perquè darrere de tu hi ha una persona que vol entrar*
- b. [parlant d'una persona coneguda] *Tu no l'has vist, però ell està darrere de tu*
- c. [parlant d'una persona coneguda] *Ací no està ell, però sí la seua dona*

Pel que fa als parlants que usen el verb *haver* quan el subjecte representa una entitat coneguda del receptor (11a.iii, iv), caldria delimitar les excepcions, quina és la causa que l'ha motivada i què hi guanya (o perd) la llengua. En Solà (1994: §7.2), hi han exemples, però no les característiques que delimiten les excepcions. Com hem vist més amunt (11a), en la descripció apareixen les dos possibilitats (nom $\pm$ determinat), sense restriccions. En Ramos (2002), no hi han tampoc limitacions:

19. El SN està constituït tant per noms comuns (animats o inanimats, a, b) com per noms propis (c, d). (Ramos 2002: §14.2.1.2)

- a. *A sota de l'aigüera, mig amagat, hi havia l'auto vermell de Dani*
- b. *Li va molt bé que quan arriba a casa només hi hagi la gossa*

(iv) *Per tant, hi han les condicions per a usar el verb que estudiem*

És probable que, ara, siga pertinent el fet següent: en el discurs en què es troben, el constituent nominal *el coneixement dit* (iii) no recupera un constituent nominal previ, sinó el valor de l'oració *l'entitat representada en el subjecte no siga coneguda del receptor*. I bé, si no s'ha produït la repetició d'una entitat, haurem de convindre que no és possible conèixer discursivament una entitat (o un fet que no ha aparegut en el discurs previ). Una cosa semblant passa en (iv). El constituent *les condicions* recupera una explicació feta prèviament, però no cap «condició».

¹⁷ D'una manera més precisa, la propietat pertinent és la que hem dit més amunt: el fet que l'entitat representada en el subjecte no siga coneguda del receptor.

¹⁸ Com ara, si algú em pregunta qui m'ha dit una cosa, no puc contestar *M'ho ha dit Toni* si els receptors no saben quina persona representa eixe nom.

- c. *Però li podia citar altre cop les escriptures, on s'esmentaven els tres fills de Noè, [...]. Hi havia Sem, que va poblar la terra de semites; hi havia Jàfet, progenitor de les nacions blanques*
- d. [Per telèfon] –*¿Que hi ha la Marta?*

Quant a la causa d'eixa actuació lingüística i els efectes en el sistema lingüístic, no he vist cap proposta, ni tampoc cap descripció de com actuava la llengua clàssica i quina evolució hi ha hagut. Les observacions sobre l'evolució afecten pràcticament el present. Solà (1994: §7.3) constata que, «a l'àrea barcelonina, el verb *estar* desplaça els tradicionals *haver-hi* i *ser-hi*», tant en «la vida diària» com en les «publicacions» (p. 131).¹⁹ Com que el verb que analitzem té manifestacions específiques en diverses llengües (*hi ha, hay, il y a, c'è...*), podríem mirar com actuen les altres llengües en les excepcions (sense oblidar, però, la necessitat de descriure què és sistemàtic –i per tant simple– i què no ho és).

Recapitem. La definició que hem proposat per al significat del verb *haver* locatiu justifica que el subjecte aparega després del verb i que no puga ser un nom determinat (és a dir, amb una informació coneguda del receptor). Eixa propietat comporta l'exclusió dels pronoms personals i dels noms propis. El marc general també explica que el subjecte haja de ser una tercera persona. En canvi, una part dels parlants apliquen el verb *haver* quan hi ha determinació, excepció que, per ara, no tenim delimitada ni justificada. També està pendent de tractar l'evolució històrica de l'excepció. Acabarem l'emmarcament semàntic del verb *haver* locatiu observant que ja hem comprovat que el nostre verb no és diferent de *ser* i *estar*, encara que no és sinònim ni tan sols de l'ús locatiu d'eixos dos verbs. La distinció consta de tres precisions (subjecte remàtic i implicació d'un circumstancial de lloc, temàtic). Hi ha un indici que fa pensar que, a pesar de la freqüència alta que té, el verb *haver* és molt subsidiari de *ser* i *estar*, com a mínim quan el subjecte representa persones. En concret, la substitució del verb *estar* per *haver* quan el subjecte és un pronom personal dóna una oració que sona tan estranya, que diria que els parlants normals i corrents no saben interpretar-la (com a mínim els valencians):

20. Incomprensibilitat del verb *haver* amb un pronom personal

- a. *Tu no l'has vist, però ell està darrere de tu*
- b. *Tu no l'has vist, però {ell *hi ha darrere de tu / *hi ha ell darrere de tu}*

En canvi, si substituïm el verb *haver* per *estar* en una oració en què el subjecte és un nom indeterminat que representa persones (21a), obtenim una oració que, encara que no diu ningú, no crea cap dubte en la interpretació (21b):

21. Comprensibilitat del verb *estar* amb un nom indeterminat humà

- a. *Aparta't un poc, perquè darrere de tu hi ha una persona que vol entrar*
- b. *Aparta't un poc, perquè darrere de tu està una persona que vol entrar*

Per una altra banda, l'observació anterior ens pot orientar sobre què es deu produir en la ment d'un valencià normal i corrent quan un llibre li observa que no hauria de dir *¿Està Francesc?*, sinó *¿Hi ha Francesc?* (o pitjor encara: *¿Que hi ha el Francesc?*).

5.1.6 L'evolució: marc general i valor del verb *tindre*

En haver precisat què vol dir el verb *haver* locatiu, podem assajar una operació ben important: mirar si el seu valor ens ajuda a comprendre per què els creadors d'eixe verb només l'usaven en la tercera persona del singular i, correlativament, per quines raons hem tendit en una època posterior a separar-nos d'eixa actuació. Per a acostar-nos a eixe objectiu, la primera observació que farem és preguntar-nos si és predictable que els nostres

¹⁹ Cap a l'any 2003, vaig veure rètols en l'aeroport de Barcelona que deien «Vostè està aquí».

avantpassats triaren el verb *haver*. A la vista que el valor que havíem d'expressar era 'existir una cosa no coneguda en un lloc', hauríem d'haver triat el verb que expressa la noció hiperònima ('existir'). Això significa que el verb predictable era, a l'Edat Mitjana, *ser*. De fet, hi han llengües que han actuat de la manera que hem deduït, com ara el llatí, l'italià o l'anglès (*{est / sunt}*, *{there is / there are}*, *{c'è / ci sono}*):

22. Evolució regular

- a. Valor a expressar: 'existir una cosa no coneguda en un lloc'
- b. Forma predictable: si l'expressió de 'existir' és la paraula *ser*, la de 'existir en un lloc' serà la construcció «*ser* + circumstancial locatiu».

Encara més: inicialment, les llengües romàniques occidentals usaven el verb predictable, *ser*. Ací en tenim exemples nostres:

23. Ús del verb predictable, *ser* (DCVB, *esser*, I.2.a)

- a. *Que's faés encant dels moros, e de la roba que y era, e de totes les coses* (Jaume I, Cròn. 89)
- b. *Si alcuna contenchó o rancor o mala voluntat serà entre nós*, (doc. a. 1298, Col. Bof. xl, 23)
- c. *Dos cabrits dels millors qui y sien* (Serra Gèn. 28)

Però l'evolució de les llengües romàniques occidentals (des del francès per tramuntana fins al galaicoportugués per ponent) no ha sigut la previsible. Primer, introduïxen un verb transitiu, *haver*, per a expressar una noció intransitiva que correspon a *ser* ('ser o estar una cosa remàtica en un lloc temàtic'); i, al cap d'uns segles, suprimim *ser* i hi deixem *haver* exclusivament.²⁰

Ací, no entrarem en la causa de l'evolució romànica. Les operacions que farem són molt més modestes. En primer lloc, mostrarem que, si els parlants usaven l'equivalent de l'actual verb *tindre* per a expressar la noció intransitiva (*No hi havia ningú*), ha de ser perquè hi ha alguna coincidència entre el contingut semàntic del verb *tindre* i la noció 'ser o estar una cosa en un lloc'. En segon lloc, reflexionarem sobre quines conseqüències degué comportar el fet d'haver prevalgut el verb transitiu (l'equivalent de l'actual *tindre*) per a expressar un valor intransitiu ('ser o estar una cosa en un lloc'). Començarem per la relació que, forçosament, ha d'existir entre el contingut semàntic de *tindre* i el valor 'ser o estar una cosa en un lloc'. Mirem com definixen els diccionaris eixe verb:²¹

²⁰ No sé si seria possible que, en una evolució tan estranya, haguera influït una altra, que ha sigut molt estudiada: l'ús dels verbs *ser* i *haver* en l'expressió d'una part dels temps:

- (i) *Josep és vingut*
- (ii) *Maria ha tornat el llibre*

En l'origen, cada verb havia de tindre el seu contingut semàntic; però, al final de l'evolució, hi havien dos formes diferents que expressaven la mateixa noció (en els exemples, 'pretèrit indefinit'). La concurrència de dos verbs diferents per a representar una mateixa noció podria ajudar a entendre la coexistència de *ser* i *haver* per a expressar un altre concepte ('existir en un lloc'). També podria ser que el triomf de *haver* sobre *ser* quan indicava la noció temporal (*Josep ha vingut* en –i–) haguera contribuït a l'arraconament de *ser* quan comunicava el valor locatiu:

- (iii) De la dualitat temporal *És vingut* i *Ho ha tornat*, a la unicitat *Ha vingut* i *Ho ha tornat*
- (iv) De la dualitat locativa *Allí, no és ningú* i *Allí, no (hi) ha ningú*, a la unicitat *Allí, no (hi) ha ningú*

²¹ Ara, no analitzarem el DCVB perquè, a més de donar moltes definicions, fa la impressió que adopta un punt de vista diacrònic que discrepa molt de la jerarquia que hi ha en els valors actuals. Ací tenim les tres primeres:

- (i) I. || 1. Impedir que una cosa caigui (agafant-la, suportant-ne el pes, donant-li sosteniment).
|| 2. Immobilitzar una cosa impedit que canviï de lloc, que segueixi el seu impuls. || 3. Conservar; impedir que una cosa se'n vagi, que es perdi.

La informació que exposa podria ser molt útil per a entendre com s'ha format eixe verb. Els valors pertinents apareixen cap al final:

24. **tenir** *v. tr.* Verb que, tenint per subjecte la designació de tal persona o cosa, denota que la cosa expressada pel complement directe és seva o està sota el seu control, n'és una part, n'és una qualitat o és qualsevol altra cosa que li pertany o l'afecta. (DGLC)
25. **tenir** *v. tr.* Verb que denota que la cosa expressada pel complement directe pertany al seu subjecte o està sota el seu control, n'és una part, n'és una qualitat o l'afecta de tal o tal manera. [s. XII; del ll. *tenere* 'tenir agafat; retenir'] (GDLC)
26. **tenir** *v. tr.* Verb que, tenint per subjecte la designació de tal persona o tal cosa, denota que la cosa expressada pel complement directe és seva o està sota el seu control, n'és una part, n'és una qualitat o és qualsevol altra cosa que li pertany o l'afecta. (DIEC)

Comentant les definicions del verb *haver* locatiu, ja hem dit que la definició d'un verb ha de començar per un verb. En el cas de *haver*, el GDLC rectifica adequadament l'actuació del DGLC (§5.1.4, 10), però ara reproduïx el camí de Fabra. En canvi, el DCVB actua coherentment en totes les definicions (nota 159, propostes de –i– i de –ii–). Per una altra banda, si no hi ha cap particularitat hem de mirar si podem fer la definició sense apel·lar explícitament al subjecte i a l'objecte directe. Pel que fa al contingut semàntic proposat, les definicions costen de comprendre perquè no estan estructurades. Quan una paraula té un valor concret i un valor abstracte, quasi sempre hem de començar pel concret. Si volem entendre una paraula focalitzant el valor més abstracte (ara *seu*), tenim el perill de fer un redolí o tautologia entre diverses paraules (ara, definir les paraules *seu*, *possessió* i *tindre* entre elles i, per tant, sense definir-ne cap). Guiant-nos pel principi dit, veurem que, en les definicions de 24-26, hi ha un contingut semàntic ben concret: *ser part de*. I bé, eixe valor ¿no és el mateix que hi ha en 'existir una cosa en un lloc'? Quan una cosa és part d'una altra, és perquè n'hi ha una que és incloent i, correlativament, l'altra és inclosa, exactament com en 'existir una cosa en un lloc'.

Ja sabem, per tant, quina relació hi ha entre el verb *haver* locatiu i *tindre*: els dos verbs expressen una *inclusió*. Si filem prim, trobarem que la inclusió no és la mateixa. En la llengua actual, recorrem a *ser*, *estar*, *trobar-se* o *haver* quan la inclusió és *accidental*, mentres que, la que representa *tindre*, tendix a ser *constant* o *constitutiva*. Posem-ne exemples:

27. *Els ocells tenen ales / *En un ocell, hi han ales*

28. *L'ocell està en un arbre*

En el primer, l'objecte directe indica una part del cos del subjecte; en canvi, la relació espacial que hi ha entre l'ocell i l'arbre és del tot accidental. D'acord amb eixes observacions, podríem proposar la definició següent:

29. Definició opositiva dels verbs *haver* i *tindre*

- a. **haver** [habitualment, amb el pronom *hi*] *v intr* Trobar-se accidentalment una entitat desconeguda del receptor en un lloc conegut.
- b. **tindre** *v. tr.* Incloure d'una manera constant o constitutiva (és a dir, l'entitat inclosa és un component de l'entitat incloent) *Molts animals tenim dos ulls. Eixe llibre té unes tapes dures. La universitat té una bona biblioteca.*

Cal dir que hi ha proximitat entre el valor proposat per a *tindre* i l'etimològic: si la referència de l'objecte directe està inclosa d'una manera constant o constitutiva en la referència del

---

(ii) IV. || 1. Exercir el domini sobre una cosa; gaudir-ne l'ús o els fruits. || 2. Incloure en si mateix o portar adherit a si mateix com un objecte de què es pot disposar, com una qualitat que pot afectar el subjecte.

subjecte, és senyal que el subjecte «té agafat, reté» l'objecte directe (que és el valor etimològic que el GDLC assigna a *tindre*). Per una altra banda, hi han fets referencials que admeten més d'una lectura. Així, podem aïllar una biblioteca de l'edifici en què es troba (*En eixa universitat, hi ha una bona biblioteca*).

Abans d'extraure deduccions, aprofundirem un miqueta en la definició del verb *tindre*. En els valors abstractes, ja no hi ha una cosa que n'inclou una altra. Podríem pensar que l'entitat incloent és la dominant o primera d'alguna manera, però eixe valor és difícilment aplicable a aquelles relacions de parentiu que o bé són paritàries (*Josep té dos germans*) o bé el subjecte depén de l'objecte directe (*Beatriu té una mare molt bona*). Per a solucionar eixe escull, proposarem tres valors derivats, units entre ells. Quan la relació que hi ha entre dos entitats és constant, vol dir que és ben forta, que és precisament el cas del parentiu (les relacions d'ascendència i descendència són constitutives de la persona). En el parentiu, la relació és objectiva, noció que s'oposa a la subjectivitat. En el món de la subjectivitat, destaca la voluntat, que portaria a la tercera accepció. La voluntat pot no tindre connotacions (*Té tres convidats*) i tindre'n de negatives, cas que anomenem *dominació*. En els dos casos, l'entitat representada en l'objecte directe depén psicològicament de l'entitat codificada en el subjecte. Finalment, podem combinar els dos darrers valors: existència d'una relació objectiva que dependria del dret i, secundàriament, presència de la voluntat del subjecte; hem arribat a la propietat. Així, si diem que algú té una casa molt bonica, expressem que l'existència de la casa està supeditada a l'entitat representada en el subjecte.²² Si reduïm les observacions anteriors a una definició de diccionari, en podria resultar aquesta proposta:

30. **tindre** v. tr. **1** Incloure d'una manera constant o constitutiva (és a dir, l'entitat inclosa és un component de l'entitat incloent) *Molts animals tenim dos ulls. Sa casa té moltes finestres. La universitat té una bona biblioteca.* **2** En el món humà, estar relacionat d'una manera objectiva i constant. *Té dos germans.* **b** Estar relacionat com a conseqüència de la voluntat del subjecte; *dominació. Hui tenia tres convidats a l'hora de dinar. No és bo tindre tants capritxos. Al pobre, el té en el puny.* **c** Quan la relació objectiva es basa en el dret, parlem de *propietats*, noció compatible amb la voluntat del subjecte. *De jove, tenia molts camps.*

En el cas que el quadre anterior fóra vàlid, caldria precisar-lo (probablement sense canviar la jerarquia que hi ha). Com ara, quan una entitat no té existència independent, sinó que s'ha de trobar necessàriament dins d'una altra, hi ha una realitat pròxima al valor bàsic (30.1). Així, quan diem que algú *té mal de cap*, el dolor no és en realitat una part del cos nostre, però no pot existir fora de nosaltres.

5.1.7 L'evolució: la invariabilitat i la concordança

En l'apartat anterior, hem trobat una condició necessària de l'evolució (quina relació hi havia entre el valor 'ser o estar una cosa en un lloc' i el contingut semàntic del verb *tindre*). Els dos verbs expressen una inclusió:

<i>haver</i> locatiu	<i>En la taula,</i>	<i>hi ha</i>	<i>pols</i> ²³
----------------------	---------------------	--------------	---------------------------

²² També és possible que l'emissor done preeminència al constituent que forma el subjecte. Així, si diem que una persona té un llibre, és senyal que l'emissor focalitza la persona. Si parlem de la mateixa realitat referencial però ens centrem en el llibre, construiríem de manera que el llibre siga el subjecte (com ara dient que el llibre va anar a parar a les mans d'algú).

²³ La causa que explica que tant podem dir *En la taula, hi ha pols* com *La taula té pols* potser és el fet que la pols és una entitat habitualment no perceptible per ella mateixa, sinó només quan està damunt

	entitat incloent		entitat inclosa
<i>tindre</i>	<i>La taula</i>	<i>té</i>	<i>pols</i>
	entitat incloent		entitat inclosa

Com ja he dit prèviament (§5.1.6), ara no buscarem quins altres factors varen determinar la supressió del verb *ser* per a expressar el valor locatiu, sinó que ens limitarem a reflexionar sobre la concordança. Per a explicar eixe detall, ens preguntarem quin valor havien de tindre inicialment les oracions que usaven el verb *haver* per a expressar que una cosa n'incloïa una altra, com ara en els exemples següents:

31. Ús inicial de *haver* en compte de *ser*

a. *Que en la nau no haja gat* (Consolat de Mar, DCVB, *haver*)

b. *En aquest món ha molts més hòmens* (Ramon Llull, DCVB, *haver*)

Contestarem a eixa pregunta aplicant un principi: les llengües no creen mai del no-res, sinó que sempre van avançant passa a passa, d'una manera totalment comprensible. Primer que res, hem de tindre en compte que el verb medieval *haver* significava 'tindre, el subjecte inclou l'objecte directe'. Això implica que, quan els parlants comencen a elaborar les oracions exemplificades en 31, havien d'aplicar eixe valor, cosa que pareix que només permet una possibilitat: el primer constituent nominal (*la nau* i *el món*) inclou el segon constituent nominal (*cap gat* i *molts més hòmens* respectivament). El segon constituent l'interpretem com si fóra l'objecte directe i, per tant, el nombre que tinga és indistint, perquè el verb no concorda amb l'objecte directe. El verb concorda amb el subjecte, que és un constituent nominal no subordinat. Eixa característica impedia que el verb concordara amb el primer constituent nominal, que va encapçalat per una preposició i, per tant, és un nom subordinat (o la paraula circumstancial *hi*). A causa de les dos característiques dites, el verb apareixia invariablement en la tercera persona del singular.

Davant del raonament anterior, podríem objectar que és ben estrany interpretar un nom subordinat com si fóra el subjecte. Però eixa irregularitat és una conseqüència de la primera anomalia: haver triat un verb transitiu ('A inclou B') per a expressar una noció intransitiva ('en A, està B'). La primera irregularitat és la que encaminava cap a la segona: com que *haver* expressava que una cosa n'incloïa una altra, i el primer constituent que li deia l'emissor podia incloure el segon, eixa devia ser la interpretació que havia d'aplicar. Era el preu inevitable que calia pagar per haver triat un verb transitiu (*haver*) per a expressar una idea intransitiva ('estar una cosa en un lloc'):

32. Valor inicial de la construcció «locatiu temàtic + *haver* + subjecte remàtic»: 'el lloc que et dic inclou l'entitat de què parle'

Les llengües que només han usat el verb previsible (*ser*) no han incorregut en cap anomalia i, com a conseqüència, el model resultant és *estable*. En canvi, el camí que han seguit les llengües romàniques occidentals comportava un desajust entre la forma de l'oració i el seu valor, ja que havíem d'interpretar un nom subordinat com si fóra el subjecte (és a dir, com si fóra un nom no subordinat). Una tal contrarietat obligaria a canviar el contingut semàntic de *haver*, que passaria de 'A inclou B' a 'en B, es troba A'. En l'apartat següent, trobarem un ús particular del pronom *hi* que fa pensar que eixe canvi semàntic ja s'hauria produït cap al segle xv. En haver-se consumat la variació semàntica, el circumstancial ja podia ser interpretat com a circumstancial i, correlativament, el constituent nominal postverbal esdevenia subjecte:

33. Valor final de la construcció «locatiu temàtic + *haver* + subjecte remàtic»: 'en el lloc que et dic, és o està l'entitat de què parle'

---

d'una superfície. És a dir, encara que la pols és objectivament independent dels objectes on apareix, en la pràctica va unida als objectes en què reposa.

La posició del constituent que inicialment seria interpretat com a objecte directe s'ha mantingut postverbal pel caràcter remàtic de la informació que conté. Finalment, el fet que el subjecte aparega després del verb no exclou la concordança (cf. *Acaben d'entrar tres estudiants*) i, com a conseqüència, era predictable que la llengua tendria a eliminar la irregularitat que consisteix en tindre verbs flexionats que no concorden amb el subjecte.²⁴

Pel que fa al temps que ha tardat l'evolució en completar-se, és poc sorprenent. Com ara, fa molts segles que les llengües romàniques han perdut els casos; com a conseqüència d'eixa evolució, abans del segle XIII vàrem simplificar la dualitat *tu* (pronom subjecte o no subordinat) i *ti* (pronom subordinat, que el castellà encara conserva); probablement en l'Edat Mitjana, vàrem eliminar el pronom *si* a favor de *ell*; en canvi, al cap de sis segles el valencià i el català oriental encara mantenen la dualitat *jo* i *mi*, contràriament al balear i parts del català occidental, que han tingut el sentit comú d'eliminar *mi*. Inversament, fa molts segles que hem creat l'article *i*, això no obstant, encara no l'hem introduït en una grapat de construccions (cf. *anar a taula, parar taula* i *llevar taula*).

La proposta que hem fet exigix explicar què ha passat en castellà i en francès. D'entrada, hem de pensar que, quan el procés regularitzador no s'ha produït, deu ser perquè hi han factors específics que l'han impedit i, per tant, hem de buscar eixos factors. En el cas del castellà, no és cert que, en la llengua popular, no hi haja concordança:

34. Concordança en castellà

- a. *Allí, habían muchos caballos*
- b. *Mañana, aquí habrán muchos caballos*
- c. *Si la gente no se hubiera ido, en el valle habrían ahora muchos caballos*

Pel que fa al present d'indicatiu, no és estrany que hi haja invariabilitat, no debades la forma del plural (*hayn*) deu ser impronunciable per a una llengua que té una síl·laba tan vocàlica, que en final només tolera una consonant (i encara amb moltes restriccions; com ara, no pot ser oclusiva).²⁵

Si mirem ara cap al francès, hem de tindre en compte que eixa llengua ha actuat igual que l'anglès: en les conjugacions verbals, han tendit a eliminar les terminacions que, en la llengua antiga, expressaven la concordança amb el subjecte, de tal manera que, de sis formes per a cada temps (una per persona: *pens-e, pens-es, pens-a, pens-em, pens-eu, pens-en*), la llengua tendix a reduir-se a una sola forma per a cada temps (com ara *pens* per a quatre formes del present d'indicatiu del verb francès *penser*; o *think* en el cas del verb anglès *to think*). Eixe procés s'ha produït perquè les llengües dites fa temps que varen començar a suprimir l'expressió sintètica de la concordança del verb amb el subjecte (que es diu sempre) per un mitjà més econòmic, perquè només el diuen si és necessari: quan el receptor ja sap quin és el subjecte d'una oració, en compte de repetir-lo (*Peter think*, sense *s* en la llengua espontània), l'emissor aplica (regularment) els pronoms personals (*He think*). I bé, una llengua que fa molts segles que està eliminant les terminacions verbals que expressen la

---

²⁴ Cal dir que, en les evolucions en què un constituent canvia de valor, les dos operacions fonamentals són saber quin és punt de partida i quin és el punt final. Sense aclarir quin és l'estadi inicial, no hi ha manera racional de poder comprendre el procés. En canvi, les fases intermèdies deuen ser secundàries perquè hi ha una variació gradual cap a l'estadi final. En l'evolució que tractem, el punt de partida (§5.1.6, 23: només *ser*) va seguir per l'aparició de *haver* (§5.1.7, 31), que genera oracions anòmales perquè no hi ha acord entre la forma i el sentit del verb (§5.1.7, 32), possibilitat corroborada per la forma (absència de concordança en 31b).

²⁵ Josep Saborit m'ha informat que en diverses parts de l'Amèrica castellanoparlant existix la forma *hayn* (Argentina, Colòmbia, Veneçuela i Mèxic), i Josep Vicent Cabrera n'ha aportat mitja dotzena d'exemples, com ara el següent:

(i) Hayn casas especializadas con productos de mayor calidad, acuerdate de esto

concordança (*je pense > je pens / tu penses > tu pens / ils pensent > ils pens*) és impossible que passara de *y a* a *y an*.

Finalment, observarem que el camí que hem seguit també justifica que l'italià i l'anglès tinguen la dualitat *c'è* i *ci sono*, *there is* i *there are*. A la vista que, per a expressar el valor 'ser o estar (un objecte no conegut) en un lloc', només han recorregut a un verb intransitiu (*ser*), hem de pensar que no hi havia cap motiu per a crear oracions que incorregueren en l'anomalia que el verb no concordara amb el subjecte. Per una altra banda, si el verb anglès *to be* continua conservant moltes formes analítiques en el present d'indicatiu (*I am, he is, they are*), és poc sorprenent que haja perdurat la dualitat *there is* i *there are*.

L'aprofundiment del nostre objecte d'estudi comporta encarar-se a les fases intermèdies i a precisar en quin període els parlants ja han arribat a l'estadi final. Naturalment, quan els parlants comencen a fer la concordança del verb amb el subjecte (en el segle XIX en el cas del valencià i del català oriental) és segur que ja estem en la fase final (és a dir, *haver* ja significa 'estar una cosa en un lloc'). En canvi, l'absència de concordança no comporta que els parlants encara es troben a mitjan evolució semàntica. Tinguem en compte que les anomalies formals en una llengua poden durar segles i segles, com hem exemplificat més amunt (perduració de *jo* i *mi* a pesar d'haver perdut els casos i haver eliminat *ti* i *si*).

5.1.8 Observacions sobre l'ús del pronom *hi*

Un camp particular del nostre objecte d'estudi és l'ús del pronom *hi*. En la fase inicial, la llengua actuava regularment: si deia el circumstancial de lloc, no usava *hi*, tal com hem comprovat més amunt (§5.1.7, 31). En canvi, cap al principi del segle XV comencem a dir-lo independentment que hi haja o no hi haja el circumstancial de lloc (DECLC, IV, 769b27):

35. *En paraís, no.i ha malalties ne fam* (sant Vicent Ferrer, *Serm.* II, 65-23)

¿Per què hi ha eixa variació? Una possibilitat seria la següent: cap al principi del segle XV, els valencians ja hauríem canviat el contingut semàntic del verb *haver* locatiu (de 'incloure –un lloc– una cosa' a 'trobar-se una cosa en un lloc') i, potser lligat amb això, hauríem resolt la dualitat de *ser* i *haver* (*Ser una cosa en un lloc* i *Haver una cosa en un lloc*) a favor de *haver*. Eixe camí comportava que un mateix verb podia tindre dos valors diferents: el transitiu ('tindre') i l'intransitiu ('trobar-se una cosa en un lloc'). Davant d'eixa situació, reaccionàrem actuant de la mateixa manera que en el verb de percepció *veure*: mentres que el verb sense *hi* té un contingut semàntic transitiu ('percebre una cosa amb la vista'), el mateix verb té, quan li afegim *hi*, un valor intransitiu ('tindre capacitat per a percebre amb la vista', *Pere, el pobre, ja no s'hi veu*).²⁶

²⁶ Les dos parelles *haver* i *haver-hi* i *veure* i *veure-s'hi* ¿eren realment positives per a la llengua? Si la resposta és afirmativa, hauríem de trobar discursos en què l'ús de *hi ha* (o *m'hi veig*) fóra necessari per a impedir que el receptor fera una interpretació inadequada. Ací en tenim un exemple purament inventat:

- (i) *En eixa ciutat, ha un hostel = En eixa ciutat, (algú) té un hostel*
- (ii) *En eixa ciutat, hi ha un hostel*

Lògicament, podem objectar que, si parlem d'alguna persona i ens diuen l'oració de (i), prou que entendrem que eixa persona és el subjecte de *ha* i, per tant, hi haurà el verb transitiu *haver*.

Més tard, la llengua canvià el verb transitiu *haver* per *tindre*.²⁷ Si a això afegim que la forma *he* de *he pensat* no és cap manifestació d'un hipotètic verb *haver*, sinó l'habilitació antiga d'una forma d'un verb per a expressar una noció temporal i una noció flexiva ('primera persona del singular del pretèrit indefinit'),²⁸ haurem de convindre que fa segles que la forma *haver* només representa un verb: el locatiu.²⁹ A partir del moment que la llengua perd l'antic verb *haver* ('tindre'), la distinció del segle xv es tornava inútil. La llengua tenia dos eixides: o bé eliminava el pronom *hi* perquè havia deixat de tindre utilitat, o bé el fossilitzava i tendia a interpretar que seria un fonema més del verb. La fossilització i fusió deu ser la base que explica diverses de les dades empíriques que constata Coromines des de la Ribagorça i el Baix Segre fins al valencià del nord (DECLC IV, 769b30-770a16). En posarem un exemple molt estés: si el verb és [iá, ián, iavía, iavía, iawrá, iawrán, etc.], l'infinitiu regular serà [iáwre], corrent en el valencià tradicional i en diversos parlars actuals. Ben mirat, la fossilització del pronom *hi* en *hi ha* podria haver generat un altre efecte: l'ús pleonàstic del pronom *hi* amb els circumstancials de lloc, fenomen amplament estés en una part de la llengua. En efecte, el paral·lelisme entre l'oració de 35 (ara 36b) i la de (36a) és complet:

36. Sobre l'origen dels usos pleonàstics de *hi*
- a. *En aquella casa, no hi viu ningú*
  - b. *En el paradís, no hi han malalties*

No hi ha una recuperació anafòrica d'un constituent i la substitució pel pronom feble, sinó que, al costat del constituent recuperador (*en aquella casa* en 36a), apareix el pronom. Devien existir dos factors que afavorien l'extensió del pleonasma. En primer lloc, recorrem al verb *haver* locatiu quan volem comunicar que una entitat està situada en un espai. En segon lloc, la freqüència d'ús del verb *haver* locatiu és molt elevada. Finalment, la suma d'eixos dos factors podia desencadenar el tercer: si en l'ús d'un verb important i d'ús freqüent els parlants repetien el circumstancial de lloc amb el pronom *hi*, era factible estendre eixa actuació al conjunt dels locatius (36a). Ara bé, com que eixa pràctica comporta usar inútilment el pronom *hi*, és comprensible que Fabra la criticara asprament (Conv. Fil. 294-300, i 110). Ben mirat, tan negatiu és perdre el pronom *hi* com usar-lo ara i adés violant la seua utilitat. Sens dubte, eixa interpretació exigix que ens enfrontem a l'explicació de tres grups: el pronom que apareix quan l'objecte directe va davant del verb (37), aquells casos en què la llengua tradicional no feia pleonasmes (38) i les oracions que no admeten la supressió del pronom (39):

37. *El llibre el trobaràs en la taula de l'estudi*

²⁷ Certament, perdura algun ús del verb antic:

- (i) *No hages por* ('no tingues por', Mallorca)
- (ii) *Haver-(se-)les amb algú* o *haure-se-les amb algú* ('discutir amb algú')

També perdura algun ús del verb *haver* locatiu sense *hi* (*a poc ha*, 'fa poc de temps', potser des de *Poc de temps hi ha des del fet que et conte*):

- (iii) *A poc ha, ens visità un capellà molt compromés amb l'ús social del valencià*

Però tot això és fraseologia, i no l'existència d'un verb (que es pot combinar lliurement amb paraules per a formar oracions).

²⁸ No cal dir que expressar un temps és ben diferent del valor que representen els verbs. Així, no és igual el moviment que anomenem *anar* i el temps en què es produïx eixa classe de moviment. Potser convé observar que els manuals parlen molt de formes però ben poc dels valors comunicatius que transporten les formes (que és la qüestió decisiva per a entendre les llengües). U dels efectes de reduir-se poc més que a les formes és usar l'expressió «verb auxiliar *haver*». Fins ara, no he vist que els usuaris d'eixa expressió hagen fet les tres operacions següents: en primer lloc, definir l'hipotètic concepte *verb auxiliar*; en segon lloc, mirar si la definició és compatible amb la definició del concepte general (*verb*); en tercer lloc, explicar si l'afirmació que en *hem pensat* hi haurien dos verbs no contradïu la creença que, deixant de banda els verbs modals, en una oració només és possible un verb.

²⁹ Això no obstant, és tan freqüent l'expressió «el verb auxiliar *haver*», que la conveniència d'evitar males lectures potser aconsella que no abandone del tot l'expressió *el verb haver locatiu*.

38. {Eixe os el tires al gos / Eixe os li'l tires al gos}, {Josep va dir poques coses al meu veí / Josep li va dir poques coses al meu veí}

39. *Li va tocar la mà a Empar / ¿Què li passa hui a Josep, que riu de tot?*

Eixos objectius ja corresponen a una investigació sobre els usos pronominals pleonàstics, la qual també ha d'incloure l'anàlisi de propostes recents que divergixen molt de la de Fabra (com ara Todolí 2002: §6.5.5.3; Rigau 2002: §15.3.4.3; Rosselló 2002: §13.3.4.2.f).

En el cas del valencià, ja hem comentat que el fonema *i* ha sigut interpretat com a una vocal del verb (*ia, ian, iavia, iavien, iagué, iaguéren*, etc.). Eixe procés permet solucionar el problema que he plantejat en Saragossà (2003: §6.3.9): com ha d'actuar el valencià culte quan el verb *haver* locatiu es combina amb els verbs modals (inclosa la construcció d'obligació, 40a) i amb verbs que expressen un fase d'un procés (el principi, el desplegament i el final, 40c):

40. Combinació del verb *haver* amb modals i semblants

- a. *És quasi una obvietat afirmar que ha d'haver acord entre les paraules que usem per a anomenar conceptes i la definició dels conceptes, i mai contradicció / afirmar que ha d'existir acord*
- b. *Allí, no deu haver ningú*
- c. *Ara comencen a haver estudiants que valoren tant el rigor com el patriotisme*

Costa poc mantindre les grafies *hi ha, hi han, hi havia*, etc. perquè tenen correspondència amb els fonemes pronunciats. Però, com que això és una ficció purament gràfica, la *i* desapareix quan els parlants diuen l'infinitiu *haver* (40). En eixos casos, escriure el pronom *hi* té dos efectes negatius:

41. *Allí, no hi deu haver ningú / Allí, no deu haver-hi ningú*

En primer lloc, eixa actuació comporta practicar el pleonasma que va criticar Fabra. En segon lloc, eixa construcció és incomprendible per a un valencià normal i corrent, no debades viola la posició del fonema *i*, que ha d'anar al principi del verb (cf. [iáwre]), cosa que no respecta cap de les formes de 41. En l'obra esmentada, he mostrat com actuava Joan Fuster en les seues cartes (autor que no usava poc sovint el pronom *hi* en la correspondència, cf. 42a):³⁰

42. Actuació de Joan Fuster en cartes

- a. *Total: que el temps s'hi perd miserablement. I que no pot haver solució.*
- b. *Els dissentiments que poguessen haver entre nosaltres*
- c. *El risc que pugua haver en col·laborar-hi*

En el tercer exemple, l'ús de *hi* comporta una construcció que, per a un valencià, és sorprenentment redundant: *El risc que pugua haver-hi en col·laborar-hi*. Pel que fa als parlars que diuen el pronom *hi* en els exemples posats (si és que n'hi han, 40), hem de notar que eixa actuació potencia l'ús pleonàstic de *hi*, cosa que fa pensar que el camí valencià és aconsellable per a tota la llengua.

5.2 Causes adduïdes. La (im)personalitat

5.2.1 Verbs sense concordar del català occidental

En la secció anterior, hem vist que l'operació de precisar el contingut semàntic del verb locatiu *haver* ens ha permés explicar per què eixe verb exclou les persones 1a i 2a del singular i del plural (§5.1.5), i també hem esbossat una proposta sobre la invariabilitat inicial i la concordança posterior (§5.1.7). L'objecte d'estudi a què ens enfrontarem ara és comentar

³⁰ He tret els tres exemples de Fuster de *Correspondència 4* (València, Eliseu Climent, 2000), p. 92, 118 i 97.

les argumentacions a favor de la invariabilitat. Quan arribarem a la secció de la normativa (§5.3), trobarem que les exclusions de la concordança són freqüents, contra les argumentacions, que són escasses. De fet, els únics autors que han reflexionat en publicacions sobre la concordança del verb *haver* locatiu són els dos treballs de Solà citats i u de Pérez Saldanya i Rigau. Una tal situació, obliga a *suposar* quines deuen ser les causes que han portat a foragitar la concordança. N'analitzarem dos, que es poden presentar així: el verb *haver* locatiu només hauria d'anar en la tercera persona del singular perquè és «impersonal» (§5.2.2–§5.2.7) i perquè el constituent nominal que hi ha després de *haver* no seria el subjecte, sinó l'objecte directe (§5.2.6 i §5.2.9).

També comentarem unes dades empíriques que ha aportat Solà per si poden donar suport a l'absència de concordança entre *haver* i el subjecte. L'autor dit ha observat que, en el català de Lleida, no hi havia concordança en més casos:

1. Absència de concordança en part del català occidental (Solà 1994: 22)
  - a. *Hi ha moltes persones plantades*
  - b. *Enguany arribarà molts turistes*
  - c. *Ja no cal més cadires*
  - d. *Per aquest carrer hi passa moltes motos*
  - e. *Enguany aquí s'ha construït molts pisos*
  - f. *De desgràcies, cada dia se'n veu més*
  - g. *Ja no es necessita aules tan grans*

Tenint en compte que el parlar del nostre lingüista és el català occidental, la seua actuació és ben comprensible. En efecte, quan una llengua o un parlar fa concordar el verb amb el subjecte, és lògic que un lingüista agrupe les excepcions que ha trobat. ¿De quina manera podríem interpretar les dades anteriors? Per a aconseguir eixe objectiu, hem de posar les dades empíriques en el temps. Sabem que l'absència de concordança en el cas del verb *haver* locatiu ve de l'origen de la construcció i era un fenomen propi de tota la llengua. Els altres exemples (1bg) no deuen haver existit mai en balear, en català oriental, en valencià ni en una part del català occidental (com ara en tortosí). Pel que fa a la cronologia, ¿en quina època apareix l'absència de concordança de (1bg)? El fet que fins ara només n'haja parlat Solà fa pensar que un fenomen tan cridaner com és l'absència de concordança del verb amb el subjecte podria no ser massa antic: no ja medieval, sinó tampoc modern i, per tant, podria ser un fenomen del segle XIX (o poca cosa més).

En la tesi doctoral, vaig apuntar una interpretació del fenomen del Pla d'Urgell. Reflexionant sobre l'aplicació del pronom *en* al subjecte «siga o no semànticament agentiu» (¿*Tantes persones han telefonat? Jo em pensava que només n'havien telefonat tres*), vaig suggerir si l'actuació d'una part del català occidental no tindria relació amb l'occità i parlars italians del nord, on l'aparició del subjecte després del verb va lligada a la pèrdua de la concordança (Saragossà 1991: 312 nota 21). En la mateixa referència, observava que eixa realitat quadrava amb un universal de Greenberg (1963) i, per tant, la pèrdua de concordança no té res de fenomen local i aïllat. Caldria precisar si l'absència de concordança es produïa, en el Pla d'Urgell, sempre que el subjecte estava posposat. En cas negatiu, probablement hauríem de deduir que el fenomen que tractem encara no havia arribat al final de l'evolució, cosa que confirmaria que l'origen del procés no és antic. Pel que fa al verb *haver* locatiu, és natural que un parlar que ha tendit a perdre la concordança del verb amb el subjecte quan eixe constituent va després del verb, haja mantingut invariable el verb *haver*, ja que el contrari seria una contradicció.

L'operació que hem fet fins ara és mirar les dades de Solà des d'un punt de vista intern (és a dir, posant-nos al costat dels parlants que diuen –o han dit– les oracions de 1). Si ara les contrastem amb la resta de llengua, haurem de convindre que no ens poden ajudar a entendre el cas del verb *haver* locatiu per dos raons que, en realitat, ja hem exposat. Per a la

resta de la llengua, les dades de 1 són heterogènies per la raó següent: l'absència de concordança del verb *haver* locatiu és pròpia de l'actualitat (cas del balear i potser d'algun parlar valencià) o d'un passat relativament llunyà (cas de quasi tot el valencià i del català oriental); en canvi, l'absència de concordança en els altres exemples és del tot estranya no només al valencià i al català oriental, sinó també al balear. Diguem-ho clarament: el sistema del balear i el sistema que ha descrit Solà no tenen res en comú, ja que, mentre el balear pot trobar-se al final del període de no fer concordar el verb *haver* locatiu, el sistema del Pla d'Urgell potser estava en el camí d'augmentar l'absència de concordança fins a eliminar-la en tot subjecte que apareguera després del verb.

Podríem concloure dient que Solà ha complert el deure que tenia (constatar com ha actuat un parlar en la concordança del verb amb el subjecte). Quan hem posat les dades empíriques en la història, hem vist que l'actuació del Pla d'Urgell i la de les Illes Balears no són gens homogènies. De fet, deuen trobar-se en evolucions ben diferents. En el cas de Lleida, hi havia una tendència a augmentar l'absència de concordança del verb amb el subjecte, mentre que en balear no ha constatat ningú eixe procés i, per tant, hem de pensar que l'única diferència que hi ha entre l'evolució del balear i la del valencià i el català oriental és temporal.³¹

5.2.2 La «impersonalitat» ¿és una causa de la invariabilitat?

La impersonalitat deu ser el factor més important que ha impulsat a excloure la concordança del verb *haver* locatiu amb el subjecte. Com hem vist més amunt (§5.1.4), els diccionaris diuen constantment que eixe verb és «impersonal», i costa poc observar que, dels verbs qualificats com a «impersonals», molts no apareixen en la tercera persona del plural:

2. Oracions amb verbs «impersonals» (o «oracions impersonals»)
  - a. *Plou i fa sol*
  - b. *En maig, fa uns dies molt bons*
  - c. *Ara, està núvol*

De fet, hi han gramàtiques i diccionaris que expliciten la unió que existiria entre els «verbs impersonals» i la reducció a la tercera persona del singular. En l'apartat següent, n'hi ha un exemple d'un diccionari (§5.2.3, 10) i, ara, en veurem una manifestació d'una gramàtica:

3. Les verbes impersonnels proprement dits sont ceux qui n'ont que l'infinitif et la troisième personne du singulier. (Grevisse 1936: §604)

Per tant, si el verb *haver* locatiu és impersonal u pot pensar que no té res d'estrany que només aparega en la tercera persona del singular, ans al contrari. Quan exposarem les dades normatives que ha aportat Solà, trobarem que, en l'únic document en què Fabra exclou de la normativa la concordança del verb *haver* locatiu, usa la qualificació de «impersonal» (Conv. Fil. 217; ací, §5.3.2, 4).

Deixant de banda que ni *fer* (2b) ni *estar* (2c) són qualificats habitualment com a «verbs impersonals», no podem acceptar l'argumentació anterior sense fer primer dos operacions: en primer lloc, explicar què vol dir l'hipotètic concepte lingüístic *impersonal*; en segon lloc, hem de mostrar quines propietats d'eixa noció justifiquen que els verbs impersonals només apareguen en la tercera persona del singular. Mirem, per tant, què diuen

---

³¹ Considerat globalment, el treball de Solà té poc en compte l'evolució. Però en alguna qüestió sí que l'ha considerada. A més de descriure el canvi de *hi ha coses* per *hi han coses* en el Pla d'Urgell, opina que eixe «fenomen ha de ser més general, simplement perquè és lògic» (Solà 1994: 25). El nostre autor no explicita la causa de la logicitat, però, en una llengua que fa concordar el verb amb el subjecte, em pense que la logicitat només pot apuntar a l'evolució cap a la recuperació de la concordança. La mateixa raó deu ser la que li fa afirmar al final de les conclusions que, practicar regularment les poques absències de concordança que hi han en el seu parlar, seria com «exhibir massa ostentament davant els meus lectors un tret que molts no comprendrien» (Solà 1994: 26).

les gramàtiques sobre eixes dos qüestions. Quan u comença a buscar què vol dir *impersonal* en la teoria lingüística, veu que eixe adjectiu corre tant per les gramàtiques com poc sovint els autors que l'usen es paren a definir-lo a fi que els lectors puguen entendre la terminologia teòrica que llegixen. Eixe comportament arriba al punt àlgid quan un autor tracta els anomenats «verbs impersonals». Per a demostrar l'afirmació anterior, comentarem com actua un manual de milers de pàgines, la *Gramàtica del català contemporani*.

L'entrada «impersonal (oració)» de l'índex de matèries conté tres remissions (§6.5.9, §13.3.5 i §14.1.2.3), sense que cap estiga en negreta, cosa que força els lectors a mirar totes les referències per a saber què vol dir el concepte *oració impersonal*. En la primera remissió (§6.5.9: «Els pronoms clítics impersonals»), l'autora usa el terme (convertit en *funció*), però no el caracteritza:

4. En català, poden realitzar una funció impersonal els clítics *es* i *hi* (GCC, p. 1420)

Per una altra banda, hem de notar que hi ha un contrast entre el títol de l'índex de matèries (que aplica la impersonalitat a l'oració, «impersonal (oració)») i el de l'apartat §6.5.9 (que subordina l'adjectiu *impersonal* als *pronoms*, «Els pronoms clítics impersonals»). A mesura que avançarem i comprendrem quan és coherent usar l'adjectiu (*im*)*personal* i quan no ho és (§5.2.4), trobarem que no és indistint subordinar l'adjectiu qualificatiu (*im*)*personal* al nom *oració* o a un altre nom (com ara *pronom*: els «pronoms personals»). Finalment, cal dir que l'aplicació de l'adjectiu *impersonal* als pronoms *es* i *hi* deu ser estranya a les gramàtiques catalanes. Si això és cert, l'autora de 4 hauria d'haver explicat quins criteris segueixen les gramàtiques tradicionals per a usar l'adjectiu (*im*)*personal* i per quina limitació d'eixa actuació ella en feia una aplicació nova. En canvi, ja hem comentat que els lectors només veuen usar el terme teòric (sense cap explicació de l'hipotètic concepte *funció impersonal*), cosa que impossibilita comprendre què és el concepte «funció impersonal».³²

En la segona referència (§13.3.5: «Els predicats atmosfèrics», p. 1895), no he vist l'adjectiu *impersonal* en la redacció. Per tant, difícilment aclarirà l'autora una paraula que no usa. La veritat, però, és que l'autor de l'índex de matèries de la GCC ha actuat bé. Tenint en compte que les gramàtiques afirmen unànimement que els verbs meteorològics són «impersonals», si u decidix apartar-se d'eixa terminologia («Els predicats atmosfèrics») ha d'explicar quina deficiència hi ha i per quines raons l'alternativa que proposa és adequada.

En la darrera remissió (§14.1.2.3: «Altres oracions copulatives»), he trobat el fragment següent:

5. Un tipus d'oracions copulatives especials són aquelles que només duen un constituent postcopular. Es tracta de les construccions que indiquen temps (*És dilluns*) i les que porten una oració subordinada substantiva amb verb flexionat (*És que...*), analitzades tradicionalment com a impersonals. (GCC, p. 1970)

Com en la primera citació, el manual usa la paraula, ara indirectament: atribuint-la a la tradició. No hi ha cap font i, sobretot, l'autor no comenta per quines raons les gramàtiques tradicionals recorren a eixe adjectiu i si és coherent o no.

Quan el consultor ha fet el recorregut anterior, veu que està com al principi: sense saber què vol dir el concepte *impersonal*. No sap tampoc si la qualificació és aplicable a les oracions (com diu l'entrada de l'índex de matèries) o si són impersonals els pronoms febles (com fan pensar les paraules de 4) o els verbs (com diuen els diccionaris). Per una altra

---

³² Pérez Saldanya i Rigau (2005: §3) atribueixen una «funció impersonalitzadora» al pronom *hi* que acompanya el verb *haver* locatiu («El pronom feble que acompanya aquest verb té una funció impersonalitzadora»). Això no obstant, no expliquen en quines propietats consistix eixa «funció», operació que, com acabem de comentar, no he trobat tampoc en la *Gramàtica del Català Contemporani* (§6.5.9).

banda, els lectors que tenen en compte totes les aplicacions gramaticals de l'adjectiu *impersonal* s'adonen que, en el tres remissions, no hi han ni les formes impersonals dels verbs ni aquelles oracions que són qualificades com a impersonals perquè expressen un fet que no atribuïm a persones específiques o concretes (*És que ací no pots dir res, M'han dit que...*). Si, encuriós, tornem a consultar l'índex de matèries i contrastem títols i continguts, trobarem que les oracions impersonals no figuren en l'entrada «impersonal (oració)», sinó en la subentrada «impersonal (oració) pronominal», amb dos remissions (§16.3 i §23.1.1.e). Mirem què hi ha.

En la primera (§16.3: «Construccions pronominals de subjecte inespecífic»; §16.3.1: «Valors de *es* i construccions en què apareix»), trobe que la informació pertinent és la següent:

6. El pronom anomenat reflexiu *es* (i variants) apareix en construccions molt diverses, de vegades alternant amb pronoms de primera o segona persona. (GCC, p. 2149)

A continuació, hi han cinc grups, cap dels quals és *oració impersonal*. Ací, podem fer la mateixa observació que en el cas dels «predicats atmosfèrics»: si u decidix canviar l'expressió *oració impersonal* per una altra («construccions pronominals de subjecte inespecífic»), deu explicar la deficiència dels predecessors i els avantatges de l'alternativa. Per una altra banda, tot seguit comprovarem que uns altres autors de la mateixa obra han seguit practicant la terminologia habitual (citació de 7). La darrera referència de la subentrada «impersonal (oració) pronominal» (§23.1.1.e: «Anteposició de SN a llarga distància») torna a usar l'adjectiu sense caracteritzar el concepte:

7. Una altra característica sintàctica de les perífrasis es posa de manifest en les construccions impersonals amb el clític *se*: *Aquest manuscrit se sol llegir amb lupa*. (GCC, p. 2671)

En el cas del terme *impersonal*, passa igual que en uns altres conceptes de la teoria lingüística: els autors dels manuals els usen, però no els caracteritzen, de tal manera que, si els lectors volen saber què signifiquen, han d'anar als diccionaris generals. Farem tot seguit eixa operació, però primer notaré que, en les consultes realitzades, on he trobat més informació és en un manualet de cent pàgines. Reproduiré les paraules perquè contenen un terme teòric (*defectiu*) que, a més d'estar caracteritzat, més avant usarem (§5.2.3 i §5.2.4):

8. **Vèrbs defectius e impersonals.** En valencià hi han alguns vèrbs que careixen de certs temps i persones [els defectius]... Els vèrbs impersonals son de dos classes, pròpis e impròpis. Son pròpis els qu'expressen fenòmens atmosfèrics [...] Son impròpis els que, siguent omnipersnals, s'usen sòlament en les terceres persones: *es parla* [...] O en plural, sense les formes pronominals *es* o *se*: *parlen, diuen*. (Fullana 1922: 66)

Primer que res, podem veure que l'autor constata («hi han alguns vèrbs que careixen de certs temps i persones»), però no explica. La qüestió realment important és justificar per quines raons concretes hi han verbs que no tenen unes certes persones (i, segons Fullana, tampoc uns certs temps). Contràriament al concepte *verb defectiu*, l'autor no diu res sobre els «verbs impersonals», que dividix sense haver-los definit prèviament. Davant d'eixa absència, els lectors no comprenen què són els verbs impersonals. Finalment, notarem que, per a Fullana, no hi ha incompatibilitat entre els «verbs impersonals» i la tercera persona del plural. De fet, no pocs dels verbs qualificats com a *impersonals* admeten la tercera persona del plural (com ara *caldre*, que comentarem més avant, §5.2.4).

5.2.3 El concepte *impersonal* en els diccionaris

Davant de l'absència de compromís teòric que hi ha sovint en les gramàtiques, estudiarem les propostes de quatre diccionaris. Avançaré que, segons el resultat a què arribarem en aquest apartat i el següent, la noció *verb impersonal* és inexistente, cosa que justifica que les definicions que analitzarem oscil·len entre la foscor i la incoherència. En el primer diccionari que comentarem, l'autor aplica el terme *impersonal* a dos conceptes de la teoria lingüística:

9. **impersonal** *adj* No personal; no pertanyen exclusivament a una o a determinades persones. // En gram., que expressa una acció sense atribuir-la a una persona determinada; dit d'un temps que no distingeix les persones gramaticals. (DGLC)

La primera definició «gramatical» va molt ben encaminada, però costa una miqueta d'entendre perquè hi ha una absència. Quan formulem una propietat en una teoria, sempre hem de saber a què l'apliquem. En canvi, la primera definició no explícita de quin constituent lingüístic és la propietat descrita («que expressa una acció sense atribuir-la a una persona determinada»). Tenint en compte que deu ser l'oració, la definició hauria de començar així: *Oració en què atribuïm una acció a persones no determinades*. Com que les oracions impersonals no sempre expressen accions (com ara en *Ací, s'està molt bé*), seria preferible recórrer al nom *predicació*: *Oració en què atribuïm una predicació a persones no específiques o concretes*. De totes les maneres, la proposta de Fabra és entenedora (sobretot si l'acompanyem d'exemples diferents: *Això no es fa així / S'està molt bé en aquesta platja / Ací, no pots dir res / M'han dit que has guanyat l'oposició*).

La segona definició gramatical de 9 es deu referir als verbs que només es conjuguen en la tercera persona, però, tal com està formulada, és incompreensible com a conseqüència de dos anomalies. El DGLC explícita ara el constituent a què aplica la propietat definida, els temps de la conjugació. Però la propietat no és del temps, sinó dels verbs. En efecte, no hi ha cap temps (present, pretèrit imperfecte, pretèrit perfecte...) amb la propietat de la definició. En canvi, quan en un temps determinat un verb específic només l'usem en la tercera persona (*cal*, de *caldre*), el fet es repeteix en tots els altres temps (*calia, calgué, caldrà...*) i, per tant, la propietat és del verb considerat. La segona deficiència de la definició és una contradicció: si en l'ús d'un verb només recorrem a la tercera persona (com ara *trona*), sí que «distingim» eixa persona.

Com en altres definicions de conceptes lingüístics, els redactors del DCVB varen veure les inadequacions de la proposta de Fabra i les varen solucionar (encara que també eliminaren la primera definició gramatical –les *oracions impersonals*–, cosa no pertinent):

10. **impersonal** *adj* No personal; no pertanyent exclusivament a una o a determinades persones. a) *Verb impersonal*: verb que s'usa només en les terceres persones del singular. (DCVB)

La proposta de Moll i Sanchis ja és comprensible, però això no vol dir que siga adequada. De fet, és contradictòria. Realment, si en la conjugació d'un verb només el diem en la tercera persona no podem qualificar eixe verb com a «impersonal». En el cas que els verbs que rebutgen les persones primera i segona del singular i del plural necessiten un nom, ha de ser adequat, com ara el terme que hem trobat en Fullana, *verb defectiu*. Cal dir que, en la conjugació dels verbs, sí que apareixen conceptes qualificables com a *impersonals* (o no personals): aquelles nocions que rebutgen les sis persones gramaticals. Com és sabut, eixa propietat la satisfan l'infinitiu i el gerundi, conceptes que són qualificats explícitament com a «impersonals» (com ara en Valor 1977: §148).³³ Per una altra banda, quan un autor afirma

³³ He deixat de banda el participi perquè eixe concepte no representa cap verb, diversament de l'infinitiu i el gerundi. La concepció de la tradició s'intuïx en descripcions com aquesta de Valor (1977: §148): l'infinitiu és un «substantiu verbal», el gerundi és un «adverbi verbal» i, el participi, un «adjectiu verbal».

que el verb *tronar* és «impersonal» ¿explica per quina propietat eixe verb rebutja les altres persones gramaticals? És evident que no i, per tant, a més de contradictòria, l'expressió *verb impersonal* no s'enfronta a l'objectiu pertinent. Ben mirat, l'oculta, perquè hom dona a entendre que, afirmant que el verb *tronar* és «impersonal», ja ha justificat que només apareixerà en la tercera persona del singular. El procés podria haver sigut el següent: constatem que hi han verbs que només apareixen en la tercera persona del singular i, en compte de preguntar-nos per quina raó funcionen així, ens limitem a inventar un terme inadequat, de tal manera que, en la pràctica, actuem com si ja haguérem explicat la realitat. Tornant a la proposta del DCVB, podríem dir, com a resum, que una part dels diccionaris incorren en dos anomalies complementàries: inclouen una definició contradictòria (i buida) de l'adjectiu *impersonal*, i deixen fora un concepte pertinent (*formes impersonals del verb*).

Com s'esdevé molt sovint, les millores teòriques del DCVB no han passat ni al GDLC ni al DIEC. Ací tenim la proposta del diccionari de l'Enciclopèdia:

11. **impersonal** **1** *adj* No personal. **2** *adj esp* Dit d'allò que no manifesta, que no deixa veure, la personalitat del qui ho fa, de qui ho ha fet, que no té una empremta personal. *El neguiteja de fer un treball tan impersonal.* **3** *adj i m* GRAM Dit del verb o dels temps verbals usats sense referència a cap subjecte. (GDLC)

Fa la impressió que la definició de (11.3) intenta sumar les dos definicions del DGLC (verbs que només s'usen en la tercera persona, i oracions en què atribuïm una predicació a persones no específiques). Ara bé, com que eixos dos conceptes són del tot diferents, el resultat ha de ser forçosament inadequat. Com ara, l'oració *Ací u no pot dir res* és considerada impersonal perquè atribuïx la predicació a persones no específiques, però no seria impersonal segons la definició del GDLC perquè hi ha un subjecte explícit (*u*). Per una altra banda, eixa proposta no reduïx els verbs impersonals a la tercera persona, com fan totes les gramàtiques. En tercer lloc, les oracions impersonals atribuïxen una predicació a persones no determinades (com hem vist en la proposta de Fabra, 9) i, com a conseqüència, sí que es referixen a un subjecte. La veritat és que la proposta de (11.3) no és adequada ni per a les oracions impersonals ni per als «verbs impersonals». Finalment, hi ha una altra anomalia. Els redactors del GDLC trobarien poc clara la referència al «temps» que havia fet el DGLC, però, indecisos, han optat per sumar el terme adequat (*verb*) i el que havia usat la font que sempre tenen en compte («Dit del verb o dels temps verbals»). El DIEC ha canviat lleugerament la proposta de Fabra, ja que ha substituït la darrera caracterització per dos exemples (en cursiva), el primer dels quals reduïx la impersonalitat a la tercera persona:

12. **impersonal** *adj.* No personal; no pertanyent exclusivament a una o a determinades persones. | Que no manifesta, que no deixa veure, cap

---

A fi d'evitar contradiccions (si una paraula és un nom, no pot ser un verb, «substantiu verbal»), podríem fer la proposta següent. L'infinitiu és un verb que comporta dos constituents sobreentesos (el subjecte i el temps, sovint els de l'oració principal, *No sé nadar*). Com que els constituents indispensables de l'oració són el subjecte, el verb i el temps, és comprensible que els infinitius, encara que són una sola paraula, constituïxen una oració. La seua naturalesa oracional explica el funcionament sintàctic: com que l'infinitiu (sol o amb l'objecte directe i amb circumstancials: *No vullc treballar (la terra) de sol a sol*) representa una oració sencera, pot fer les mateixes funcions que les oracions, que són les d'un nom o «substantiu» (ser subjecte –*Treballar cansa*–, objecte directe –*Vol vindre*– o consegüent d'una preposició –*Abans de dinar, aniré a ca Joan*). El gerundi és com l'infinitiu, excepte en la funció sintàctica; ha de ser un circumstancial o «adverbi». Finalment, el participi podia funcionar com a verb en llatí (HOMO UINENS = *l'home que ve*), però no en les llengües romàniques (contra l'afirmació de Valor, «adjectiu verbal»). Eixa diferència comporta que el participi no implica un subjecte i un temps en el-lipsi i, per tant, no forma oracions. Això no obstant, té una coincidència amb el gerundi: equival a un nom subordinat i, com a conseqüència, no necessita preposicions per a subordinar-se; sintàcticament, es complementa amb el gerundi, ja que el participi (de present, de passat o de futur, *cantador, cantat, cantable*) és un modificador qualificatiu («adjectiu» en la terminologia de Valor).

característica personal, cap empremta individual. || En gram., que expressa una acció sense atribuir-la a una persona determinada. *El verb haver-hi sols es conjuga en tercera persona. La construcció impersonal amb el verb haver-hi* (DIEC)

Recapitem. En la consulta a quatre diccionaris, hem trobat que, en la teoria lingüística, l'adjectiu *impersonal* s'aplica a diversos conceptes. N'hi han que no apareixen en els diccionaris que hem consultat (*formes verbals impersonals* i, alguna volta, *oració impersonal*). Dels dos conceptes que hem trobat, la caracterització de les oracions impersonals és comprensible, independentment que siga precisa o no (cosa que ja se n'ix del nostre objecte d'estudi). Pel que fa als «verbs impersonals», els diccionaris exposen, quan la definició és clara, la concepció habitual (verbs que en la conjugació no tenen totes les formes dels temps), però no poden encarar-se a la qüestió crucial (explicar la constatació) perquè eixa operació només és pròpia de les gramàtiques. En l'apartat següent (§5.2.4), farem tres operacions. En primer lloc, mostrarem que l'adjectiu *impersonal* té un valor ben diferent en *oracions impersonals* i *formes verbals impersonals*. En segon lloc, justificarem per què és coherent qualificar l'infinitiu i el gerundi com a «formes impersonals o no personals». Finalment, procurarem indicar quin és el camí adequat per a explicar que un verb només s'usa en la tercera persona (§5.2.5).

5.2.4 Els dos valors de *impersonal* en la teoria lingüística

El terme gramatical *impersonal* genera inquietud en els lectors reflexius, i la causa del desfici és del tot objectiva: el fet que eixa paraula té un valor radicalment diferent en els conceptes *oracions impersonals* i *formes verbals impersonals*. En les oracions impersonals, l'adjectiu és el mateix que usem en la llengua corrent (cf. *un escrit impersonal*). Deriva del nom *persona* de la llengua viva ('membre de l'espècie humana'). En l'exemple posat, parlem d'un escrit que no té característiques que fan pensar en persones concretes i, com a conseqüència, els lectors no poden saber qui l'ha redactat.³⁴ El DGLC definix eixe valor com a «no pertanyent exclusivament a una o a determinades persones» (§5.2.3, 9) i, el GDLC, ho millora («dit d'allò que no manifesta [...] la personalitat del qui ho fa, [...] que no té una empremta personal», §5.2.3, 11). Naturalment, el nom *persona* que comentem és també el que dona origen a l'expressió *pronoms personals* (*jo, tu, ell, nosaltres* i *vosaltres*), que s'oposen als pronoms definits que no representen persones (*açò, això* i *allò*).³⁵

Passem a les altres construccions que contenen l'adjectiu *impersonal* («verbs impersonals», *formes verbals no personals*, formulació probablement preferible a *impersonals*). Per a entendre quin contingut semàntic hi té l'adjectiu (*im*)*personal*, convé que expliquem quants conceptes hi han en les sis formes d'un temps de qualsevol verb, com ara les següents:

13. Formes del pretèrit imperfet del verb *anar*

a. *anava*   *anàvem*

³⁴ Al costat de la informació objectiva, l'expressió *escrit impersonal* també en té de subjectiva. Com que cada persona és única i això ho valorem positivament, l'absència de personalitat la considerem negativa, d'on resulta que qualificar un fet humà com a impersonal té una càrrega expressiva despectiva.

³⁵ La distinció «± personal» no es fa en els pronoms indefinits (*algú, ningú...*, *contra res...*). No he vist justificar eixa actuació a primera vista heterogènia. És probable que el fonament siga sintàctic: *açò, això* i *allò* són diferents de *jo, tu, ell, nosaltres* i *vosaltres*, ja que els uns equivalen bàsicament a una oració i, els altres, a noms actualitzats. Semànticament, els pronoms definits actuen d'una manera paral·lela. En conjunt són dèctics i anafòrics, tant els personals com els no personals. Les gramàtiques relacionen els pronoms definits no personals amb els adjectius demostratius (com mostra el seu nom habitual, *pronoms demostratius*), però els pronoms *açò, això* i *allò* també són paral·lels a *jo, tu* i *ell*, com he mostrat en Saragossà (2004).

- b. *anaves*   *anàveu*
 c. *anava*   *anaven*

Darrere de les sis formes de 13, hi han tres nocions. El primer valor és el del verb (en 13, una classe de moviment que s'oposa a uns altres moviments, com ara el que expressa *eixir*, o *entrar*). El segon valor és el temporal (en 13, el temps que anomenem *pretèrit imperfet*, el qual s'oposa al present i, dins del passat, al *pretèrit perfet*). No cal dir que les nocions *verb* i *temps* són ben diferents: una cosa és la classe de moviment que anomenem *anar* i, una altra, el temps en què una entitat produïx eixe moviment. Finalment, el tercer concepte que hi ha en les formes de 13 és la concordança del verb amb el subjecte. Quan el subjecte és l'emissor, recorrem a la vocal *a* (*anav-a*, *preni-a*, *preferi-a*); si és el receptor (o un receptor), usem *es* (*anav-es*, *preni-es*, *preferi-es*); en el cas que siga una entitat diferent de l'emissor i del receptor, en el temps que hem triat hi ha la mateixa forma que quan el subjecte és l'emissor (*una formiga anav-a*, *el cavall preni-a*, *eixa gossa preferi-a*); si el subjecte és un conjunt de persones que inclou l'emissor, el verb pren la terminació àtona *em* (*anàv-em*, *prení-em*, *preferí-em*); quan el subjecte és els receptors (tots o una part) o una pluralitat de persones que inclou els receptors (tots o una part) però no l'emissor, apliquem un *eu* àton (*anàv-eu*, *prení-eu*, *preferí-eu*); el darrer cas és aquell en què el subjecte és un conjunt d'entitats sense l'emissor ni cap receptor; aleshores, el verb tria un *en* àton (*Els llibres anav-en cars*, *les tapes preni-en color*, *els xiquets preferi-en*). I bé, cada una d'eixes sis possibilitats de concordança és anomenada en les gramàtiques *persona gramatical*, com hem vist en una definició de *impersonal* («dit d'un temps que no distingeix les persones gramaticals», DGLC, §5.2.3, 9). Podem resumir-ho així: en cada temps, hi han sis formes (a voltes, cinc), però només tres nocions (el verb, el temps i la concordança del verb amb el subjecte, la tercera de les quals es concreta en sis possibilitats).³⁶ Ací tenim una reducció de la caracterització a una definició:

14. *Persona gramatical*: cada una de les sis formes que pren un verb en un temps com a conseqüència d'expressar la concordança del verb amb el subjecte.³⁷

I bé, ara ja podem comprendre quin valor tan diferent expressa l'adjectiu (*im*)*personal* en *oracions impersonals* i en *formes verbals no personals*: mentres que en un cas parlem dels membres de l'espècie humana, en l'altre ens referim a les formes que adopta un verb en un temps. Quan usem el valor estrany a la llengua comuna (*persona gramatical*), hem d'indicar als lectors que eixe nom no és el que coneixem tots ('membre de l'espècie humana'), sinó un altre, el valor del qual hem d'explicar; també hem de comentar per què és necessari afegir l'adjectiu *gramatical* a un concepte de la gramàtica.³⁸

³⁶ Els alumnes de la Facultat de Filologia tenen problemes forts per a deduir quins valors comunicatius hi han en les formes d'un temps (13), probablement perquè han sentit parlar molt de formes, però poc dels valors comunicatius que transporten les formes, els quals conformen *tot* el sentit de les llengües.

³⁷ El francès i l'anglès han fet una operació simplificadora: han tendit a eliminar la concordança sintètica, però no l'han substituïda per un mitjà analític. L'operació que han fet és la següent: quan el subjecte va davant del verb, no cal expressar la concordança del verb perquè l'emissor acaba de dir el subjecte. En canvi, quan el subjecte ja ha eixit en el discurs previ el recuperen anafòricament amb el pronom definit adequat (o, si és l'emissor o el receptor, els impliquen díticament). Eixa actuació, ultra usar els pronoms personals d'una manera regular, incorpora tots els avantatges que té la concordança alhora que evita els defectes (dir-la sempre –quan és necessari i quan no ho és–, i augmentar les formes de la llengua sense que augmenten els valors comunicatius).

³⁸ Després d'haver estudiat els conceptes que intervenen en la concordança de l'adjectiu amb el nom i del verb amb el subjecte, en un manual he fet la proposta següent:

- (i) L'adjectiu *gramatical* és necessari que vaja amb el nom *persona* perquè no parlem de les persones ('membres de l'espècie humana'), sinó de les sis formes que pot adoptar un verb en un temps segons quin siga el constituent nominal que faça la funció de subjecte. L'origen de l'expressió *persona gramatical* deu estar en el primer valor etimològic de la paraula *persona* ('màscara que es posaven els actors grecs'). En efecte, les sis terminacions de la concordança són la «màscara» o

Si volem caracteritzar el concepte *forma no personal del verb*, només hem de tindre en compte que, en les llengües romàniques (excepte en francès), l'expressió del temps va unida a l'expressió de la concordança del verb amb el subjecte, de tal manera que les dos formes verbals que no expressen cap temps (l'infinitiu i el gerundi) no expressen tampoc la concordança i, com a conseqüència, són *no personals*. Ací ho tenim en forma de definició:

15. Formes no personals del verb: les que només expressen el verb (sense cap temps) i, com a conseqüència, no indiquen tampoc la concordança del verb amb el subjecte. Només en tenim dos, l'infinitiu (lligat a les funcions del nom) i el gerundi (lligat a la funció d'un circumstancial).

La proposta diu que l'infinitiu i el gerundi «estan lligats a funcions» perquè eixes formes constituïxen oracions per les raons que hem comentat més amunt (§5.2.3, nota 171).

Pel que fa als diccionaris, convé substituir la proposta general del DGLC («no pertanyent exclusivament a una o a determinades persones», §5.2.3, 9) per la més clara i precisa del GDLC (§5.2.3, 11), que podem simplificar una miqueta (eliminació de «que no deixa veure» i «de qui ho ha fet», i substitució de *del qui* per *de qui*):

16. **impersonal** **1** *adj* No personal. **2** *adj esp* Dit d'allò que no manifesta la personalitat de qui ho fa, que no té una empremta personal. *El neguiteja fer un treball tan impersonal.* **3** GRAM *adj a* *Oracions impersonals* Oracions en què atribuïm una predicació a persones no específiques. **b** *Formes impersonals del verb* Les que només expressen el verb (sense cap temps) i, com a conseqüència, no indiquen tampoc la concordança del verb amb el subjecte; en les llengües romàniques, n'hi han dos (l'infinitiu i el gerundi).

Si ara tornem a la proposta del GDLC (§5.2.3, 11), podem sospitar que la reducció dels «verbs impersonals» i les oracions impersonals a una sola definició deu ser una conseqüència de no haver tingut en compte que el terme *impersonal* expressa dos nocions radicalment diferents en la teoria lingüística.

5.2.5 Sobre els verbs sense primera i segona persona

En haver descrit els valors de l'adjectiu (*im*)*personal* en la teoria lingüística i les seues aplicacions, podem focalitzar els verbs que, quan els usem en un temps, exclouen les persones primera i segona i, per tant, només apareixen en la tercera persona (a voltes sols la del singular, a voltes la del singular i la del plural). Com ja hem comentat, l'operació realment significativa és justificar la restricció personal. A tall d'exemple, recordarem l'explicació del verb *haver* locatiu i, tot seguit, ens enfrontarem a l'actuació del verb *caldre*.

En el cas del verb *haver*, ja sabem per què no podem recórrer a les persones primera i segona del singular i del plural. Com que el seu contingut semàntic demana un subjecte amb informació no coneguda del receptor, és incompatible amb els pronoms personals. Això implica que, de les sis persones gramaticals, el verb *haver* només pot anar amb la tercera (i sempre que el constituent nominal represente entitats no conegudes del receptor). Finalment, eixa restricció no diu res sobre el singular i el plural i, com que el subjecte pot ser un nom en singular (*¿Hi ha algun pacient?*) i un nom en plural (*¿Hi han més pacients?*), és natural que el verb tinga dos formes (*hi ha* i *hi han*), com verifiquen l'italià i l'anglès.

La justificació de l'actuació del verb *caldre* també es troba en el seu contingut semàntic. Els diccionaris diuen que *caldre* és «ser necessari», però difícilment entendrem una definició si recorrem a una paraula més fosca o complexa que la que definim (ara, *necessari*). Podem recórrer a eixa expressió després d'explicar el valor de *caldre* amb paraules més

---

aparença externa que es posa cada verb en un temps. Com ja sabem, les nocions centrals són el verb i el temps, i mai la concordança, que és sempre una forma que no representa cap valor efectiu de la comunicació. (Saragossà 2003: §1.5.6, nota)

simples o elementals. Intentarem assolir eixe objectiu mirant la informació etimològica que exposa el DCVB: *caldre* és ‘ser o estar calent’ i, com a conseqüència, *ser urgent, urgir*. I bé, les entitats ni urgixen ni deixen d’urgir, és a dir, la noció ‘ser urgent’ té sentit si parlem de *esdeveniments*. Això explica que l’ús habitual del verb *caldre* és amb subjectes oracionals (i, en la llengua tradicional, sobretot en oracions negatives):

17. *No cal que vingues*

Un ús freqüent és el següent: com que no és urgent que algú faça una cosa, si no la fa no passa res. Eixos dos usos (no ser urgent i no passar res si no fem una cosa) són els més corrents en la llengua viva. Partint del contingut semàntic bàsic, hem fet un eixamplament: hem entés *caldre* com a ‘ser (un fet) indispensable en l’objectiu d’aconseguir un altre fet’:

18. *No cal alçar-se tan matí per a guanyar-se el jornal*

En una monografia sobre l’ús del nostre verb, hauríem de mirar si la llengua tradicional ha fet una passa avant en eixa evolució: entendre que el subjecte pot ser una entitat:

19. *No calien tantes paraules per a dir això*

Siga com siga, el fet és que la llengua culta del segle xx ha eixamplat molt l’ús del verb *caldre* en la darrera accepció (‘ser –un fet o una entitat– indispensable en l’objectiu o finalitat d’aconseguir un altre fet’). Ací tenim els dos exemples (en oracions afirmatives) que posa el DCVB (el segon, malsonant):

20. *Per seguir ta volada cal fer-se amunt* (Maria Antònia Salvà, citat en DCVB, *caldre*)

21. *Però us confessaré que em cal la gent* (Josep Carner; citat en DCVB, *caldre*)

En 20, no cal dir que la preposició *per* no indica una oració causal, sinó final. En 21, el circumstancial de finalitat està implícit; el valor de l’oració és el següent: *Us confessaré que, per a viure, necessite conviure*. En una monografia sobre el nostre verb, també caldria investigar els límits que hauria de tindre en la llengua culta. Com ara, trobe acceptable l’oració de Maria Antònia Salvà, o aquesta altra:

22. *Per a dinar bé, més que diners, cal vista*

En canvi, trobe inadmissible la invenció següent:

23. *Tu em cals per a viure*

Ací, prendríem un dogma per una justificació si fèiem la proposta següent: *Eixa oració no és acceptable perquè el verb va en la segona persona del singular, i caldre és impersonal*. Això seria prendre l’efecte com a causa, cosa que impossibilita la comprensió.³⁹ La causa que explica la inacceptabilitat no té res a veure amb els inexistents «verbs impersonals», sinó amb un fet tan simple com és la presència del pronom *em* en 23. Quan una persona (o persones) és indispensable en la vida d’una altra persona (o persones), la llengua viva només tolera el verb *necessitar* (o l’expressió tradicional *ser menester*, com m’ha recordat Eugeni S. Reig):

24. *Et necessite / Te necesito / I need you*

Ara bé, eixa mateixa característica apareix en l’exemple de Josep Carner (21). De fet, és molt més natural l’oració següent:

25. *Us confessaré que necessite la gent (per a viure)*

Resumim. Quan expressem el valor bàsic, el verb *caldre* demana subjectes que representen fets. En el secundari, el subjecte pot ser una entitat, però amb dos condicions. La primera és que considerem eixa entitat en relació amb l’objectiu d’aconseguir un fet (*Per a comprar torrons, calen diners*). L’esdeveniment continua, per bé que ara està en el circumstancial. La segona restricció és que no pot figurar en l’oració un pronom personal que represente un objecte indirecte o destinació humana (21, 23).

³⁹ Quan prenem com a causa un efecte, la conseqüència inevitable és que el fet que volem explicar es quedarà sense explicar i, damunt, ens pensarem que està explicat.

Tornem ara al nostre objecte d'estudi. L'objectiu que havíem d'assolir és explicar per què l'ús tradicional del verb *caldre* sempre apareix en la tercera persona del singular. Això és una conseqüència del fet que el seu contingut semàntic bàsic demana que el subjecte siga una oració i, per tant, tornem a verificar que la reducció de les persones gramaticals prové de contingut semàntic dels verbs.⁴⁰ Si comparem la causa que hem trobat ara (el verb *caldre* demana com a subjecte un fet) i la que hem exposat estudiant el verb *haver* locatiu (eixe verb exigix com a subjecte una entitat no coneguda del receptor), veurem que són independents entre elles. També són diferents les causes que expliquen la posició del subjecte. En el cas del verb *haver*, ja sabem que és la rematicitat. En canvi, el subjecte del verb *caldre* deu ser habitualment informació temàtica (si no és sempre). La causa que explica ara la posposició al verb és una altra: el fet que, en una construcció sintàctica, solem anar des dels constituents més simples (els adjectius i els verbs) als més complexos (les oracions) per a evitar confusions en el receptor. I bé, com que les oracions amb el verb *caldre* consten molt sovint de dos constituents (el subjecte i el verb) i el subjecte és una oració, és comprensible que el posem al final.⁴¹

Davant de l'absència de relació a què hem arribat, és francament dubtós que necessitem un concepte per a agrupar els verbs *haver* i *caldre*. L'operació que sí que haurien de fer les gramàtiques és explicar succintament la causa de la restricció personal. Això no obstant, si algú vol agrupar eixos verbs ha d'usar un adjectiu adequat, que podria ser el més general a què recorria Fullana, *defectiu*, que el GDLC definix així:

26. **defectiu** *adj* **1** Que manca d'alguna cosa. **2** *esp* GRAM Dit del nom o del verb al qual manca alguna forma de la declinació o de la conjugació (GDLC)

Pel que fa a la tercera persona del plural de *caldre*, si algú construïx una oració amb un subjecte en una tercera persona del plural, hauríem de fer cas de la nostra intuïció i posar el verb en plural:

27. *Calen molts esdeveniments com eixe per a canviar una miqueta una societat / *Cal molts esdeveniments*

També és possible tancar els ulls a eixa realitat i demanar que el verb *caldre* aparega només en la tercera persona del singular perquè el DCVB inclou l'exemple següent:

28. *No cal testimonis ni menys acte de notari* (Tirant lo Blanch, cap. 215)

Més assenyat seria estudiar la llengua de Joanot Martorell i mirar quantes oracions amb el verb *caldre* tenen un subjecte en la tercera persona del plural. Perquè, si n'hi haguera u al cap de les mil, ¿no podria ser una conseqüència d'usar exclusivament la tercera persona del singular perquè el subjecte és regularment una oració?

5.2.6 Superposició de dos valors diferents: efectes

El fet que un terme teòric siga l'expressió de dos valors del tot diferents és molt perillós. En eixos casos, l'autor d'un manual ha de caracteritzar els conceptes per dos exigències: en primer lloc, perquè té l'obligació d'explicar els conceptes de la seua

⁴⁰ Deixarem l'estudi dels verbs meteorològics (*Trona, Fa dies que no ve*) per a més avant (§5.2.10) perquè ací hem d'aclarir un altre problema: l'aparent absència de subjecte.

⁴¹ En un nom actualitzat, primer expressem els adjectius, després els noms actualitzats i, finalment, les oracions. Exemplifiquem-ho: igual que diem (i) i no (ii), o (iii) i no (iv), també diem primer el verb de l'oració principal i, en acabant, l'oració inclosa (v), i no (vi).

- (i) *brusa blava de la flor*
- (ii) *brusa de la flor blava*
- (iii) *taula redona que han portat*
- (iv) *taula que han portat redona*
- (v) *No cal que vingues*
- (vi) *Que vingues no cal*

disciplina; en segon lloc, perquè ha d'observar als lectors que han d'anar alerta per a no interpretar el terme aplicant el valor que no toca. Així, si un gramàtic parla de les *oracions impersonals*, els lectors han de pensar en el valor 'persones no específiques', i mai en 'verb que només es conjuga en la tercera persona', no debades les oracions impersonals, a més de la tercera persona del singular (*Per ací, es va a Alacant / Ací, u no s'ha de descuidar*) i del plural (*Ací, venen coets / No es poden dir unes barbaritats tan grans*), també poden aparèixer en la segona del singular (*Ací, no pots dir res*). El fet de no caracteritzar el concepte *impersonal* dificulta que els autors guien els lectors. En realitat, el fet d'usar un terme sense definir-lo pot causar que l'autor incórrega en l'error que hauria d'aconsellar als lectors que no feren. Eixe perill s'ha materialitzat en una part de les gramàtiques. En aquest apartat, en veurem algun exemple i, sobretot, mostrarem quins efectes comporta el fet de posar en el mateix cabàs dades empíriques de naturalesa teòrica diferent (ara, les oracions impersonals i els «verbs impersonals»).

Badia (1962 II) titula l'epígraf §275 amb l'expressió «oraciones con sujeto indeterminado» i, en el contingut, els lectors veuen exemplificats els dos conceptes dits (les oracions impersonals i els «verbs impersonals»). Per a descriure el conjunt de l'epígraf, l'autor informa que estudiarà les oracions en què «falta el sujeto, ausencia que origina la categoría de las oraciones impersonales» (p. 181). Quan els lectors veuen eixa descripció, la comparen amb el títol i s'adonen que hi ha una contradicció: mentres que en el títol l'autor informa que tractarà oracions amb subjecte, en l'escrit assegura que les oracions que estudia són sense subjecte. Sempre que trobem una contradicció, convé que ens preguntem per la causa. En el cas d'ara, podem sospitar que la font estarà en haver mesclat dades empíriques de naturalesa diferent i, per tant, podem mirar si hi ha aquesta dualitat: alguna propietat d'un grup justifica el títol; i alguna propietat de l'altre grup explica la redacció. Costa poc adonar-se que el títol és una conseqüència de les oracions impersonals: si eixes oracions atribuïxen una predicació a persones humanes no determinades, hem de deduir que hi ha un «sujeto indeterminado», tal com afirma el títol. L'operació anterior fa pensar que la propietat de la redacció ha de vindre dels «verbs impersonals», possibilitat que confirmarem si unim dos fets. La immensa majoria dels «verbs impersonals» són els meteorològics i, quan usem eixos verbs (*Trona*), les gramàtiques solen dir que no hi hauria subjecte. Davant d'eixe fet, podem suposar que Badia ha aplicat la propietat de l'absència de subjecte no només als «verbs impersonals» no meteorològics (com ara els verbs *haver* o *caldre*), sinó també a les oracions impersonals. Finalment, l'autor que comentem no s'ha adonat de la contradicció que hi havia entre el títol de l'epígraf i la descripció del contingut. Ben mirat, més que una suposició, hi ha una realitat. En efecte, hi han autors que definixen les oracions impersonals com a oracions sense subjecte i, en l'exemplificació, es limiten als verbs meteorològics, com ara Salvador (1951: §298: «Hi ha proposicions que manquen realment de subjecte; són anomenades *impersonals*. Exemples: *Plou, ara rellampega, granissava, fa fred*») o Valor (1977: §205.c.4).

En el llibre que estudiem, hi han més contradiccions com a conseqüència d'haver mesclat les oracions impersonals i els «verbs impersonals». Badia dividix els «verbs impersonals» en dos parts: els «gramaticals» (*haver* locatiu, més *ser* i *fer* en oracions que representen fets meteorològics, *És tard, Fa calor*, §275.3) i els «naturals» (*tronar, ploure...*, §275.4), encara que no he vist exposar quins són els criteris lingüístics usats per a fer eixa divisió. A la vista que, segons el nostre gramàtic, el conjunt de les oracions heterogènies que tracta tenen subjecte i alhora no en tenen, és comprensible que eixa mateixa característica aparega en la descripció de les oracions amb un «verb impersonal gramatical»:

29. Gramaticalmente sin sujeto, las oraciones que así se originan [amb el verb *haver* locatiu] carecen también de sujeto (o lo tienen muy indeterminado)

desde un punto de vista lógico. Las palabras que acompañan el verbo representan como un complemento directo. (Badia 1962 II: §275.3)

Realment, és ben diferent no tindre subjecte («carecen también de sujeto») i tindre subjecte, per molt indeterminat que siga («lo tienen muy indeterminado»).

La citació anterior ve bé per a introduir una altra causa que algun autor ha adduït contra la concordança del verb *haver* locatiu amb el subjecte: el constituent nominal que hi ha a continuació del verb seria «com» un objecte directe. Deixant de banda la vaguetat («representan como...»), Badia no argumenta la seua afirmació. Més avant, dedicarem un apartat a eixa qüestió (§5.2.9) i, ara, ens preguntarem si l'afirmació sense fonamentació no serà una altra conseqüència d'atribuir propietats d'una part dels «verbs impersonals» a tot el conjunt. Realment, si diem que les oracions amb verbs meteorològics no tenen subjecte (*Trona*), i si afegim que hi han autors que posen en el mateix grup els «verbs impersonals» no meteorològics, és comprensible que eixos autors puguen afirmar que les oracions amb el verb «impersonal» *haver* no tindrien subjecte. Finalment, com que després del verb hi ha un constituent nominal sense preposició i eixa característica és pròpia del subjecte i de l'objecte directe, si afirmem que no és el subjecte, pensarem que deu ser un objecte directe. Més avant, ja argumentarem si eixe resultat és possible i coherent (§5.2.9). Ara, només ens interessa veure de quina manera es deuen haver originat unes certes creences d'una part de les gramàtiques.⁴²

El camí per on camina Badia obliga a fer una altra deducció. Si el verb *haver* locatiu té objecte directe però no subjecte, és lògic que *hi ha* siga invariable, ja que el verb concorda amb el subjecte però no amb l'objecte directe.⁴³ És cert que la realitat no verifica la teoria, sinó tot el contrari. Però, en compte de pensar que el camí teòric seguit potser no és coherent, hom decidix que l'error no està en la teoria, sinó en la realitat, és a dir, en la gent, que és «vulgar» i no sap parlar (com comprovarem en acabant, §5.2.7, 34). La veritat és que, actuant així, les anomalies metodològiques augmenten més. En la realitat, no hi han errors. La realitat (o objecte d'estudi, o dades empíriques) sempre és la part del món que hem d'explicar amb l'elaboració de conceptes (o teoria) i, si hi han errors, només pot ser en la teoria.

Les deduccions inadequades han fet més gran l'espiral descrita. Després de creure que tots els «verbs impersonals» només anirien en la tercera persona del singular i no tindrien subjecte, hi han autors que apliquen eixes hipotètiques propietats a les oracions impersonals:

30. *En públic, no es poden dir eixes coses*

Com que l'exemple anterior és una oració impersonal i hom afirma que el constituent *eixes coses* seria l'objecte directe, el verb hauria d'anar en la tercera persona del singular per partida doble: perquè la impersonalitat exigiria la tercera persona del singular i perquè el verb no concorda amb l'objecte directe. La realitat torna a desmentir la teoria, però hom insistix: l'error està en la realitat i, per tant, per molt que no ho diga ningú i per molt malament que sone, cal dir *En públic, no es pot dir eixes coses*. D'això, n'hi ha una mostra en Sanchis (1950), autor que també superposa les oracions impersonals i els verbs «impersonals» i que, paral·lelament a Badia, incorre en afirmacions contradictòries (ara assegurant que l'oració *Es fa gavelles* seria impersonal, mentre que *Es venen pans* seria «passiva reflexa»):

⁴² En el manual de 1994, hi ha el mateix fons teòric. Així, encara que Badia qualifica la concordança com a «falta de gramàtica», assegura que «aquella mena de complement» que va amb el verb «no deixa d'ésser un subjecte lògic de l'oració» (Badia 1994: §123.5.2). És a dir, el constituent nominal que va amb el verb *haver* locatiu és una «mena de complement» que, en realitat, és el «subjecte lògic de l'oració».

⁴³ En un treball de curs fet abans d'exposar jo el tema en classe, un alumne destacat ha descrit la formació que havia rebut d'aquesta manera:

- (i) Les oracions amb *hi ha* ens les presenten com a impersonals, és a dir, sense subjecte; i, com a conseqüència, el constituent nominal és considerat objecte directe, cosa que explica que el verb no hi ha de concordar. (Xavier Molina Martí, 2005)

31. Quan el pronom indefinit *se* servix de subjecte gramatical de verbs actius usats impersonalment, convé que el verb vaja en singular encara que el complement directe estiga en plural (*Es fa gavelles; Es desitja notícies; No es tem desordres*); emperò el verb va en plural quan es tracta d'oracions més clarament passives que no impersonals (*Es venen pans; S'adoben cossis; No es troben compradors*); les oracions impersonals només es diferencien de les passives reflexes perquè en estes té encara menys importància l'agent que realitza l'acció. (Sanchis 1950: §307)

En realitat, en les oracions passives reflexes (*La porta s'ha tancat*) no és que tinga poca importància «l'agent», sinó que no n'hi ha. En canvi, en les oracions impersonals sempre n'hi ha, siga de la classe que siga (*No es poden dir unes barbaritats tan grans / Ací, venen coets / Ací, u no s'ha de descuidar / Ací, no pots dir res*).

Resumim. Com poden veure els lectors, els resultats negatius a què hem arribat com a conseqüència de no distingir les dos nocions que hi han darrere de la forma *impersonalitat* són realment importants (i amb efectes negatius grossos sobre la llengua culta).

5.2.7 Origen de la mescla de les dos impersonalitats

Cal dir que Joan Solà deu anar molt ben orientat quan insinua que el bandeig de la concordança del verb *haver* locatiu ens deu haver arribat des de la normativa del castellà (Solà 1994: 23; ací, §5.1.3, 5). En realitat, eixe origen deu correspondre al conjunt de la deriva teòrica tan extraordinària que acabem de mostrar (amb implicacions en la llengua culta: *Ací, hi *han moltes coses, No *calien tantes paraules, Se'n *diuen de ben grosses*). No sé quan començaria el procés (¿en el segle XIX, en el XVIII?), però es deu haver perpetuat fins als nostres dies, com comprovarem amb un exemple. Alarcos Llorach (1994) dedica tres pàgines al concepte que anomena «Sujeto e impersonalidad» (p. 329-331). Comença el tractament amb aquestes paraules:

32. Se llaman *verbos impersonales* aquellos que no admiten sujeto explícito. [...] Solo se utilizan en tercera persona de singular. (Alarcos 1994: §328)

Des del principi apareixen les dos propietats bàsiques (absència de subjecte i reducció a la tercera persona del singular). Deixant de banda que hi han oracions impersonals que no satisfan la proposta (*Ací, u no pot dir res*: subjecte explícit; *M'han dit que... / Ací, no pots dir res*: tercera persona del plural i segona del singular), el lingüista castellà dividix els «verbos impersonales» «en tres tipos», que estudia en els tres epígrafs posteriors: els verbs meteorològics (33a), el verb *haver* locatiu (33b) i les oracions impersonals (33c):

33. Clases de construccions impersonals segons Alarcos Llorach (1994)
- En primer lugar, existen verbos cuyo signo léxico se refiere a alguna noción meteorológica, como *llover...* (§329)
  - Algunos verbos con variación personal quedan inmovilizados en tercera persona de singular y rechazan cualquier sujeto explícito. (§330)
  - Al examinar anteriormente los usos de la unidad átona reflexiva *se*, quedaron consignados los casos en que su aparición junto al verbo impide la presencia de un sujeto explícito y da lugar a la llamada construcción impersonal: *Se espera al inspector. Se espera a los inspectores* [...] Son construcciones distintas a las pasivas reflejas: *Se convino que se rezaría, Se convinieron esas cosas* [...], cuyo sujeto explícito es *que se rezaría*. (§331)

No cal dir que, per a fer una classificació, cal un criteri, que ha d'explicar com dividim el concepte. En el grup de les oracions impersonals (33c), Alarcos es preocupa d'exemplificar

l'absència de concordança en les oracions impersonals passives (33c), les quals assegura que són diferents de les «pasivas reflejas», exactament com Sanchis Guarner (citació de 31). Això no obstant, no posa com a exemple una oració que pugui dir qualsevol castellanoparlant (com ara *En público, no se pueden decir esas cosas*), sinó una oració que deu ser ben estranya al castellà popular i tradicional (*Se espera a los inspectores*), de tal manera que els lectors no s'adonen fins a quin punt les paraules del gramàtic violenten el castellà natural i espontani (per no dir res d'aquella construcció inútilment complicada que, a més de l'absència de concordança, recorre al pronom *lo*: *En público, esas cosas no se las puede decir*, contra *Esas cosas no se pueden decir*).

Pel que fa a la concordança del verb *haver* locatiu, Alarcos Llorach sap que existix en el castellà popular, però, a més de voler reduir-la a «las hablas vulgares», insinua que la causa d'eixa construcció estaria fora de les terres castellanques, en la marginalitat: en Amèrica i en «los catalanes» (ahora que insistix en el bandeig –«se establece incorrectamente su concordancia»–, per si algú havia oblidat la «vulgaritat» de la primera oració coordinada:):

34. En las hablas vulgares (más en América) y en la expresión de gentes alolingües (como los catalanes) se considera sujeto el objeto directo de este verbo y se establece incorrectamente su concordancia. (§330)

I és que hi han interpretacions de la realitat que consistixen bàsicament en substituir-la pel desig.

5.2.8 La proposta de Pérez Saldanya i Rigau (2005)

En un apartat anterior, hem mostrat quina naturalesa tenen els factors que justifiquen que un verb només es conjugue en la tercera persona (del singular i del plural, §5.2.5) i, a continuació, hem vist quins són els efectes de no distingir que, darrere del terme *impersonal*, hi han dos conceptes del tot diferents (les oracions impersonals i els «verbs impersonals»), heterogeneïtat que n'ha afavorit una altra (aplicar propietats dels «verbs impersonals» meteorològics als que no són meteorològics, §5.2.6). En una tal situació, podem preveure que no seran massa clars i precisos els lingüistes que intenten justificar la invariabilitat del verb *haver* locatiu fonamentant-se en la impersonalitat. En aquest apartat, analitzarem un treball recent que ha fet eixa operació. Pérez Saldanya i Rigau (2005: §3: «La variació en la concordança en nombre en les construccions impersonals existencials») comencen a descriure l'ús del verb *haver* locatiu amb l'afirmació següent:

35. El pronom feble que acompanya aquest verb [*hi*] té una funció impersonalitzadora. Cap pronom de nominatiu no pot aparèixer en la construcció, tal com es mostra a (a-d): (Pérez Saldanya i Rigau 2005: 115)
- Hi ha **molts edificis restaurats**.
  - *Hi ha **ells**.
  - *Hi havia **tu**.
  - *Hi has **tu**.

Si un autor apel·la al concepte *funció impersonalitzadora*, hauria d'explicar-lo. En el recorregut que hem fet per la *Gramàtica del Català Contemporani*, no hem trobat descrit ni el concepte general *impersonal*, ni el particular *funció impersonal* (que faria el pronom *hi*, com en la primera oració de 35; vegeu §5.2.2, 4 i els comentaris corresponents). Per una altra banda, si l'expressió *pronom de nominatiu* indica un concepte de les llengües romàniques, caldria exposar en què consistix, i més quan, sense recórrer a eixe hipotètic concepte, podem explicar (§5.1.5) la incompatibilitat que hi ha entre el verb *haver* locatiu i els pronoms personals (que és el nom que tenen *tu* i *ell* –35bc– en les gramàtiques). Per a explicar les dades empíriques, necessitem conceptes (que sempre són definicions o caracteritzacions). Sense teoria, els lectors no poden entendre la terminologia.

Quan partim d'una base no explicitada, no és fàcil avançar. Mirem com segueixen els autors que comentem:

36. Tot i que el SN *molts edificis* és clarament el tema, allò que situem en un determinat lloc, sabem que per a molts parlants aquest SN concordarà espontàniament amb el verb, sobretot si l'oració conté verbs auxiliars: (Pérez Saldanya i Rigau 2005: 116)

- a. Hi han molts edificis restaurats
- b. Hi han hagut d'haver molts accidents

Amb «verbs auxiliars» (36ab) o sense (1a, *hi han*), deuen ser diversos milions els valencians i els catalans que, des del segle XIX, fan concordar el verb *haver* locatiu amb el subjecte (*En aquesta classe, hi han massa estudiants*). Per una altra banda, els nostres autors no expliquen quin problema hi ha («tot i que») per a la concordança en aquelles oracions en què el subjecte és el «tema» o *rema* de l'oració (*molts edificis restaurats* en 35a): ¿és que els parlants que fan la concordança quan el subjecte és temàtic (*Els vaixells ja han pogut entrar*) no la fan (o no la fan tant) quan és remàtic (*Han pogut entrar tres vaixells*)? Finalment, la lectura de 36 fa que u es pregunte si, de la mateixa manera que l'adjectiu concorda amb el nom, no és el verb qui concorda amb el subjecte («aquest SN concordarà amb el verb»).

El darrer fragment té una naturalesa semblant als dos anteriors:

37. Aquesta concordança entre el verb i el SN és només concordança en nombre, no pas en persona, fet que ens confirma que a (36ab) el SN no acaba de ser el subjecte oracional. Que no hi ha concordança en persona ens ho mostren els exemples (35b) i (35c): un pronom de nominatiu no pot aparèixer en aquestes construccions perquè el verb ha d'anar en tercera persona, que és la no-persona –per dir-ho amb termes de Benveniste (1946). La tercera és la persona morfològica que emprem en les llengües romàniques per expressar la impersonalitat. A causa, doncs, del caràcter impersonal de la construcció (35b), tampoc no hi pot aparèixer un pronom personal com ara *ells*. (Pérez Saldanya i Rigau 2005: 116)

La proposta de 37 (exposada en la primera oració) sorprén, ja que, en la tradició, el concepte bàsic i imprescindible en la concordança del verb amb el subjecte és *la persona*, i el nombre és una noció secundària i dependent de la persona. Mirem com ho explica Fabra:

38. Formes com *canto, cantes, etc.*, o com *cantava, cantaves, etc.*, o com *cantaré, cantaràs, etc.*, són les formes o persones d'un mateix temps; així, hom diu que en el verb *cantar* hi ha un temps del qual *canto* és la primera persona del singular, *cantes* la segona persona del singular [...] (Fabra 1956: §47)

El lingüista barceloní comença per usar el nom *persona* i, el nombre, només apareix quan ha d'anomenar cada persona: cada forma d'un temps és una «persona» i, quan vol classificar les «persones» apareix, sempre en segon lloc, el nombre («persona del singular» i «persona del plural») i una enumeració («primera persona, segona persona i tercera persona»). La supeditació del nombre a la persona no és pròpia només de la tradició, ja que, quan Perea (2002) ha d'explicar la concordança del verb amb el subjecte en la *Gramàtica del català contemporani*, usa, exclusivament, el nom «persona» (§5.5.5 de la part de morfologia, p. 612).

Naturalment, la qüestió decisiva no és assegurar què està primer, sinó *demostrar-ho* definint el conjunt de les sis formes de cada temps. El camí que hem practicat més amunt (§5.2.4) és reduïble a la descripció següent. Quan el verb concorda amb el subjecte, expressa quina «persona» té el subjecte. El subjecte només té tres possibilitats: representar l'emissor, el receptor o una entitat que no és ni l'emissor ni el receptor. Quan el subjecte designa l'emissor, diem que hi ha la primera persona del singular. Si indica un receptor, el subjecte està en la segona persona del singular. En tercer lloc, quan assenyala una entitat qualsevol del

món amb la condició que no siga ni l'emissor ni el receptor, diem que el subjecte representa la tercera persona del singular. Finalment, les nocions anteriors poden ser plurals, amb la restricció que eixa pluralitat s'ha d'entendre com exposarem. L'anomenada *primera persona del plural* no expressa la noció 'emissor en plural' perquè l'emissor és únic, sinó que indica 'pluralitat de persones que inclou l'emissor'. Hi ha la segona persona del plural quan apareix alguna d'aquestes quatre possibilitats: el subjecte representa o bé els receptors, o bé el receptor i més persones (amb exclusió de l'emissor), o bé els receptors (o una part) i més persones (sempre amb exclusió de l'emissor). Finalment, diem que el subjecte està en la tercera persona del plural quan indica un conjunt d'entitats que no inclou ni l'emissor ni el receptor (o els receptors), és a dir, la tercera persona del plural sí que representa el plural de la tercera persona del singular.⁴⁴

Tornant als autors que analitzem, comentarem què exigix la seua afirmació. Un autor que vullga sostindre l'afirmació que, en la concordança del verb amb el subjecte, el nombre seria separable i anterior al concepte *persona* té l'obligació teòrica de descriure eixa concordança començant per explicar què és el concepte *nombre* d'un verb en un temps (com ara el verb *pensar* en el pretèrit perfet) i, en acabant, explicar el concepte *persona* i aplicar-lo al concepte prèviament definit (nombre d'un verb en un temps). I bé, Pérez Saldanya i Rigau no fan, en el fragment que segueix a la primera oració de 37, cap de les dos operacions teòriques dites. Això implica que els seus lectors, a més de no veure explicada i aplicada la primera afirmació de 37, trobaran asseveracions fosques. Més enllà del «pronom de nominatiu» i de la «impersonalitat», els lectors veuen una afirmació contradictòria (una persona gramatical que no és persona gramatical: «el verb ha d'anar en tercera persona, que és la no-persona») i una asseveració tan misteriosa com inexplicada (un subjecte que «no acaba de ser el subjecte»). Com que eixes variacions recorden les contradiccions que hem vist en Badia (1962), ens podríem preguntar si les nocions inexplicades que hem trobat (funció impersonalitzadora, pronom de nominatiu, el verb concordaria en nombre però no en persona) no derivaran d'agrupar les oracions impersonals i els «verbs impersonals» (i, també, d'aplicar als «verbs impersonals» no meteorològics una propietat que atribuïm a les oracions amb un verb meteorològic).

Acabaré l'anàlisi de la proposta de Pérez Saldanya i Rigau (2005) observant que no he vist que tinguen en compte una constatació en què Solà insistix en els treballs de 1994 i de 1999: el fet que l'absència de concordança del verb amb el subjecte quan eixe constituent és posterior al verb retrocedix en el català occidental (§5.2.1). Contràriament, actuen com si en eixa part de la llengua l'absència de concordança fóra un fenomen general en els exemples adduïts per Solà. Per una altra banda, no posen les dades empíriques en l'evolució, operació que, com hem comentat (§5.2.1), és bàsica per a veure que el balear no deu estar separat del procés evolutiu que ha desembocat en la situació actual del valencià i del català oriental.

5.2.9 El constituent nominal posterior a *hi ha* ¿és objecte directe?

Tres apartats més amunt (§5.2.6), ha eixit el segon factor a què algun autor ha apel·lat per a excloure la concordança del verb *haver* locatiu amb el subjecte: l'afirmació que el constituent nominal posterior al verb no seria el subjecte, sinó l'objecte directe. En paraules de Júlia Todolí:

---

⁴⁴ El capgirament de la jerarquia entre els conceptes *persona* i *nombre* en la concordança del verb no deu ser un fet aïllat, perquè la mateixa autora que qualifica eixe fenomen com a «persona» (Perea 2002: §4.5.5) comença l'apartat posant primer el nombre: «Com s'ha comentat, en l'àmbit verbal, les categories de nombre i de persona es presenten fusionades en un únic component morfològic: el morfema de *persona*.» (p. 612).

39. Alguns gramàtics interpreten aquest sintagma com a CD i rebutgen la concordança, mentre que d'altres reconeixen a aquest sintagma el mateix valor que al subjecte dels verbs inacusatius i no veuen cap inconvenient a fer la concordança. (Todolí 2002: §6.5.10)

Els lectors no veuen exposats quins són els arguments per a afirmar que és subjecte o objecte directe i, en la remissió bibliogràfica que fa (a treballs de Solà), no hi ha tractada eixa qüestió.⁴⁵ La veritat és que, si volem demostrar que eixe constituent nominal és subjecte o objecte directe, només hi ha una manera realment vàlida, i és la mateixa de sempre: aplicar la concepció que tinguem de les nocions implicades. Diguem-ho clarament: el constituent nominal de *Ací, hi han massa estudiants* serà subjecte o no ho serà segons que satisfaci o no satisfaci la definició que proposem de *subjecte*. Tot seguit, exposaré com ha entès la tradició europea els conceptes *subjecte* i *objecte directe*, i trobarem que, segons eixa concepció, el resultat és inequívoc.

Des de Plató i Aristòtil, hi ha la idea que l'oració té dos parts. La primera és aquella que indica de quina entitat (o de quin fet) l'emissor vol parlar al receptor, constituent anomenat *subjecte*. La segona part de l'oració expressa què li passa a eixa entitat (o a eixe fet), i s'anomena *predicat* o *predicació*. En paraules tradicionals: el subjecte és allò de què parlem i, la predicació, és el que diem del subjecte. Per a exposar la concepció tradicional de l'objecte directe, primer hem de parlar del verb. En la predicació, el constituent fonamental és el verb, que expressa «accions i estats». A la vista que hi han verbs que no serien ni acció ni estat (com ara *caure*), en Saragossà (2003: §1.2.5) he proposat canviar eixa dualitat per una més simple i alhora més completa: com que totes les entitats que existixen només tenen dos possibilitats d'existència (canviar o perdurar), els verbs expressen els canvis i les permanències que experimenta el subjecte. I bé, l'objecte directe és un constituent de la predicació que rep efectes de la variació o de la permanència que experimenta el subjecte. En paraules de Fabra (1956: §66): l'objecte directe és el constituent en què recau l'acció que fa el subjecte. És cert que hi ha algun verb en què eixa concepció pareix a primera vista que no es pot aplicar (com ara *tindre*, o *veure*, o *rebre*).⁴⁶ Però també és veritat que hi han centenars i centenars de verbs en què la proposta tradicional sí que és aplicable i, per tant, l'operació que hem de fer no és tirar a la paperera una concepció amb milers de verificacions (més que més si no aportem una alternativa més bona), sinó mirar d'explicar les poques excepcions que té.

La parella de conceptes *subjecte* i *objecte directe* va lligada a dos més, *verbs intransitius* i *verbs transitius*. Quan només hi ha subjecte, el verb és anomenat intransitiu, que Valor (1977: §146) descriu així: «Els verbs intransitius expressen una activitat de l'ésser que no ix d'ell i, per tant, no s'exerceix sobre cap objecte». Quan hi ha subjecte i objecte directe, el verb es diu transitiu, caracteritzat d'aquesta manera pel gramàtic de Castalla: «els verbs transitius expressen una activitat de l'ésser, que ix d'ell i s'exerceix sobre un objecte».

Mirem ara què comporta el quadre anterior. Segons la concepció que acabem de presentar, el subjecte és un constituent obligatori i, per tant, ha d'aparèixer en tota oració.

⁴⁵ Quan comentarem la normativa (§5.3.2, 5), veurem que Fabra (1956: §72) anava també per eixa senda, ja que afirmava que el constituent nominal que apareix després del verb seria «originàriament complement-acusatiu», encara que en els nostres dies seria «sentit com el seu subjecte». Certament, eixa afirmació no va desencaminada si l'apliquem a l'evolució de la llengua (§5.1.7), però no he vist res en l'epígraf de Fabra que faci pensar en l'origen històric de la construcció i en l'evolució posterior. Per una altra banda, el lingüista barceloní no intenta que els lectors entenguin les seues afirmacions, cosa que exigix encarar-se a tres justificacions: en primer lloc, mostrar per quines raons hi hauria inicialment una realitat sintàctica; tot seguit, exposar per quines causes després canviaria la construcció; finalment, explicar per quins factors la variació no seria objectiva, sinó només en el «sentiment» («sentit com el seu subjecte»).

⁴⁶ Per a Fabra (1956: §66), el verb *veure* no era cap excepció, ja que, dels tres exemples que posa, u és eixe («Els verbs com *veure*, *comprar*, *menjar*, que denoten una acció que recau sobre una persona o cosa expressada per un complement-acusatiu, es denominen verbs *transitius*»).

Contràriament al subjecte, l'objecte directe és un constituent opcional de l'oració: parafrasejant les paraules d'Enric Valor, podríem dir que, si el canvi o la permanència que experimenta el subjecte no té repercussions sobre una altra entitat, no hi ha objecte directe (*Una planta ha crescut, Algú ha corregut, Una pedra cau, Una teula està trencada*); complementàriament, si l'activitat del subjecte repercuteix sobre l'existència d'una altra entitat hi ha objecte directe (*Algú pinta una taula, Algú té una taula*).⁴⁷

Finalment, aplicarem les idees exposades a una oració amb el verb *haver* locatiu (com ara *Ací, hi han massa estudiants*). En primer lloc, eixes oracions parlen d'una entitat desconeguda del receptor (*massa estudiants*); en segon lloc, expressen quina permanència experimenta ('ser o estar en un lloc'); en tercer lloc, eixa permanència no té efectes en cap altra entitat. Si ara sumem les tres afirmacions fetes, haurem de concloure que ens trobem davant d'una oració relativament simple: un subjecte, un verb intransitiu i un locatiu (explícit o implícit).

Cal dir que és factible fer més raonaments que van a parar al mateix resultat que hem obtingut. Focalitzarem primer el subjecte i, en acabant, el verb. Si el subjecte és allò de què parlem, haurem de convindre que no podem parlar si no tenim res de què parlar i, com a conseqüència, no pot existir una predicació sense un subjecte. Centrant-nos en el constituent fonamental de la predicació, desembocarem en el mateix resultat: com que no és possible expressar un canvi o una permanència sense que hi haja res que canvie o perdure, estarem d'acord que no podem elaborar una oració sense subjecte. Ben mirat, si el verb *haver* locatiu és un hipònim dels verbs *ser* i *estar*, i si en l'ús locatiu d'eixos verbs hi ha un subjecte, un verb i un circumstancial de lloc, prou que hi haurà la mateixa construcció sintàctica (subjecte, verb i locatiu) quan usem *haver*. En realitat, la causa que podria haver fet afirmar que el constituent nominal que hi ha després del verb *haver* seria l'objecte directe podria ser la següent: com hem comentat més amunt (§5.2.6), diem que els verbs meteorològics no tenen subjecte i, com que eixos verbs només solen aparèixer en la tercera persona del singular, aplicaríem eixes dos propietats als altres «verbs impersonals» (*haver, caldre*), cosa que força a dir que el constituent nominal posterior al verb seria «l'objecte directe».

Les argumentacions del paràgraf anterior són simples. Però el fet és que hi han oracions que, a primera vista, no tenen subjecte, particularment aquell grup nombrós d'oracions que representen esdeveniments que solem anomenar meteorològics (*Trona / Fa calor / Està núvol*). Davant d'eixos exemples, una de dos: o bé la concepció que tenim de l'oració no és bona i n'hem de buscar una altra, o bé afirmem que les oracions que representen fets meteorològics són excepcions, cosa que implica que hem de mirar de justificar-les. El camí que emprendrem és el que ha seguit implícitament la tradició europea durant segles: considerar que són excepcions. Primer, però, notaré que les argumentacions de més amunt no són cap novetat, ja que es deuen haver dit i repetit en moltes gramàtiques. En posaré dos exemples diferents, l'u de la primeria del segle xx i, el segon, d'un segle abans:

40. No podem concebir logicament una activitat sens ens qui la determini (tranzitiu) o encarni (intransitiu), ni, en conseqüència, admetre gramaticalment un verb sense subjecte. Pot esser necessari, però, referir a voltes una acció indistinctament als homens, adés tots adés qualche aplech d'ells près en sentit general, y es per cas aytal que totes les llengües se són afaysonats subjectes indeterminats. (Par 1923: §341)

---

⁴⁷ En Saragossà (2003: §2.1, §3.1 i §3.2), he mirat d'exposar la concepció oracional de la tradició d'una manera ordenada i sistemàtica, és a dir, procurant que totes les definicions estiguen lligades i que en la definició d'un concepte no aparega cap concepte lingüístic no definit prèviament.

Un segle més arrere, un intel·lectual mallorquí profundament identificat amb la llengua viva de Mallorca havia fet una argumentació semblant («concebir la accion de un verbo y concebir un causante de esta accion son correlativos»):⁴⁸

41. Pero solo es aparente su impersonalidad, porque el entendimiento siempre determina un sugeto que obra; pues concebir la accion de un verbo y concebir un causante de esta accion son correlativos; y aunque la palabra exterior [constituents dits o explícits, part fonètica] no siempre indique este agente, no hace que no le contenga la interior [el sentit de l'oració, que deriva dels constituents dits i dels constituents elidits o en el·lipsi]. (Amengual 1835: 175)

5.2.10L'expressió dels fenòmens meteorològics

Les oracions que expressen fenòmens meteorològics són enigmàtiques, encara que el misteri no és lingüístic en el fons, sinó del coneixement humà. Per a demostrar eixa afirmació, farem dos observacions encadenades. Les llengües són el resultat de dos factors: la percepció dels nostres sentits i l'activitat de l'enteniment per a interpretar les sensacions dels sentits. En els fenòmens que percebem, n'hi han que pensem que són clars, com ara quan veem que una persona ix d'una casa. Però hi han uns altres fenòmens que no ho són gens, de clars. I ací entren, punyents, els fenòmens meteorològics.

La primera incògnita és l'àmbit en què es produïxen. Els astrònoms dirien que la part de la Terra en què s'esdevenen és clara: l'*atmosfera*. Però el fet és que eixa paraula no és tradicional, no debades la seua referència és *imperceptible*, i les persones no creem noms per a representar coses que, segons els nostres sentits, no existixen. Mirem quins són els fets i els misteris. Sabem que, *per dalt de nosaltres*, es produïxen canvis i permanències. I ho sabem perquè ho percebem. Així, és obvi que, quan *trona*, hi ha una variació: apareix un so, s'allarga un cert temps i, finalment, s'extingix. Ara bé, en eixa percepció hi ha un problema ben gros: no sabem quina entitat canvia o perdura. En el cas del verb *tronar*, no sabem què trona. Alguna cosa ha de tronar, perquè percebem el so, però no sabem quina és eixa entitat. Igual passa quan diem que *fa calor*. Sabem que fa calor perquè la nostra pell ens ho diu, però no sabem què fa calor. Un altre exemple: l'oració *S'ha fet de nit* expressa que la claror del nostre entorn ha amainat tant, que *és fosc*, però no sabem quina és l'entitat que ha perdut claror i, ara, *és fosca*. Igual passa en diverses permanències, com ara quan *està ras*. No sabem què està ras perquè, per damunt de nosaltres, no es veu res: només l'infinít, siga blau (de dia) o siga fosc (de nit). I bé, si per damunt de nosaltres no es veu res ¿què pot estar ras? Alguna cosa ha d'existir, perquè a voltes hi han núvols i a voltes no, però no sabem quina és eixa cosa perquè no la percebem.

Davant d'eixos canvis i permanències enigmàtics que els nostres sentits perceben però que la nostra ment no entén, els pobles han adoptat tres solucions. La primera és construir l'oració sense dir el subjecte perquè, encara que ha d'existir, no el coneixem (no és possible que trone sense que alguna cosa trone, però la cosa que trona no sabem quina és). La segona opció és inventar un nom que representaria eixa entitat desconeguda, a la qual atribuïm una part dels canvis i les permanències misterioses. Per a fer eixa creació, hem partit d'uns noms secundaris, *ora* (en el Maestrat i els Ports) i *oratge* (de la Plana a la Ribera):⁴⁹

42. *Pareix que l'oratge vol ploure*

43. *Hui, l'oratge està molt encapotat*

⁴⁸ Els lectors interessats per la concepció gramatical general d'Amengual, poden consultar un article que hi he dedicat (Saragossà 2003b).

⁴⁹ Com que l'entitat que representa el nom *oratge* és una noció ben diferent del *temps*, haurem de convindre que eixa creació (o la de l'anglès, *weather*) és positiva.

La darrera opció és atribuir els canvis i les permanències a un déu o un sant. En eixe cas, els gramàtics apel·len a un «ús figurat» (com ara Grevisse 1936: §605), concepte que no he entès encara:

44. *Júpiter plou*

45. *Dieu a-t-il tonné et éclairé?* (Grevisse 1936: §605)

Entre nosaltres, hi han parlants que interpreten els trons com a pets de sant Pere i, per tant, és eixe sant qui trona.

Fins ara, no hem parlat tant de llengua com de processos cognitius. Acabarem aquestes reflexions preguntant-nos com hem d'interpretar aquelles oracions en què, parlant de fenòmens meteorològics, hem recorregut al cas més habitual (no dir el subjecte). Per a arribar a eixe objectiu, cal fer prèviament dos operacions. La primera és mostrar que les llengües són unes construccions que admeten *irregularitats*. La segona és explicar dos de les irregularitats que admeten: l'elisió i l'el·lipsi de constituents lingüístics. Per a no allunyar-me tant de l'objecte d'estudi del treball, no entraré en eixos temes, i em limitaré a posar un exemple d'elisió (46) i dos d'el·lipsi (47, 48):

46. *Jo llegiré eixe llibre i, tu, t'emportes aquell Ø*

47. *Això ho sap fer qualsevol Ø*

48. *–¿Com va el València? –El València guanya per tres Ø a u Ø.*

L'existència de l'elisió i de l'el·lipsi permet afirmar que les oracions sense subjecte explícit que expressen un fet meteorològic són una altra manifestació de constituent nominal en el·lipsi. És a dir, les oracions que hem comentat sí que tenen subjecte, encara que està en el·lipsi, com uns altres constituents nominals. De fet, des d'un punt de vista sintàctic les oracions que hem estudiat (49) no són gens ni miqueta més estranyes que la de 50:

49. *Ara Ø trona*

50. *¡Ara sí que l'has feta bona!*

En eixa oració (tan habitual), hi ha un pronom feble (*la*) que substitueix un constituent nominal que no hem dit prèviament i que, damunt, no sabem quin és (contràriament als casos d'el·lipsi exemplificats, 47 i 48); i, per a arrodonir-ho, hi ha un adjectiu atributiu (*bona*) que es referix a eixe constituent nominal misteriosament desconegut. En realitat, l'oració de 50 és una manifestació d'un fenomen corrent: per a aconseguir més expressivitat, els parlants no diem el nucli nominal (com ara l'oració *¡En fa cada una!*).

Acabarem observant que el concepte pertinent no és *verbs meteorològics*, sinó les oracions que representen esdeveniments meteorològics. Hi han verbs específics (*ploure, tronar...*), però probablement la majoria d'oracions que diem tenen verbs que apliquem a molts altres àmbits del món (cf. *Fer calor, Ser de nit, Estar núvol*). Ben mirat, seria il·lustratiu fer una arplega d'oracions meteorològiques, ja que deuen tindre una amplitud important (potser sobretot amb *fer, Fa vent*). També eixirien oracions en què substituïm l'entitat desconeguda per noms temporals (*Hui, el dia és humit*).

5.3 Creences i deformacions en la normativa

5.3.1 La paraula *normativa*: ús habitual i ús desitjable

En la primera secció del treball (§5.1), hem reflexionat sobre el contingut semàntic del verb *haver* locatiu i sobre per quines raons la llengua inicialment no concordava i, posteriorment, ha tendit a regularitzar la situació. En la segona secció (§5.2), hem analitzat l'ús del terme *impersonal* en la teoria lingüística (particularment un concepte inexistent, *verb impersonal*). Amb eixe bagatge, ara estem en unes condicions adequades per a intentar valorar objectivament quines són les actituds que els nostres autors han tingut en la normativa lingüística. A més, fent eixa operació ens trobarem reflexions sobre un tema

general important: quin és el fonament que hi ha en no poques apel·lacions a la *normativa lingüística*. Com que Solà (1994) ja ha descrit l'objecte d'estudi d'aquesta secció, farem el viatge agafats de la seua mà.

Hem vist que, quan Solà va redactar el treball de 1994, estava convençut que la normativa bandejava la concordança: «Un cop la normativa va haver dit que aquest verb no concordava...» (§5.1.2, 1). En la segona edició del llibre, el lingüista del Pla d'Urgell fa un acte que deixa admirats els seus lectors: confessar que la seua convicció no descansava en cap raó objectiva (en paraules concretes d'autors concrets), sinó, simplement, en una creença purament subjectiva. Ja em direu si això no és per a llevar-se el barret: una informació que una persona feble hauria amagat atemorida (i també avergonyida), Solà té la valentia (i també l'honradesa) de mostrar-la als seus lectors. I, com sol passar, les qualitats humanes dites fan que el nostre autor s'encare al bou: en compte d'ocultar una actitud negativa (*cosa que la perpetua*), es pregunta per què havia actuat d'eixa manera (*actitud que possibilita rectificar l'error*). Mirem les seues paraules i la resposta que proposa:

1. Tantes vegades que he insistit sobre aquesta qüestió i mai no m'havia pres la molèstia de consultar precisament la normativa. La raó no és altra que la vaguetat amb què durant dècades hem utilitzat tots plegats el concepte de normativa: barrejant el que diuen certs manuals amb el que s'ha més o menys propagat de sotamà entre els correctors i professors. En podríem dir la tradició escrita i oral, si no fos que en aquest llibre precisament vull intentar de clarificar uns terrenys notablement confusos, confusionaris i empipadors. (Solà 1994: 303)

Per a Solà, doncs, l'ús habitual que fem de la paraula *normativa* no descansa sobre un conjunt de regles cada una de les quals és el resultat de reflexions i justificacions públiques (com pensen els jóvens que, enamorats de la llengua, ja tenen encesa la flama del patriotisme). Lluny d'eixa precisió, darrere de l'apel·lació a la normativa hi ha sovint (sobretot en el camp de les construccions sintàctiques) una espècie d'opinió que ha anat estenent-se entre correctors i escriptors, entre docents i lingüistes. Òbviament, si la llengua culta que ha resultat d'eixa actuació fóra natural, identificadora, acceptable, assimilable i, com a conseqüència, usable parlant espontàniament en la *llengua oral pública*, no hi hauria res a dir. Però la realitat no és eixa segons Solà, ja que, en la llengua escrita (que continuem considerant com a llengua culta per antonomàsia), hi han no poques qüestions que són «notablement confuses i confusionàries» i, com a conseqüència, «empipadores». En el seu llibre, en mostra un bon grapat, el qual no és gens difícil d'augmentar considerablement.

A tot eixe camí boirós que ha anat avançant i fent-se gros durant unes dècades en què disposàvem de ben pocs mitjans humans (pràcticament nuls en el camp decisiu de les construccions sintàctiques), cal afegir les qüestions en què els nostres lingüistes predecessors actuaven d'una manera purament intuïtiva o, simplement, no havien reflexionat i, com a conseqüència, es limitaven a expressar creences seues o de la seua època. De fet, la concordança que estudiem deu ser un exemple d'eixa actitud (reproduir acríticament creences), com sospitarem en l'apartat següent.

Abans de consultar obres concretes, Solà intuïa que no trobaria causes clares i importants per a excloure la concordança del verb *haver* locatiu, tal com hem vist cap al principi: «Llevat que hi hagués algun fonament per haver-la prohibida [la concordança de *haver*], que a mi em sembla que no hi és: hi ha, simplement, una primera malfixació, que després ha estat mantinguda per raons extralingüístiques» (§5.1.3, 5). És a dir, el nostre lingüista estava convençut que no hi havia cap «fonament» per a «prohibir» la concordança del verb *haver* locatiu, i que la regla ens havia arribat per una «mala fixació». Quan fa les consultes després de publicar la primera edició, es troba la dada següent: en la gramàtica de Fabra que un sector considera normativa (la de 1918), no hi ha res sobre la concordança del

nostre verb, a pesar que aquella gramàtica focalitza les qüestions formals o flexives (de semàntica i de sintaxi, n'hi ha ben poca en eixe manual). Davant d'un tal contrast, Solà s'exclama així:

2. Jo no sabia que els codis normatius no prohibeixen la concordança, i estic segur que no ho sabia absolutament cap lector ni cap professional. (Solà 1994: 304)

Realment, el resultat impressiona: tothom estava convençut d'una regla que, en realitat, *és una inexistència!* Per a impedir que es repetisca una sorpresa tan desagradable (i tan inquietant), Solà fa una recomanació que els lingüistes hauríem de practicar no només en les investigacions, sinó també en les classes de la universitat i, encara, en els llibres de formació: en cada norma, donar la font i, sobretot, la justificació. Mirem com ho expressa Solà:

3. Vet-ho aquí: anar a les fonts és el que hem de fer almenys els professionals, si no volem haver de ballar sempre el ball que toquen els discjòqueis de torn. (Solà 1994: 304)

A més, quan un lingüista no trobe el fonament d'una regla l'ètica demana que actue com Joan Solà: comunicant-ho als lectors i als alumnes.

Ben mirat, la qüestió que comentem empalma amb un tema ben important: en què és adequada i en què és inadequada la manera d'ensenyar la normativa lingüística en les escoles i els instituts. Per un altre costat, cal dir que l'actuació dita (donar fonts i justificació) és la frontera que separa els dos pols entre què oscil·la la nostra vida: a una banda, el dogma (que és irracional per definició i propi de les relacions humanes de dominació); a la banda d'enfront, hi ha l'ús regular de l'argumentació, que és el camí digne de la persona, no debades ens aporta dos beneficis ben importants: alhora que podem comprendre la realitat, eixa actitud afavorix que les relacions entre les persones siguen de coordinació.

5.3.2 Fabra: des de la creença cap a l'argumentació

A banda de l'absència que hi ha en Fabra (1918), Solà ha trobat tres dades positives en la primera mitat del segle xx, dos contra la concordança i, una, a favor. Les dos en contra no argumenten, mentres que la favorable sí que s'assenta en el raonament. La primera dada està en una *Conversa Filològica* de Fabra de 1923, que reproduïx ací:

4. Dues observacions cal fer tocant al verb *haver* impersonal (Ex.: *hi ha molta gent*), que ha d'anar sempre acompanyat de l'adverbi *hi* i que no té, dins cada temps, sinó la tercera persona del singular. / El llenguatge parlat sol posar el verb *haver* en plural quan l'acompanya un nom o un pronom en plural; així, hom diu comunament *hi han quatre homes, hi han hagut molts morts, hi hauran molts convidats*, etc., en lloc de *hi ha quatre homes, hi ha hagut molts morts, hi haurà molts convidats*, etcètera. Convé d'evitar aquesta concordança del verb *haver* amb el nom o pronom que l'acompanya, defecte que retrobem sovint en el llenguatge escrit. (Conv. Fil. 217, de 1923; 390 de Rafel)

Com els lectors han vist, no hi ha cap argumentació, ni teòrica ni empírica: només la condemna («convé d'evitar... el defecte»). O, més ben dit: sí que hi ha teoria, però ja sabem què hi ha darrere d'eixa teoria. Fabra creu que el verb *haver* locatiu és «impersonal» i que la tal característica exclou la tercera persona del plural («no té, dins cada temps, sinó la tercera persona del singular»). Resulta, doncs, que el nostre autor també participava en les confusions que hem analitzat més amunt (§5.2.6). Pel que fa a la llengua escrita d'aquella època, ens hauríem de preguntar per quina raó no havia de fer la concordança entre el verb *haver* locatiu i el subjecte. Si no n'havia parlat ningú i la majoria dels qui escrivien la feien parlant, era previsible que també la feren escrivint. El mal símptoma hauria sigut el contrari, ja que, en eixe cas, haurien comés una irregularitat (no fer concordar el verb). A més, la

irregularitat no estaria tan fonamentada en la llengua de Joanot Martorell com en la raó simple que eixa regla la practicava el castellà que els havien ensenyat. Ben mirat, el castellà culte deu ser la font més comuna dels documents que, cap al primer terç del segle xx, no feien concordar el nostre verb amb el subjecte.

Resumim. En la primera mitat del segle xx, les gramàtiques o posen la concordança com a fet normal (Fullana 1921) o no parlen de la concordança del verb *haver* locatiu i, per tant, donen a entendre que la llengua culta ha d'actuar com la llengua viva. Només n'hi ha una excepció: un escrit de periòdic de Fabra, que exclou la concordança fonamentant-se en una afirmació teòrica que no és objectiva, sinó producte d'errors. A més, el mateix autor que en 1923 havia exclòs la concordança sense arguments positius, al cap de dotze anys canvia d'opinió perquè relaciona *Hi ha un llibre* amb *Ha arribat un vaixell* (Solà 2000: 159), lligam que desplega en la gramàtica redactada en la postguerra:

5. En una proposició el verb de la qual és *haver-hi* (Ex.: *Hi ha una esquerda a la paret*), el membre originàriament complement-acusatiu (*una esquerda*) es comporta, quant a la possibilitat d'ésser representat per tal o tal pronom feble, exactament com el subjecte gramatical d'una proposició del tipus IV: com aquest, és representable per *en* quan és un nom indeterminat (*¿Hi ha aigua, al dipòsit?* –*Ja no n'hi ha.* [Cp. *Ahir va sortir un vapor; avui no en surt*]), però no per *el, la, els* o *les* quan és un nom determinat (responent a una pregunta com *Hi havia el teu oncle?*, no pot dir-se *No l'hi havia*, com responent a una pregunta com: *¿Ha arribat el vaixell que esperàveu?*, no pot dir-se *No l'ha arribat*). El dit membre no és ja, doncs, sentit com el complement-acusatiu de *haver-hi* (altrament seria representable per *el, la, etc.*), sinó més aviat com el seu subjecte [...], i s'explica que la llengua hagi acabat per fer-hi concordar el verb, d'on han pres naixença construccions com *Hi han dos homes, Hi havien moltes dificultats. Si hi haguessin més cotxes.* Aquestes construccions, llargament usades en la llengua parlada, han estat fins avui considerades incorrectes, però tanmateix no hi ha cap raó prou forta per què [*sic*] no puguin ésser admeses en la llengua escrita, en concurrència, naturalment, amb les construccions tradicionals *Hi ha dos homes, Hi havia moltes dificultats, Si hi hagués més cotxes* (úniques fins avui considerades correctes). (Fabra 1956: §72)

És cert que, en el paràgraf anterior, el nostre autor no va recórrer a una exposició del tot clara, simple i coherent, però això no li lleva el mèrit al fil argumentatiu descabdellat, que és el següent. Parlant d'oracions amb verbs intransitius en què el subjecte és informació nova i va posposat, el lingüista barceloní mescla el subjecte i l'objecte directe, cosa poc coherent amb la seua concepció de l'oració (§5.2.9); però el fet és que, desplegant eixa operació, constata que el verb *haver* locatiu funciona igual com *arribar*, no debades és també un verb intransitiu. Eixa observació elemental el porta a fer la deducció adequada: com que el constituent que hi ha a continuació del verb és «més aviat sentit com el seu subjecte, s'explica que la llengua hagi acabat per fer-hi concordar el verb».⁵⁰

Podríem dir que el nostre autor també degué estar influït per la confusió teòrica que hem descrit més amunt (§5.2.6: «Superposició de dos valors diferents: efectes»), però se'n separa en un aspecte transcendent: una teoria fosca i dubtosa no li fa condemnar la llengua parlada i oblidar-la per a sempre; contràriament, Fabra és capaç de tornar a mirar la llengua

---

⁵⁰ En l'apartat dedicat a deduir si el constituent nominal que hi ha després del verb *haver* locatiu pot ser l'objecte directe (§5.2.9), hem analitzat la part teòrica de Fabra (1956: §72) que afecta el subjecte, l'objecte directe i el vocabulari que usa («sentir un membre com a complement-acusatiu»).

viva des d'unes altres reflexions teòriques. Deixeu-me observar que eixa actitud és la que separa els autors més autocrítics (o reflexius) i els que han desplegat poc eixes qualitats.⁵¹

5.3.3 Dogmatització després de Fabra

Davant del raonament del lingüista barceloní, l'Institut d'Estudis Catalans ha reaccionat de la manera que veurem ara. L'argumentació feta (el verb *haver* locatiu funciona com una part dels usos del verb *arribar* i, per tant, és predictable que la concordança siga la mateixa) exigia dir si és coherent i adequada o no ho és (i, si no ho és, per què no ho és). La institució no va tindre eixa reacció, sinó que va fer les dos operacions següents. En primer lloc, alterà la redacció d'un treball personal: allà on Fabra havia escrit «tanmateix no hi ha cap raó prou forta per què no puguin ésser admeses en la llengua escrita» (Solà 1999: 171), la institució va posar «potser algun dia s'hauran d'admetre en la llengua escrita». És a dir, davant d'una redacció que implica admetre la concordança, l'IEC va posar una construcció (*potser algun dia*) que permet no admetre-la mai (de fet, al cap de més de cinquanta anys la institució encara no ha pres cap decisió). En segon lloc, va complementar eixe canvi amb una nota a peu de pàgina:

6. A propòsit d'aquest paràgraf, l'Institut d'Estudis Catalans, després d'estudiar curosament l'original i deixar-ne el text essencialment intacte, creu oportú de recordar que aquest llibre no havia sofert la darrera revisió del seu autor i que se li ha de reconèixer un caràcter més informatiu que normatiu. (nota de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans; en Fabra 1956: 66)

Un lector reflexiu s'adona que, encara que l'Institut d'Estudis Catalans afirma que «ha estudiat curosament l'original», no mostra l'anàlisi als lectors (ni diu en què erra l'argumentació de Fabra). Solà, indignat davant d'una tal actuació, fa el comentari irònic següent:

7. L'Institut d'Estudis Catalans va creure imprescindible de posar al peu de les paraules anteriors una nota d'alarma [...]. Ras i curt: lector, vés amb compte amb un home important, lúcid i ortodox en altres temps, però que aquí manifesta perilloses tendències heterodoxes. (Solà 1994: 305)

El nostre lingüista usa un vocabulari punyent: com que l'actitud que critica no ha exposat cap raó, recorre a terminologia relacionada amb comportaments dogmàtics («home ortodox, tendències heterodoxes»), els quals intenten desqualificar les persones que, desplegant anàlisis, mostren aspectes socials negatius; i, per a aconseguir la desqualificació, insinuen que serien *heterodoxes* (o que s'haurien «desviat»), enfront de la seua hipotètica *ortodòxia* (o «camí recte»). En definitiva, eixe vocabulari apunta cap a una actitud que és infantil per l'origen, però que té uns efectes socials temibles: hi han persones *bones* (que són els qui han de manar i a qui hem d'obeir) i *persones roïns* (que cal marginar i ignorar).

La tercera dada que Solà ha trobat de la primera mitat del segle xx és la gramàtica de Sanchis Guarner:

8. El valencià parlat posa el verb en plural si ho és el complement directe, però en la llengua literària convé evitar tal vulgarisme. (Sanchis 1950: §295c)

Si tenim en compte que en 1950 encara no s'havia publicat la gramàtica pòstuma de Fabra i que la Conversa Filològica no qualifica el subjecte del verb *haver* locatiu com a «complement directe», ¿podríem suposar que, ultra escrits nostres que no farien la concordança, Sanchis es fonamentaria en gramàtiques del castellà (de les quals no seria impossible que també vinguera la qualificació de *vulgarisme* –que també hem vist en

---

⁵¹ En l'autorectificació que acabem de mostrar, potser també hi ha una altra oposició: amb aquells que pensen que la llengua culta és perfecta (i, per tant, intocable), enfront d'una llengua parlada abominable (i, per tant, oblidable).

Alarcos, §5.2.6, 34—)? De fet, comentant una altra «impersonalitat» (§5.2.6, 31) hem trobat dades que fan pensar que és pràcticament segur que l'intel·lectual valencià partia de manuals del castellà en el tractament de les oracions impersonals. Posteriorment, Badia (1962 II: §275) redacta un epígraf destinat a estudiar, en el mateix grup, les oracions impersonals i els «verbs impersonals». Ja hem analitzat el contingut teòric (§5.2.6) i, ací, només ens interessa recordar que afirma que la concordança del verb *haver* amb el subjecte era un «defecte», ja que eixe constituent no seria el subjecte, sinó «como un complemento directo» (§5.2.6, 29). Després de les gramàtiques de Sanchis i de Badia, els manuals han evitat, unànimement, el «vulgarisme» i el «defecte». En paraules de Solà:

9. A partir de 1962 els manuals van tornar a transmetre (com Sanchis) que es tractava d'una «incorrecció» i d'un «defecte» (Jané, Badia), i avui és un dels mites més neguitejadors de tot el nostre edifici normatiu. Un cas com un cabàs. (Solà 1994: 306)

Podríem resumir així el camí que hem vist: en 1923, Fabra exclou la concordança del verb *haver* amb el subjecte perquè seria «impersonal» i hi han autors que afirmen, sense cap fonament objectiu (§5.2.5), que eixos verbs només tindrien la tercera persona del singular. Més tard, però, el lingüista barceloní s'adona que el verb *haver* actua com els intransitius (és a dir, com a allò que és) i extrau la deducció adequada: «no hi ha cap raó prou forta per què no puguin ésser admeses en la llengua escrita» les oracions amb concordança. Això no obstant, els seus successors no s'han encarat a l'argumentació que havia fet: sense dir en què havia errat Fabra i sense aportar arguments comprensibles, continuen bandejant la concordança. Davant d'una actuació poc racional, és comprensible que el lingüista del Pla d'Urgell la qualifique de la manera següent:

10. Una de les qüestions més espectaculars i més absurdament amoïnoses de tota la nostra història gramatical és la prohibició de posar el verb en plural en la construcció *Hi han quatre homes*. (Solà 1994: 304)

5.3.4 Naturalesa d'una part de les normes

A partir del panorama que descriu, Solà fa una reflexió lúcida sobre què hi ha darrere d'una part de les normes: aquelles que, en compte de mostrar quines conseqüències positives o negatives comporta en la comunicació l'evolució d'un constituent lingüístic, és limiten a qualificar l'evolució positivament o negativament:

11. Ens hem de preguntar què vol dir «vulgarisme», aplicat a aquest plural [el de *Hi han coses intolerables*]. L'única resposta que hi trobo és la següent. El gramàtic decreta que això és un vulgarisme i a partir d'aleshores ja pot al·legar que és un vulgarisme. Cap catalanoparlant no té aquí aquesta sensació, llevat que hagi passat per un curs de llengua. La sensació l'havien transmesa, ¡escoltin bé!, les gramàtiques *castellanes* publicades a Barcelona al segle passat [el XIX] per evitar que els catalans fessin la concordança en castellà. Un embolic tan clar com empipador: per culpa del castellà condemnàvem una construcció genuïna i precisament singular de la nostra llengua. (Solà 1994: 306)

Al cap de sis anys, vaig fer una reflexió semblant davant de l'exclusió del plural *hòmens* apel·lant a la raó que seria «dialectal»:

12. És ben comprensible, doncs, que la concepció que estudiem procure no mostrar-se: simplement, perquè és vergonyosa, perquè és denigrant per a la condició humana, no debades intenta fer creure que l'insult [«Això és vulgar», «Això és dialectal»] és argumentació. En efecte, quan els usuaris d'eixa noció [*dialecte* en el sentit més freqüent, que és despectiu] volen situar-se en contra

d'un constituent lingüístic (o de tota una llengua), en compte d'exposar per quines raons objectives convé que no l'usem en la llengua culta, en compte de fer una argumentació objectiva i per tant debatible, afirmen, taxativament, que és «dialectal» i, amb eixa qualificació màgica, pretenen que ja està tot clar. / Vet ací a quina operació hem anat a parar: a substituir el raonament i el debat pel dogma. O, més ben dit: intenten fer creure que una afirmació absolutament dogmàtica és una afirmació científica. Davant d'un tal resultat, ho hem de dir sense embuts: hem anat a parar a una *estafa* intel·lectual. (Saragossà 2000: §1.2.2)

Podríem dir-ho d'una manera més positiva: hi han autors que, en compte d'explicar la realitat i, amb eixa explicació en la mà, fer recomanacions sobre com convé que actue la llengua culta, reduïxen la seua acció a santificar o (més sovint) a condemnar aquesta o aquella construcció de la llengua viva. Sens dubte, tot això deu estar fet d'una manera inconscient en general i, per tant, no és criticable des del punt de vista individual. Però, ací, no ens interessen els fets com a accions individuals, sinó per les seues repercussions socials (en el cas en què treballem, pels efectes que les accions dels lingüistes han tingut en la llengua culta). Sobre l'actitud que hem mostrat (valorar negativament sense haver explicat), m'agradaria reproduir unes paraules molt adequades d'un estudiant madur:

13. Usar paraules com *defecte* o *vulgarisme* suposa una consideració pejorativa dels parlants. Contràriament, les persones a qui ens adrecem poden trobar-se més o menys pròximes a allò que, des de la perspectiva lingüística i social, es considera més convenient, però no poden sentir-se menyspreats en cap cas per fer uns usos que els són propis i que de manera natural han après. (Xavier Molina, 2005)

5.3.5 Més efectes negatius

Les normatives lingüístiques comporten molts efectes socials. Però, paradoxalment, la mateixa importància social que tenen facilita que es deformen. Exemplificarem eixa afirmació amb la construcció que estudiem i, al final de l'apartat, procurarem deduir quin és l'error de fons. Si a u li diuen que el fenomen flexiu que hem estudiat és un «vulgarisme» i que el bon ús demana la invariabilitat del verb, no ho entendreà, evidentment, perquè en l'afirmació anterior no hi ha cap explicació. Ara bé, si no tenim en compte que darrere d'eixa asseveració no hi ha cap justificació, podem creure que l'absència de concordança és positiva per ella mateixa i que, per tant, l'hem de preservar. D'eixa manera, és possible pensar que també ens hauríem de reduir a la tercera persona del singular en oracions que no responen a la construcció «(locatiu) + verb *haver* + subjecte». En el cas nostre, no hi ha només una possibilitat, ja que Solà (1994: 24-25) n'ha posat una dotzena d'exemples. L'operació que farem ara és intentar reconstruir com ha sigut el procés, cosa que també ens farà classificar els exemples de Solà.

La primera expansió de la supressió de la concordança és predictable: amb verbs modals:

14. *Haver* locatiu amb verbs modals (Solà 1994: 24)
  - a. {*Pot/poden*} *haver-hi circumstàncies atenuants*
  - b. *Als afores de les grans ciutats, {sol/solen} haver-hi bosses de pobresa*

En efecte, quan afegim un verb modal a una oració el verb continua en la mateixa persona:

15. Concordança del verb quan incorporem un verb modal (b, c) a una oració (a)
  - a. *Martí arriba a les set / Els alumnes arriben a les set*
  - b. *Martí sol arribar a les set / Els alumnes solen arribar a les set*

c. *Martí comença a arribar a les set / Els alumnes comencen a arribar a hora*

Quan hi ha preposició entre el verb modal i el verb principal (*començar a, acabar de, tornar a*), és molt malsonant l'absència de concordança. De fet, no sóc conscient d'haver vist escrites les oracions següents sense concordança:

16. *Ara ja comencen a haver estudiants bons en aquesta carrera*

17. *Ara tornen a haver estudiants bons en aquesta carrera*

En canvi, Solà també ha arrellegat un cas de vacil·lació en eixe cas:

18. *En l'autopista, {comença/comencen} a haver-hi cues importants*

La regla de l'absència de concordança ha tingut un eixamplament que, per molt previsible que siga, no deixa de sonar molt malament. Si el verb *haver* locatiu no concorda perquè és «impersonal» i el verb *caldre* també és «impersonal», ¿deixarà d'actuar com *haver*? Eixe dubte ha arribat a llibres. Solà (1994: 26) cita la fitxa 206 de la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya per al Telèfon Lingüístic, la qual, per sort, no exclou la concordança, ja que considera «correcte» tant la «forma» *Cal cadires* com *Calen cadires*. Solà en posa un exemple que no respon al cas, ja que el subjecte és una oració d'infinitiu i, eixa construcció, només admet la tercera persona del singular, independentment que l'objecte directe de l'oració d'infinitiu siga un nom en singular o un nom en plural (cf. *M'agrada convidar a Josep / M'agrada convidar els amics*):

19. *{Caldrà/caldran} adoptar fórmules més expeditives*

Actuem de la mateixa manera quan traslladem l'objecte directe de l'oració d'infinitiu al principi de l'oració principal:

20. *Els naps no cal pelar-los*

El fet d'haver mesclat els dos valors que hi han darrere de la forma *impersonal*, ha afavorit que la reducció a la tercera del singular també haja afectat les oracions impersonals passives, que en la llengua viva practiquen la concordança amb el constituent que, en l'oració no passiva, seria objecte directe (*els naps* en 21):

21. *En l'olla, els naps es posen sencers*

N'hi han, però, que, probablement seguint un cert castellà llibresc, eliminen la concordança i posem el pronom *el*. Eixa actuació deu anar unida als qui afirmen que, en eixa oració, hi hauria la mateixa realitat que en les oracions amb el verb *haver*: el constituent nominal *els naps* no seria el subjecte, sinó l'objecte directe. En nom d'eixa creença, l'oració natural i simple de 21 es complica d'una manera artificiosa (i molt malsonant per a no pocs parlants):

22. *En l'olla, els naps se'ls posa sencers*

Cal dir que, entre els dubtes que arrellega Solà, hi han quatre exemples d'oracions impersonals passives amb un verb modal:

23. Absència de concordança en oracions impersonals passives (Solà 1994: 25)

a. *{Es podrà / Es podran} adoptar fórmules més expeditives*

b. *{Es podrà / Es podran} intentar adoptar fórmules més expeditives*

c. *Quan {es vulgui / es vulguin} intentar adoptar fórmules més expeditives*

d. *No es pot convertir els clàssics en un còmic per criatures* (Joan Ferraté)

Recordem que, en les oracions amb verbs modals, la concordança ha de funcionar igual que quan no hi ha modal (cf. *Eixos criteris no s'havien adoptat mai*).

Hi ha hagut un altre eixamplament de l'absència de la concordança. Com que el verb *haver* locatiu és intransitiu, tenim el perill de pensar que, quan hi ha un verb modal i un verb intransitiu, només hauríem d'usar la tercera persona del singular. En les vacil·lacions que ha arrellegat Solà, n'hi han dos que responen a eixa estructura:

24. Verb modal + verb intransitiu + subjecte

- a. *I així {podrà/podran} arribar més turistes*
- b. *Des d'ahir, {torna/tornen} a circular trens de rodalia cada sis minuts*

Eixa espiral negativa acaba on és predictable: al final, ni els mateixos professionals de la llengua dominem la normativa. En el cas d'ara, el lingüista del Pla d'Urgell esmenta un manual de sintaxi de 1992 que, en la p. 120, «adverteix» que la concordança està «condemnada» (p. 22 de Solà). Això no obstant, escriu les oracions següents (p. 25 de Solà):

- 25. Un manual «condemna» la concordança, però se li escapen casos (Solà 1994: 25)
  - a. *Continuen havent-hi diferències entre els sintagmes* (p. 39)
  - b. *En una mateixa oració, no poden haver-hi dos complements predicatius* (p. 183)

El nostre autor té la paciència de mirar la redacció de la segona edició (Solà 1994: 25) i troba que l'autor descrit ha posat en singular el de (12b), mentres que el de (12a) ha passat inadvertit.

Si ara transcendim el creixement que acabem de descriure d'una norma, podríem fer una reflexió general. Les normatives tenen la mateixa finalitat que la resta de les lleis: cohesionar i beneficiar la societat a què van destinades. En canvi, quan aïllem la normativa de la societat i la sacralitzem (és a dir, quan considerem les regles com si foren un bé en elles mateixes), és molt fàcil anar a parar a normes que tenen els efectes contraris als de les bones lleis: en primer lloc, fan patir inútilment els parlants; en segon lloc, els poden fer desconfiar de la seua capacitat intel·lectual; finalment, volent o sense voler afavorixen la formació de grups de poder (davant d'una massa de parlants condemnada a la ignorància –com ara en les regles d'accentuació del castellà–, hi han aquells pocs que tenen el privilegi de dominar les foscors laberíntiques de les normes).

5.3.6 Paral·lelisme entre el verb *haver* locatiu i uns altres verbs

Així com l'exclusió de la concordança afavorix l'aparició de més problemes, ara veurem que el potenciament de la flexió regular comporta l'efecte contrari. El fet de posar el verb *haver* amb els altres verbs intransitius i, com a conseqüència, restituir la concordança del verb amb el subjecte, produïx efectes beneficiosos per als parlants, com he observat en Saragossà (2000: §0.2). Així, el fet que el nostre verb assenyala existències permet que hi hagen oracions coordinades en què primer apareix *haver* i, en acabant, *existir*. Si seguim la major part de la llengua viva, actuem sempre de la mateixa manera (*hi han* / *existixen* en els dos exemples següents):

- 26. *Les diferències que hi han entre there is i there are són les mateixes que existixen entre les construccions hi ha i hi han*
- 27. *En el camí que hem seguit, no hem trobat raons objectives a favor de la grafia patisc. Si n'hi han, cal exposar-les públicament... Si eixes raons no existixen..., caldria ...*

En canvi, l'absència de concordança obliga a actuar heterogèniament: *les diferències que hi ha* contra *les diferències que existixen*. Cal dir que disposem d'un bon grapat de verbs amb un valor pròxim al que tenen *haver* i *existir*, els quals és desitjable que actuen d'una manera homogènia (concordant sempre):

- 28. *Ja no {hi han / abunden / apareixen} (els) llops*
- 29. *Encara {n'hi han / són freqüents}*
- 30. *{No hi hauran canvis / No es produiran canvis}*
- 31. *De persones com ell, {ja no en queden / ja no n'hi han}, etc.*

Per una altra banda, la concordança pot ajudar a precisar quin constituent nominal és el subjecte. Com ara, les dos oracions següents són diferents:

32. *Hem de justificar l'ordenament dels conceptes que hi ha en aquest manual*

33. *Hem de justificar l'ordenament dels conceptes que hi han en aquest manual*

En 32, l'antecedent és un nom en singular i, per tant, és *ordenament*. En canvi, la forma *han* de 33 demana un nom en plural i, en conseqüència, el subjecte és ara *conceptes*.

5.3.7 Normativa i ètica

El punt a què hem arribat dos apartats més amunt permet contar una anècdota i extraure la lliçó corresponent. En el 2005, una llista d'internet d'informació i debat sobre la llengua (Migjorn) va publicar un escrit que es queixava de la quantitat «d'errors gramaticals i calcs inexplicables» que havia trobat en un llibre. Per a valorar eixe fet, hem de considerar el conjunt de la llengua de l'autor. Tindre un bon domini d'un idioma és, més que res, dominar el lèxic fonamental i les construccions característiques. I, amb eixos mitjans, cal tindre la capacitat de construir discursos àgils i entenedors, que captin l'interés dels lectors. Des d'eixe punt de vista, la llengua de l'autor afectat per l'escrit de Migjorn és ben positiva, no debades la va assumir en la joventut i l'ha treballada tota la vida. Però resulta que fa algun «error gramatical». Encarem-nos a eixa qüestió. Si un intel·lectual ben madur i ben responsable usa en els seus treballs una llengua que en tal o tal detall no actua com voldríem, hem de pensar que la causa no pot estar en l'historiador, sinó *en el model de llengua culta*, i també *en els lingüistes*. En efecte, ¿quantes normes sense sentit (com la de la invariabilitat del verb *haver*) hem fet circular? Com hem comentat més amunt (§5.3.1), el problema de veritat no és com hem elaborat la llengua culta, sinó l'assimilació i la pràctica del model resultant. Quan algú fa una llista de les «incorreccions» que hi haurien en un llibre d'una persona seriosa i responsable, ultra mostrar la classe de formació normativa que hem rebut, només expressa una cosa: que, en la llengua considerada culta, hi han deficiències importants. Cosa, per una altra banda, que ja ens havia dit Solà (1994: 303; ací, §5.3.1, 1).

El tema que comentem també té implicacions en els lingüistes. En concret, no hauríem d'assenyalar a ningú sense preguntar-nos primer en quin llibre estan continguts els «errors gramaticals i calcs inexplicables». Un llibre que, a més de contindre les normes, les hauria d'exposar d'una manera llegible, comprensible i assimilable. Realment, en compte de mirar la palla que hi ha en l'ull d'altri, ens hauríem d'adonar de la biga que tenim en el nostre. O com a mínim això hauríem de pensar si és cert que les dos obligacions principals que tenim els professionals de la llengua són les que exposarem ara. En primer lloc, hauríem d'intentar (amb investigacions) que no hi hagen normes sense sentit. En segon lloc, hauríem de procurar elaborar llibres formatius que siguin llegibles, entenedors i assimilables, de tal manera que s'hi puguin formar adequadament els historiadors, els escriptors i, en general, els parlants de cultura mitjana que tenen interès per la llengua.

En el pol oposat a eixa actuació, si els lingüistes propaguem regles que no dominem nosaltres mateixos, ¿com les han d'assimilar i usar els parlants normals i corrents (que són els destinataris per excel·lència de la normativa)? Per a esquivar una fi tan trista i, sobretot, per a evitar patiments socials inútils, done als meus alumnes el consell següent: quan seran docents, no haurien de demanar als seus alumnes coses que ells no practiquen. No cal dir que, en eixa actitud, hi ha un principi ètic elemental: no demanar res als altres que no ens hàgem exigit prèviament a nosaltres mateixos i hàgem vist que podem satisfer. En el benentès que eixa condició és necessària, però no suficient. És una obvietat que un professor de gimnàstica (que practica l'esport contínuament) sabrà fer coses que no faran la majoria del seus alumnes, per als quals la gimnàstica és una activitat purament esporàdica. Igual passa en el cas de la llengua. Si els professionals som incapaços d'aplicar (adequadament) una regla, és senyal que no la podem exigir als altres. En canvi, el fet de practicar-la no comporta automàticament que la puguem demanar al públic general. Deixarem ací eixe tema, que

forma part d'una qüestió general ben important que ja hem esmentat: com hauríem de divulgar la normativa lingüística (§5.3.1).

5.4 Conclusions

5.4.1 Formació dels errors

En aquesta investigació, hem estudiat una construcció puntual: si és coherent que el verb *haver* locatiu no concorde amb el subjecte. Tal com insinua el seu nom, eixe verb situa coses en l'espai (§5.1.5), característica relacionada amb la presència de la paraula circumstancial *hi* (*Ací, no hi ha res*) o, en anglés, *there* ('allí', *There is not anything*). L'origen del problema és el següent: per causes que la lingüística encara no ha aclarit bé, les llengües romàniques occidentals (des del francés al galaicoportugués) arriba un moment que, al costat del verb predictable i adequat (*ser*, 1), comencen a usar un altre verb, *haver* (2):

1. *En aquest món són molts més hòmens*
2. *En aquest món ha molts més hòmens* (Ramon Llull)

El verb que conviu amb *ser* (*haver*) també és locatiu, però expressa la relació locativa d'una manera molt diferent: mentres que, en *ser*, el subjecte (*molts més hòmens* en 1) està inclòs en el circumstancial de lloc (*en aquest món*), quan usem *haver* el constituent incloent és el subjecte i, l'inclòs, l'objecte directe (quan diem que una casa *té* un corral molt gran, expressem que, en eixa casa, *hi ha* un corral molt gran, §5.1.5).

Si apliquem el valor que el verb *haver* tenia a l'Edat Mitjana, haurem de convindre que no hi havia acord entre el contingut semàntic d'eixe verb (que demana dos constituents nominals, el subjecte i l'objecte directe) i les oracions medievals en què els parlants recorrien a *haver* (2) en compte de *ser* (1), en les quals apareixia un nom subordinat (*en aquest món* en 22) i un constituent nominal (*molts més hòmens* en 2). El desajust entre les oracions dites (2) i el valor de *haver* probablement obligava a entendre que el primer constituent (l'incloent) era el subjecte i, el segon, seria l'objecte directe. Eixa proposta, a més de no inventar res perquè aplica el valor que *haver* tenia en aquella època, té l'avantatge que explica la concordança: com que el constituent inclòs (*molts més hòmens* en 2) seria l'objecte directe i el verb no concorda amb eixe constituent, és coherent que el nombre del constituent postverbal fóra indistint per al verb. Per una altra banda, el primer constituent nominal era un nom subordinat i, el verb, concorda amb un constituent nominal no subordinat (el subjecte). Davant d'una tal situació, el verb apareixia, invariablement, en la tercera persona del singular (§5.1.7). Tot plegat, comportava una construcció lingüística irregular i inestable, enfront de l'estabilitat que hi havia en el camí seguit per l'italià o l'anglès (ús exclusiu del verb *ser*; *c'è*, literalment *hi és*; *there is*, literalment *allí és*). El primer canvi (potser ja produït en el segle xv) va ser semàntic: *haver* passà, de significar 'A té o conté B', a 'En A, és o està B', cosa que eliminava la irregularitat d'haver d'interpretar un nom subordinat com si fóra un subjecte. Podem fer eixa suposició perquè la llengua recorre a un mitjà per a diferenciar el verb intransitiu: afegir-li *hi*, exactament com en la construcció *veure-s'hi* (§5.1.8). Al cap de quatre segles, va començar la regularització de la concordança.

Per a entendre què ha passat en la llengua culta de les Illes Balears, el País Valencià i Catalunya, convé que primer parlem del terme *impersonal* i del castellà. L'adjectiu *impersonal* representa dos valors del tot diferents: el que té, respectivament, en les expressions *oració impersonal* i *forma verbal no personal o impersonal*. En un valor, *impersonal* vol dir 'sense característiques de persones concretes' (com ara en *Ho has de redactar en un estil impersonal*). En la teoria lingüística, s'aplica a les oracions en què atribuïm una predicació a persones no específiques (*Això no es fa així / M'han dit que ... / Ací, no pots dir res*). En l'altra aplicació, l'adjectiu *impersonal* no té cap relació amb les

persones (és a dir, els membres de l'espècie humana). Eixe ús deriva del costum de les gramàtiques de dir que, un verb en un temps (*jo pensava, tu pensaves, ell pensava...*) té tantes formes com «persones gramaticals» hi han, que són sis: la primera, la segona i la tercera del singular i del plural (§5.2.4). Relacionat amb les «persones gramaticals», hi ha un altre ús de l'adjectiu *impersonal* en les gramàtiques: molts autors anomenen «verbs impersonals» aquells verbs que usem exclusivament en la tercera persona (del singular només o del singular i del plural), com ara *caldre*: *No cal que vingues, No calien tantes paraules per a dir això*. Eixe ús és inadequat, perquè un verb que expressem en una persona (o en dos) no pot ser «impersonal». Si focalitzem ara els destinataris de les gramàtiques, cal dir que, quan un terme té dos valors teòrics diferents, l'autor ho ha d'explicar als lectors i, sobretot, no pot mesclar en el mateix cabàs les dades empíriques referides per cada noció.

Mirem ara què deu haver passat en la lingüística castellana. La poca explicitació i precisió que hi ha en moltes gramàtiques quan tracten la paraula *impersonal* (§5.2.2) ha afavorit que una part dels lingüistes haja ajuntat les dos aplicacions de l'adjectiu *impersonal*, cosa que ha tingut l'efecte previsible: deformar les dos nocions i, com a resultat, no comprendre bé cap de les dos (§5.2.6). Entre les deformacions, s'ha estès la creença que aquells verbs que només diem en la tercera persona exclourien la tercera persona del plural. L'origen d'eixa creença errònia deu estar en els verbs meteorològics, que, en efecte, només solem usar en la tercera persona del singular (*Plou*). Si ara ho sumem tot, obtindrem el resultat següent: com que els «verbs impersonals» només admetrien la tercera persona del singular i el verb *haver* locatiu és «impersonal», no pot tindre una forma del plural i, com a conseqüència, cal rebutjar l'actuació d'aquells castellanoparlants que diuen *Antes, en este valle habían muchos caballos*. A més de l'actuació del castellà clàssic, hi ha un factor que també deu haver afavorit la reacció dita: en una llengua de síl·laba tan vocàlica com és el castellà (sobretot el contemporani), els parlants no poden crear la forma del plural de *hay* (*hayn*), dificultat, però, que no existix en moltes altres formes (*{había/habían}*, *{habrá/habrán}*, *{habría/habrían}*...). Per una altra banda, hi ha un fet teòric que també deu haver col·laborat en el segle xx: la marginació de l'estudi de l'evolució de les llengües que ha practicat l'anomenada «lingüística teòrica» a partir de Ferdinand de Saussure. De fet, en els treballs que hem analitzat la perspectiva diacrònica és absent.

La creença que la concordança del verb *haver* locatiu amb el subjecte és un mal ús s'ha estès en castellà, on també ha produït deformacions teòriques. Així, encara que el subjecte és un constituent indispensable de l'oració mentres que l'objecte directe només apareix quan el verb és transitiu, hi han autors que asseguren que les oracions amb el verb *haver* intransitiu tindrien objecte directe, però no subjecte. Per una altra banda, les confusions i els errors han produït més efectes negatius en el castellà culte. Un exemple d'això està en les oracions impersonals passives: com que el constituent nominal de *Se venden melones* seria l'objecte directe, caldria evitar la concordança del castellà popular i canviar-la per *Se vende melones* (§5.2.6, §5.2.7), construcció que, finalment, ha desembocat en un ús freqüent en el castellà culte: l'ús del pronom feble de l'objecte directe (*Los melones no se les corta así*, §5.3.5, 21 i 22).

En realitat, la conjuminació dels factors que hem anat assenyalant ha fet que, un tema no particularment complicat, haja esdevingut una madeixa progressivament més rebolicada. Finalment, tot eixe panorama tan confús i tan negatiu ha passat a les gramàtiques nostres, tal com havia dit Solà en el cas específic de la concordança del verb *haver* locatiu (§5.1.3).

5.4.2 Difusió dels errors

El fet que l'exclusió de la concordança del verb *haver* siga, més que res, una conseqüència de confusions i errors explica que, en tot el treball, no hàgem vist cap defensa

objectiva de l'absència de concordança. Eixe fet també ha repercutit en l'estructuració del treball: en compte de trobar primer un estat de la qüestió i en acabant una alternativa, després de comentar l'article de Solà (§5.1.2 i §5.1.3) i l'actuació dels diccionaris en la definició del verb *haver* locatiu (§5.1.4) en la primera secció ha aparegut l'alternativa (§5.1.5-§5.1.8). Recordem succintament com han actuat les gramàtiques de les Illes Balears, del País Valencià i de Catalunya.

Al llarg dels segles XIX i XX, la major part dels nostres parlars han tendit a regularitzar l'anomalia flexiva de no fer concordar el verb *haver* locatiu (*Hi han massa aspirants*, en compte de *Hi ha massa aspirants*). Solà (1994) ha mostrat que, quan el procés ja estava ben avançat (cap a 1960), es va escampar la creença que eixa regularització seria un «vulgarisme» (§5.1.2). Com que la valoració no estava fonamentada en l'aportació de cap argument, haurem de convindre que hi ha un exemple de formació d'un dogma lingüístic. Potser convindria mirar si u dels factors que ajuda a propagar tant de pressa normes sense fonament és el següent: com que estem *molt* convençuts que parlem *molt* malament, trobem *molt* natural que hi hagen *molts* usos que hàgem de rectificar. Finalment, si la norma que proposem coincideix amb la pràctica del castellà culte (com ara *impuestos* i *impostos*, *cinco refrescos* i *cinc refrescos*) té un èxit espectacular. Observaré que, contra l'actuació dels llibres de normativa que consistixen en exposar llistes immenses de «corrupcions», la línia central que he proposat en la *Gramàtica valenciana raonada i popular* és pràcticament la contrària: l'operació normativa més important que haurien de fer les gramàtiques és mostrar la quantitat extraordinària de característiques positives que té la llengua tradicional (*inclosa la sintaxi* –i potser més que res en la sintaxi–).

La regla de la no concordança del verb *haver* locatiu ha tingut tant d'èxit en la llengua escrita, que s'ha estès a més verbs i construccions, tal com ha mostrat Solà (1994). Eixa expansió de l'absència de concordança ha desembocat en un resultat difícilment evitable: els autors han pensat que el tema de la concordança era cada volta més complicat i insoluble (§5.3.5). De fet, Solà ha observat que hi han lingüistes que, encara que demanen l'absència de concordança, la practiquen (§5.3.5).

5.4.3 Mirant cap al futur

Realment, seria una llàstima que no afavorírem, amb decisió, la construcció que ja practiquen la immensa majoria dels parlants. En eixa qüestió, també hem de tindre en compte un factor subaltern: l'actuació del castellà. Hem comentat que, en eixa llengua, les particularitats de les seues síl·labes fan ben difícil que *hay* adquirisca una forma del plural (cf. *Hayn muchas cosas*, §5.1.7). Podem dir, per tant, que, ultra els beneficis interns (eliminar una irregularitat i aconseguir una homogeneïtat: *Encara {existixen / hi han} llops*, §5.3.5), la pràctica de la concordança també ens fa obtenir un guany extern (la diferenciació amb la normativa del castellà).

La lingüística és una ciència important per moltes raons, una de les quals hem vist en aquesta investigació: si els lingüistes treballem d'una manera coherent i adequada, contribuirem a aconseguir que, en la llengua culta, no hi hagen complicacions innecessàries, cosa que facilitarà el domini i la pràctica de la variant lingüística que la societat valora més (que és la llengua dels llibres i, en general, la llengua considerada culta). Cal dir que eixa meta no és central només per a les llengües marginades en la seua pròpia societat. Contràriament, l'objectiu d'assimilar i practicar la variant lingüística que una societat aprecia més és ben important per a qualsevol poble, no debades l'objectiu d'augmentar el domini conscient de la llengua equival a afavorir el desplegament d'una capacitat que tenim tots, siguen qui siguen els nostres pares i siga quin siga l'entorn social en què vivim. Parle, naturalment, de la capacitat de *raonar o argumentar*, que és un factor indispensable en tota

bona civilització. En el fons, el desenvolupament d'eixa capacitat també és necessari per a afrontar el repte més gran que tenim en aquesta vida: *viure*. Ben entés: la pràctica de la reflexió conseqüent és vital si l'objectiu que realment busquem és *viure satisfactòriament*.